

JÓZEF ORZEC

SAMOUCZEK

DO NAUKI

JĘZYKA ŁACIŃSKIEGO

UŁOŻONY NA PODSTAWIE TEKSTÓW LITURGICZNYCH.

Ćwiczenia — Gramatyka — Słowniczek.

1

9

3

8

NAKŁADEM WŁASNYM.

GŁÓWNY SKŁAD W „KIOSKU KATOLICKIM” — TARNÓW, PLAC KATEDRALNY 6.
CZCIONKAMI Drukarni Diecezjalnej — Tarnów, Katedralna 8.

JÓZEF ORZECH

Samouczek

do nauki

Języka Łacińskiego ,

ułożony na podstawie tekstów liturgicznych.

1938.

Nakładem własnym.

Główny skład w „Kiosku Katolickim“ Tarnów, Plac Katedralny 6.

Czcionkami Drukarni Diecezjalnej w Tarnowie.

1000174490

94

Nrus. 3424.

NIHIL OBSTAT.

Tarnoviae, die 8 Julii 1937.

Dr J. Stanczykiewicz
ensor ex officio

IMPRIMATUR.

Tarnoviae, die 9 Julii 1937.

† *Franciscus*
Eppus

BIBLIOTEKA
UMCS
LUBLIN

PRZEDMOWA.

W obecnej chwili jesteśmy świadkami żywego ruchu liturgicznego wśród społeczeństw katolickich. Pocieszające to zjawisko budzi nadzieję, że ruch ten przyczyni się do pogłębienia życia religijnego, życia i czucia z Kościołem: „sentire cum Ecclesia”. Liturgia bowiem jest najskuteczniejszą szkołą wiary i zdrowej pobożności; doskonałą wychowawczynią, wyposażoną we wszelkie środki sztuki, muzyki, rzeźby, słowa, akcji dramatycznej, zdolne do głębi duszę ludzką poruszyć i do Boga porwać.

Dla wielu jednak — niestety — skarby liturgii w skromnej tylko części są dostępne, a to dla braku znajomości języka liturgicznego. N. p. kilkutysięczny zastęp organistów, dyrygentów i chóry kościelne — jakże mało korzystają z pełnych treści świętych zdań śpiewanych podczas nabożeństw z powodu nieznamości łaciny.

A całe rzesze zakonne, śpiewające lub odmawiające codzienne „officium divinum”, czyż nie pragną, by ich „służba Boża” stawała się coraz więcej „rationabile obsequium” — „rozumną służbą”? Stać się to może znowu przez nabycie znajomości języka tegoż officium.

Dla każdego zresztą katolika język łaciński — obok ojczystego winien być drogi. Jest on przecież językiem Kościoła, językiem wiary, Otłarza, Świętych Tajemnic, językiem, w którym przez tyle wieków nie tylko duchowieństwo, lecz także i wierni „dnem i nocą” wspólne modły i śpiewy do Boga zanosili i „przez liturgię nabywali tej znajomości rzeczy Bożych, która dzisiaj tak wyraźnie przejawia się z zabytków owych wieków średnich” (Pius XI Divini cultus).

Inne narody posiadają już popularne podręczniki do nauki liturgicznego języka łacińskiego.)*

*) W Niemczech n. p. używane są książeczki Zwilora, Lettla, z nowszych zaś Fr. Schneldra: *Die Muttersprache unserer Kirche, Eine Einführung für das Volk.* Herder, Freiburg in B. 1920. — 1 inne

Aby przeto i u nas ułatwić naukę tego języka tym, którzy nie mieli sposobności uczyć się go w szkole, podpisany podsunął autorowi, długoletniemu nauczycielowi języka łacińskiego, myśl ułożenia niniejszego krótkiego, popularnego „Samouczka”. Nie znajdzie tu czytelnik opowiadań ze starożytnej historii ani mitologii; inny bowiem cel nam tu przyświecał, mianowicie: możliwie uprzystępnąć uczniowi naukę bez obarczania jego pamięci zbędnymi szczegółami starożytnymi, wprowadzając go od razu w krąg zdań, myśli, opowiadań i wyrażeń składających się na najwznioślejszą mowę, jakiej codziennie używa Kościół w swej liturgii. Ufamy, że niniejsze dziełko będzie niemłą pomocą dla tych, którzy podczas Mszy św. już używają mszalika.

Niech więc ten nowy „Samouczek” posunie nas o nowy krok ku głębszemu zrozumieniu liturgii, a przez nią ku ściślejszemu zespoleniu z Kościołem i Chrystusem.

*Klasztor Najświętszego Serca Jezusowego
w Zbylitowskiej Górze, w czerwcu 1937 r.*

Ks. W. Orzech.

Przed rozpoczęciem nauki należy sprostować następujące błędy :

str.	zamiast :	ma być :
1	Łacińskiego	łacińskiego
9 w. 15 z góry:	expecto	exspecto
19 Vocabula wiersz 4 ut (przyst.)		ut (spójnik)
21 Ćwiczenie Dzień większy		Dzień jest większy
23 w. 6 z dołu: z wami, z wami		z wami, z nami
26 „ 2 „	haec aud se	haec apud se
27 „ 1 z góry: leiunio		ieiuno
27 „ 10 z dołu: hic salus		hic salvus
28 „ 8 „	zdana	zdanin
29 „ 4 z góry: (1 przyp.)		(4 przyp.)
30 „ 7 „	adiicientur	adicientur
31 „ 16 „	wzgardzis	wzgardzisz
31 „ 2 z dołu: Canu		Cana
32 „ 7 i 8 z góry: Ephpheta		Ephphetha
32 „ 10 z góry: extinguntur		exatinguntur
35 „ 17 „	sacerdotes	sacerdos
35 „ 2 z dołu: Rescipit-ne		Respicit-ne
46 „ 14 „	clarus,	clarus
47 „ 20 „	przypadku	przypadku
47 „ 2 „	expectatus	exspectatus
	expertati	exspectati
54 „ 15 z góry: na pytanie: ile?		(na pytanie: ile?)
	na pytanie: Który z rzędu?	(na pytanie: Który z rzędu?)
63 „ 2 z dołu: podnosiem		podnosiem
67 „ 12 „	cing-ite!	cing-ite!
85 „ 14 „	Galilieae	Galilaeae
85 „ 12 „	gehannae	gehennae
85 „ 17 z góry: fugo		fugio... uciekam
86 „ 7 z dołu: ieiunio		ieiuno
88 „ 15 „	hyzop, kropidło	hyzop
91 „ 16 „	pónera	pónere
92 „ 4 „	za co	co za jeden,
93 „ 18 z góry: quntum		quintum

Nadto poprawić:

Na str. 15 należy w ustępie II. obniżyć zdanie 3, 4, 5, 6 o jedną linię, aby tłumaczenie polskie przypadło w tej samej linii.

Na str. 37 w. 17 z dołu po słowach: do Heroda dopisać: zob. ust. 44.

Na str. 49 w Rodzaju nijakim dodać przed altare odmianę:

Singularis

1. *nomen* imię
2. *nomin* -is imienia

3. *nomin* -**l** imieniowi
4. *nomen* imię
6. *nomin* -**e** imieniem

Uwagę 1 poprawić następująco:

Rzeczowniki rodzaju nijakiego zakończone na -e, -al, -ar mają w 6 przyp. końcówkę: -l, inne mają końcówkę: -e (według: *nomen*).

Pluralls

1. *nomin* -**a** imiona
2. *nomin* -**um** imion
3. *nomin* -**ibus** imionom
4. *nomin* -**a** imiona
6. *nomin* -**ibus** imionami

Według: *altar* -**la** tworzą liczbę mnogą rzeczowniki zakończone na -e, -al, -ar; inne według *nomin* -**a**.

Na str. 89, wiersz 2 z góry: *punieu* — dopisać: karzący.

Na str. 72, w. 8 z dołu: dopisać: zob. ust. 31 z Części I.

Na str. 73, na końcu przyimków — dopisać: przykłady zobacz na str. 44, 45, 46 pod l. 1, 2, 3, 4.

Na str. 78, w tabelce w Czasie przeszłym w pierwszym wierszu zamiast: *eram* - ma być: *eram*.

Na str. 80, przy słowie: *Aegyptus* dopisać: rodz. żeńskiego przy słowie: *alter* dopisać: 2 przyp. *alterius*, 3 *alteri*.

Na str. 81, przy słowie: *arbor* dopisać: rodz. żeń.

Na str. 85, dopisać w 1 wierszu: *exiet* exhibit fut. I.

Na str. 94, przy słowie: *sémíta* dopisać: rodz. żeń. przy słowie: *scissus* dopisać: (od *scindo*).

W S K A Z Ó W K I

do używania tej książki.

Samouczek ten składa się z trzech części:

Część I zawiera ustępy ułożone według porządku wskazanego przez najważniejsze zasady językowe. Na końcu podano wyjaśnienie pospolitych skrótów, nazwy dni tygodnia, miesięcy, świąt i t. p.

Część II zawiera objaśnienia i wzory gramatyczne (t. j. odmiany, nieco uwag ze składni).

Część III stanowi słowniczek wyrazów użytych w części I.

Porządek przerabiania każdej lekcji — po zaznajomieniu się z czytaniem i akcentowaniem — powinien być następujący:

1) odczytać głośno ustęp z Części I, uważając starannie na należyte akcentowanie wyrazów,

2) przerobić dokładnie — czyli opanować pamięciowo i rozumowo — wskazany pod tytułem ustęp z Części II oznaczony liczbą,

3) przetłumaczyć dany ustęp z Części I przy pomocy słówek podanych po nim.

4) Ćwiczenia polskie dodane pod słówkami przetłumaczyć i napisać po łacinie (ewentualnie poprosić kogoś o poprawienie).

5) Na podane pytania łacińskie odpowiedzieć po łacinie słowami wziętymi z danego ustępu (odpowiedź można także napisać w zeszycie).

6) Od ustępu 14 nieznanne słowa należy wyszukiwać w słowniczku.

7) Piękniejszych ustępów i zdań należy się uczyć na pamięć.

Wykonanie wskazanych wyżej ćwiczeń da w każdym wypadku uczucie zadowolenia, obudzi zainteresowanie i wiarę we własne siły.

6

Nie należy przystępować do dalszych ustępów, dopóki poprzedni nie został opanowany (pod względem wygłoszenia, tłumaczenia, słówek i odmian).

Po przerobieniu każdego pięciu ustępów należy urządzić powtórkę dla utrwalenia dotychczasowego materiału (w myśl zasady: Repetitio est mater studiorum, oraz: Tantum scimus, quantum memoria tenemus).

Część I.

AKCENTOWANIE WYRAZÓW.

Akcent czyli natężenie głosu, przycisk w polskim języku mają wyrazy **na zgłosce drugiej od końca**, np. bło - go - sła - **wień** - stwo, nie - po - ka - **lą** - na, prze - i - sto - **czé** - nie i t. p.

W łacinie akcentowana jest zgłoska **druga** lub **trzecia** od końca wyrazu.

Regułą akcentowania nie podajemy tutaj, natomiast znaczyć będziemy **kreską** nad samogłoską (np. á-) akcent tylko **na zgłosce trzeciej** od końca.

Np. cum homí-nibus (z ludźmi), cum inve-nêritis (gdy znajdziecie).

Akcentu na drugiej zgłosce **nie** będziemy znaczyć ze względu na podobieństwo z językiem polskim, a więc: benedictus, laudate — wymówimy akcentując: bene-díktus, lau-dáte.

Dobre akcentowanie jest w łacinie koniecznym warunkiem poprawnego czytania, po dobrym akcencie poznajemy dobrego łacinnika, dlatego należy dołożyć starania do zdobycia poprawnej wymowy i dobrego akcentu.

ĆWICZENIA w czytaniu i akcentowaniu.

Uwaga. Liczby podane w tym ustępie w nawiasie wskazują na sposób wymawiania poprzedniego wyrazu, objaśniony zaraz niżej pod tą samą liczbą.

Ave (13) María, (nie: Marja, lecz Ma - rí - a) grátia (11) plena, Dóminus Tecum (1), benedicta (1) Tu in muliéribus et benedictus fructus (1) ventris (13) Tui Iesus (16). Sancta (1) María, Mater Dei, ora pro nobis peccatóribus (1) nunc (1) et in hora mortis nostrae (15). Amen.

Christus Dóminus quo (4) témpore natus sit.

Anno a creatione (1 i 11) mundi, quando (4) in princípio (2) Deus creavit (1) coelum (15) et terram, quíngies (czyt.: kwinkwies) millésimo centésimo (2) nonagésimo nono (w roku 5199) — a dilúvio (13) vero (13) anno bis millésimo (6) nongentésimo (6) quinquagésimo (czyt.: kwinkwagezimo) séptimo (2957) — a nati-

vitae (13) ¹Abrahamae (15) anno bis millésimo quintodécimo (4 i 2), (t. j. w roku 2015) — ab unctione (11) David in regem anno millésimo tricésimo (2) secundo (1) (1032) — hebdomada sexagésima quinta (4) iuxta (16) Danielis prophetiam (8 i 11) — Olympiade centésima (2 i 6) nonagésima quarta (4) — ab urbe Roma cón-dita (1) anno septingentésimo quinquagésimo (4) secundo (1) — anno impérii Octaviani (1 i 13) Augusti quadragésimo (4) secundo (1), toto orbe in pace compósito (1 i 6), sexta mundi aetate (15), Iesus (16) Christus, aeternus (15) Deus aeternique (15 i 4) Patris Filius in Bétlehem iudae (16) nascitur (2) ex María Vir-gine (13) factus (1) Homo.

(Z „Martyrologium Romanum“).

Wymowa łacińskich głosek.

Inaczej, niż w języku polskim, czyta się następujące litery:

1) **c** oraz: **ca, co, cu** — czytają: **k, ka, ko, ku**, np.: **nunc** = nunk (teraz), **peccatum** = pekkatum (grzech), **ecclesia** = ekklezja (kościół), **Creator** = Kreator (Stwórca), **arca** = arka, **custodia** = kustodia (straż).

2) **ce, ci** czyta się: **ce, ci** (nie tak, jak polskie: ci bogaci bracia, lecz jak niemieckie: Ziffer, Zins, lub polskie: prowincja), np.: **piscium** = piscium (ryb), **recepit** = recepit (nie: rekepit!), **occidit** = okcidit (zabił), **cécidit** = cécidit (upadł).

3) **cy, coe, cae** czyta się jak: **cy, ce, ce**, np.: **Cyprus** = Cyprus (wyspa Cypr), **in coelis** = in celis (w niebiesiech), **caedes** = cedes (zabójstwo).

4) **qui, quae, quod, quorum** i t. p. czytają: **kwi, kwe, kwod, kworum** (który).

5) **sua** czytają: **sua, ale: suavis** czytają: **swawis** (słodki), **consuetudo** czytają: **konswetudo** (przyzwyczajenie).

6) **s** następujące po: **l, n, r** czyta się jak: **z**, np.: **densus** = den-zus (gęsty), **excelsus** = ekscelzus (wysoki), **cursus** = kurzus (bieg). **s** między samogłoskami (**a, e, i, o, u, y**, także **ae, oe, au, eu**) czyta się jak **z**, np.: **tenebrosus** = tenebrozus (ciemny), **occasio** = okkazjo zbliżone do okkazjo (sposobność), **caesus** = czesus (zabity).

Uwaga: **sursum** czytają: **sursum** (w górę), (nie: zurzum).

7) **th** czytają jak **t**, np.: **thronus** = tronus (tron), **Bétlehem** = Bétlehem.

8) **ph** czytają jak **f**, np.: **Philippus** = Filippus, **pharisaeus** = farizeus, **órphanus** = órfanus (osierocony).

9) **rh** czytaj jak **r**, np.: **myrrha** = myrra.

10) **ngu** czytaj jak **ngw**, np.: **lingua** = lingwa (język), **sanguis** = sangwis (krew), **unguentum** = ungmentum (maść).

11) **-tia, -tio, tiae, -tiu** czytaj jak: **cia, cio, cie, ciu** (zbliżone do **cja, cjo, cje, cju**) np.: **reverentia** = rewerenci-a (uszanowanie), **redemptio** = redempci-o (odkupienie), **Pontius Pilatus** = Ponci-us Pilatus (Pilat z Pontu, czyli Poncki).

12) **-stia, -stiae, -stio, -stiu**, oraz **-xtio** czytaj: **stia, stie, stio, stiu, xtie i t. p. (a nie: cja, cjo, i t. d.!).** np.: **hostia** = hosti-a (ofiara), **permixtio** = permiksti-o (pomieszanie), **hominum agrestium** turba, czytaj: **agresti-um** (gromada ludzi wiejskich).

13) **v** czytaj jak: **w**, np.: **vinum** = winum (wino), **Quo vadis, Domine?** czytaj: **wadis** (Dokąd idziesz, Panie?).

14) **x** czyta się: a) **przed spółgłoskami** jak **ks**, np.: **excedo** = eks-cedo (występuje), **éxpleo** = ékspleo (wypełniam), **expecto** = eks-pekto (wyczekuję);

b) **przed samogłoskami** czyta się **raz** jak **gz**, np.: **examen** = egzamen (rój), **exemplum** = egzemplum (przykład), **exiguus** = egziguus (mały), **éxitus** = égzitus (wyjście), **éxuo** = égzuo (zdejmuje), **to znowu** jak **ks**, np.: **exaudio** = eks-audio (wysłuchuję), **éxeo** = eks-eo (wychodzę), **éxigo** = eks-igo (wymuszam), **exopto** = eks-opto (życzę sobie), **exuro** = eks-uro (wypalam).

15) **ae, oe** czytaj jak: **e**, np.: **Rex aeternae glórlae**, czytaj: **Reks eterne glori-e** (Król wiekuistej chwały).

16) Rzymianie przyjęli alfabet z języka greckiego, w którym nie ma litery: **j** (zwanej półsamogłoską — semivocalis), pisali zatem wszędzie: **i**. W późniejszych czasach zaczęto odróżniać obie głoski, pisano więc przed samogłoskami: **j**, np. **jugum** (jarzmo), **majestas** (majestat), **adjutorium** (pomoc). Dzisiaj piszemy w każdym wypadku: **i**, np. **Iesus, Ioannes, iudex** (sędzia). W księgach kościelnych znajdujemy jeszcze literę **j**, piszą więc: **Jesus, Joannes, Jéricho**.

Uwaga 1. Wymowa łacińska nie jest dokładnie jednakowa we wszystkich krajach (np. we Włoszech, Francji, Niemczech), lecz upodabnia się do wymowy języków danego kraju, stąd np. Włoch wymawia: **in celis**, a Polak: **In celis** (**in coelis** — w niebie), **súszipe**, a Polak: **súscipe** (przyjmij).

Uwaga 2. W łacinie nie ma polskich liter: **w, ć, ś, ź, ń, ż, j, ł, ą, ę, ó**, gdyż takich dźwięków (głosów) we wyrazach łacińskich nie spotykano.

Litera **k** z biegiem czasu została zarzucona, na jej miejsce pisano **c i q**.

Ustępy do czytania i tłumaczenia.

1. Lingua Latina.

(I deklinacja, zobacz II Część gramatyczna pod liczbą 1).

1. Lingua Latina.	1. Język łaciński.
2. Lingua Latina est lingua nostra Ecclésiae. (2 przyp.).	2. Język łaciński jest językiem naszego Kościoła (czyim?).
3. Linguam Latinam (4 przyp.). áudio in ecclésia (6 przyp.).	3. Język łaciński (kogo? co?) słyszę w kościele (gdzie?).
4. Lingua saepe pugnamus (6 przyp.).	4. Językiem często walczymy (czym?).
5. Linguae multum debemus (3 przyp.).	5. Językowi wiele zawdzięczamy (komu?).

Vocabula.

lingua Latina
nostra Ecclésia
in ecclésia (6 przyp.)
áudio linguam (4 przyp.)
est lingua (1 przyp.)
saepe pugnamus
multum debemus

Słówka.

język łaciński
nasz Kościół
w kościele (na pytanie: gdzie?)
słyszę język (kogo? co?)
jest **językiem**
często walczymy
wiele zawdzięczamy

Uwaga 1. est lingua tłumaczymy: jest **językiem**, a nie: jest język.

2. Imiona własne i **przymiotniki** od nich utworzone piszemy w łacinie **wielką literą**, np.: lingua Latina — język łaciński (nazwany od Latynów).

Cwiczenie. Na podstawie ustępu pierwszego odpowiedz po łacinie na następujące pytania.

Lingua Latina quid est?	Czym jest język łaciński?
Quid áudio in ecclésia?	Co słyszę w kościele?
Ubi áudio linguam Latinam?	Gdzie słyszę język łaciński?

2. Linguae variae.

(zob. Część II pod liczbą 1 i 5).

1. In terra multae linguae sunt.	1. Na ziemi są liczne języki (jest wiele języków).
2. Variae sunt terrarum linguae.	2. Różne są języki krajów.
3. Linguarum forma mira est.	3. Wygląd języków jest dziwny.
4. Loquebantur variis linguis.	4. Mówili różnymi językami (czym? przyp. 6).
5. Natura bestiis linguam non	5. Natura zwierzętom mowy

dedit.

6. *Fábulae multis linguis* (6 przyp.) *compósitae sunt.*

7. *Suam quisque amat máxime linguam.*

8. *Et tu tuam nonne amas máxime linguam?*

nie dała (zob. Uwagę).

6. Bajki wieloma językami (czym?) ułożone są (zob. Uwagę).

7. Każdy kocha najbardziej swój język (kogo?) (zob. Uw. 1).

Uwaga 1. W języku łacińskim wyrazy nie zawsze następują po sobie w tym samym porządku, co i w polskim języku (np. wyżej zdanie 5, 6, 7, 8), toteż najpierw należy ustalić, które wyrazy stanowią razem wspólną całość myślową, czyli należą do siebie (przymiotniki i zaimki należą do rzeczowników), a następnie przetłumaczyć zgodnie z poczuciem języka polskiego, a więc lepiej: zdanie 5: Natura nie dała mowy zwierzętom, zd. 6: Bajki są ułożone wieloma językami, zd. 8: A ty czyż nie kochasz najbardziej swojego języka?

Uwaga 2. W słówkach jest podana w nawiasie końcówka drugiego przypadku, np.: forma (ae).

Vocábula.

terra (ae) nova
in terra (6 przyp.)
multae linguae (licz. mn.)
forma (ae)
nirra forma
natura (ae)
béstia (ae) doméstica
fábula pulchra
varia forma
loquebantur linguis (6 prz.)
non dedit
fábula compósita est
quisque amat linguam (4 prz.)
sua lingua
máxime
et tu
tua lingua
nonne?
amas linguam (4 prz.)

Słówka.

ziemia nowa, kraj nowy
na ziemi (na pyt.: gdzie?), w kraju
liczne języki, wiele języków
forma, wygląd, kształt
dziwny kształt, dziwna forma
natura, przyroda
zwierzę domowe
bajka piękna, opowieść piękna
rozmaity wygląd, różny kształt
mówili językami (czym?)
nie dał, nie dała
bajka jest ułożona
każdy kocha język (kogo? co?)
swój język
najbardziej (jak?)
i ty, a ty
twój język
czyż nie? (odpowiedź: tak!)
kochasz język (kogo? co?)

Uwaga 1. Przymiotnik należący do rzeczownika jest często oddzielony od niego innymi wyrazami, jak wyżej w zdaniu 3, 7 i 8; przy tłumaczeniu jednak należy łączyć je razem.

Uwaga 2. Rzeczownik w 2-gim przypadku bardzo często wstawia się pomiędzy przymiotnik a rzeczownik, z którym tworzy logiczną całość (jak wyżej w zdaniu 3), a więc zwykle o jeden wyraz wcześniej, np. zamiast: forma variarum linguarum, mówi się: variarum linguarum forma.

Uwaga 3. Czasownik znajduje się najczęściej na końcu zdania, choć może stać także na innych miejscach (porównaj wyżej zdanie 5, 6 ze zdaniem 4 i 7).

Uwaga 4. W polskim języku mówi się: kochasz język — nie kochasz języka; w łacinie w obu wypadkach dajemy przypadek czwarty: *amas linguam — non amas linguam*.

Ćwiczenie. Przetłumacz na język łaciński: 1. W wielu krajach są rozmaite języki. 2. Są rozmaite bajki. 3. A ty czyż nie lubisz dziwnych bajek? (przypadek 4!). 4. Natura zwierząt jest rozmaita. 5. W różnych krajach są różne zwierzęta.

Który przypadek może być: *variis linguis*? A w zdaniu 4 (w ustępie 2) który to przypadek? (różnica w tych przypadkach spowodowana jest pytaniem: komu? czemu? lub: kim? czym?).

3. Angeli.

(II deklinacja. Zobacz Część II pod liczbą 2).

1. 1. *Ōculus Dei*. 2. *Thronus Dei*. 3. *Deus in throno sedet*. 4. *Ante thronum Dei stant angeli*. 5. *Angelorum nūmerus magnus est*. 6. *Angelorum chori cantant ante Deum*. (4 przyp.).

(Część II pod liczbą 4).

II. 7. *Coelum angelis plenum est*. 8. *In coelo est Dei thronus*. 9. *Stellae sunt ornamenta coeli* (czego ozdobą?). 10. *Gratia Dei summum bonum animae est*. 11. *Auxilium angelorum et sanctorum nobis necessarium est*. 12. *In principio* (kiedy?) *erat Verbum*, et *Verbum erat apud Deum*, et *Deus erat Verbum*.

III. Canticum puerorum.

(Część II pod liczbą 3).

13. *Pueri Hebraeorum portant ramos olivarum et cantant Dōmino*.
14. *Canticum puerorum pulchrum est*.
15. *Cantamus cum pueris*.

13. Chłopcy Żydów (czyli żydowscy) niosą gałązki oliwek i śpiewają Panu.
14. Pieśń chłopców jest piękna.
15. Śpiewamy z chłopcami.

Vocābula.

1. *ōculus* (-i)
- Deus* (-i) et *āngelus* (-i)
- thronus* (-i) ornatus
- nūmerus magnus* (-i)
- chorus magnus* (-i)
- in throno* (6 przyp.) *excelso*
- ante thronum* (4 przyp.)

Słōwka.

- oko
- Bóg i anioł
- tron ozdobiony
- liczba wielka
- chór wielki
- na tronie wysokim (gdzie?)
- przed tronem

sedet	siedzi (on lub ona)
stant et cantant	stoją i śpiewają
II. coelum plenum	niebo pełne
plenum ángellis (6 przyp.)	pełne aniołów
stella (-ae) minima	gwiazda najmniejsza
ornamentum (-i) pulchrum	ozdoba piękna
summum bonum (-i)	najwyższe dobro, szczęście
auxilium (ii) necessarium	pomoc potrzebna
grátia (-ae) magna	łaska wielka
principium (-ii) parvum	początek mały
verbum (-i) bonum	słowo dobre
in principio (6 przyp.)	na początku (na pytanie: kiedy?)
apud Deum (4 przyp.)	u Boga
Verbum erat	Słowo było
sanctus, sancta, sanctum	święty, święta, święte
necessarius, -a, -um	potrzebny, -a, -e
gratia est nobis necessaria	łaska jest nam potrzebna
III. puer (púeri) parvus	chłopiec mały
Hebraeus (-i)	Hebrejczyk
ramus olivae	gałązka oliwki
Dóminus (-i)	Pan
cánticum (-i) novum	pieśń nowa
pulcher, pulchra, pulchrum	piękny, piękna, piękne
portant et cantant	nieś i śpiewają (oni lub one)
cantamus cánticum (4 przyp.)	śpiewamy pieśń
cum púeris (6 przyp.)	z chłopcami

Uwaga. Zważaj na przypadek, który stoi przy przyimku: *in*, np.: *in coelo* (6 przyp.) = w niebie (gdzie?), lecz: *in coelum* (przyp. 4) = do nieba na pytanie: dokąd?).

Cwiczenie. Tron Boga jest w niebie. Liczne chóry aniołów stoją przed Bogiem. Aniołowie śpiewają w niebie. Niebo jest wielkie.

Ubi est Dei thronus? Quid cantant ángeli? Ubi Deus sedet?

4. Powtórzenie.

1. 1. Angelorum chori cantant in coelo. 2. Óculi nostri ángelos non vident. 3. Aegris púeris et viris vinum damus, vinum enim est medicamentum in morbo (w czym?). 4. Habemus pretiosa metalla: aurum, argentum, ferrum.
- II. 5. María est porta coeli. Maria jest bramą nieba.
6. Tu es Christus, Filius Dei vivi. Ty jesteś Chrystus, Syn Boga żywego.
7. Popule meus, quid feci tibi? Ludu mój, cóż uczyniłem tobie?
8. Verbum Dei manet in aeternum. Słowo Boga trwa na wieki.

9. **Initium sancti Evangélii secundum Lucam** (Marcus).

10. **Super** hanc petram aedificabo Ecclesiám meam.

11. Et verum est testimónium eius.

Vocábula.

1. **óculus** noster
non vident
aeger, **aegra**, **aegrum**
vinum bonum **aegris** (3 przyp.)
damus
enim
medicamentum **praeparatum**
morbis pluri
habemus **óculos** (4 przyp.)
pretiosum **metallum**
aurum et **ferrum**
argentum **album**

21. **porta** magna est
tu es **filius**
pópulus **vivus**
quid feci?
damus tibi **vinum**
regnum Dei **manet**

in aeternum
glória **aeterna**
initium **bonum**
sanctum **Evangélium**
secundum **Lucam** (**Mathaeum**)
super hanc petram (4 przyp.)
petra **dura**
meus, **mea**, **meum**
aedificabo **Ecclesiám** (4 przyp.)
testimónium **verum** est
eius **puer**

Początek świętej Ewangelii według Łukasza (Marka).

Na tej opoce
zbuduję Kościół mój.

A prawdziwe jest świadectwo
jego.

Słówka.

oko nasze
nie widzą
chory, chora, chore
wino dobre chorym (dla chorych)
dajemy
bowiem
lekarstwo przyrządzone
choroba chłopca (czyja?)
mamy oczy (kogo? co mamy?)
drogocenny metal
złoto i żelazo
srebro białe
brama jest wielka
ty jesteś synem (nie: syn!)
naród żywy
co zrobiłem? co uczyniłem?
dajemy ci wino
królestwo Boże trwa, pozostaje,
istnieje
na wieki
chwała wieczna
początek dobry
święta Ewangelia
według Łukasza (Mateusza)
na tej opoce
skała twarda
mój, moja, moje
zbuduję Kościół
świadectwo jest prawdziwe
tego chłopiec

Cwiczenie. Oko nasze widzi sklepienie (= firmamentum) nieba. Chłopiec jest chory. Świadectwo chorego chłopca nie jest potrzebne. Chorym dajemy lekarstwa.

I. Ubi cantant angelorum chori? **Óculi nostri quem** (kogo?) **non vident?**
Aegris viris quid damus? **Ferrum et aurum quid** (czym?) **sunt?**

II. **Maria quid est?** **Quid manet in aeternum?** **Culus** (czyje?) **verbum** **manet in aeternum?**

5. Virgo Maria.

(zob. Część II, nr 6 i 7).

1. 1. Redemptor mundi. 2. Iesus est Redemptor mundi. 3. Mater Redemptoris nostri est Virgo Maria. 4. Multa sunt Virginis Mariae festa. 5. De Virgine Maria multa cántica habemus. 6. In coelo multae sanctae vírgines sunt. 7. Virgo Maria est regina mártýrum. confessorum, virginum et ómnium sanctorum. 8. Pater noster, qui es in coelis!

- II. 1. Sit nomen Dómini benedictum.
 2. Omnia mária, omnes terrae, ómnia animália laudant Deum Creatorem.
 3. Reges múnera ófferunt.
 4. Dóminus illuminátio mea (1 przyp.)
 et salus mea!
 5. Iugum meum suave est et onus meum leve.
 6. Non nobis, Dómine, non nobis,
 sed nómini Tuo da glóriam!

Niech będzie imię Pana błogosławione!
 Wszystkie morza, wszystkie ziemie, wszystkie stworzenia chwalą Boga Stworzyciela.
 Królowie dary przynoszą.
 Pan światłem moim (w pol. 6 przyp.).
 i zbawieniem moim!
 Jarzmo moje słodkie jest,
 a brzemię moje lekkie.
 Nie nam, Panie, nie nam,
 lecz imieniu Twemu daj chwałę!

Vocábula.

Redemptor noster
 mundus (-i) magnus
 mater mea (matris meae)
 virgo sancta (virginis)
 habemus matrem (4 przyp.)
 regina (-ae) bona
 mártýr (-ris) et confessor (-ris)
 omnes sancti (omnium sanctorum)

qui es
 sit benedictus!
 nomen (-inis) benedictum
 mare magnum (maris magni)
 animal inírnium (animalis)
 mária laudant Deum
 Creator noster (Creatoris nostri)

rex clarus (regis clari)

Słówka.

Odkupiciel nasz
 świat wielki
 matka moja (matki mojej)
 dziewica, panna święta
 mamy matkę (kogo?)
 królowa dobra
 męczennik i wyznawca
 wszyscy święci (wszystkich świętych)
 który jesteś
 niech będzie błogosławiony!
 imię błogosławione
 morze wielkie (morza wielkiego)
 stworzenie słabe
 morza chwalą Boga
 Stworzyciel nasz (Stworzyciela naszego)
 król sławny (króla sławnego)

munus pretiosum (muneris pretiosi)
 offerunt múnera
 illuminatio (illuminationis)
 salus nostra (salutis nostrae)
 iugum (-i) et onus (óneris)
 suavis (-e) et levis (-e)
 iugum suave (iugi suavis)
 tuus, tua, tuum
 glória magna (glóriæ magnæ)
 da nobis, Dómine!

dar cenny (daru cennego)
 ofiarują dary, przynoszą dary
 światłość, oświecenie (światłości)
 zbawienie nasze (zbawienia naszego)
 jarzmo i ciężar
 miły i lekki
 jarzmo miłe, słodkie (jarzma milego)
 twój, twoja, twoje
 chwala wielka (chwały wielkiej)
 daj nam, Panie!

Cwiczenie. Imię Pana jest błogosławione. Znane nam są imiona wielu narodów. We wszystkich krajach, we wszystkich morzach są istoty żyjące (= stworzenia). Pomoc Marii Panny jest naszym zbawieniem.

I. Iesus quis (kim?) est? De quo (o kim?) multa cántica habemus? Ubi sanctæ virgines sunt?

II. Quis laudat Deum Creatorem? Quid offerunt reges? Iugum Dómini quale (jaki?) est?

6. Fructus bonus et malus.

(zob. Część II pod liczbą 8).

1. Non potest arbor bona
 malos fructus fácere,

neque arbor mala
 bonos fructus fácere.

Nie może drzewo dobre
 złych owoców rodzić (czy-
 nić),
 ani drzewo złe
 dobrych owoców wydawać
 (czynić).

2. Ex frúctibus eorum cogno-
 scetis eos.

Z owoców ich poznać ich.

3. Domus mea domus oratio-
 nis est, vos autem fecistis
 illam speluncam latronum.

Dom mój domem modlitwy jest,
 wy zaś uczyniliście go ja-
 skinią zbójców.

4. Glória Patri et Filio et Spi-
 rítui sancto.

Vocábula.

potest fácere
 arbor (árboris) magna
 malus, mala, malum
 fructus bonus, fructus boni (2 przyp.)
 fácere fructum
 ex árbore (6 przyp.)
 domus eorum
 cognoscetis bonam árborem (4 prz.)
 (non) vident eos (4 przyp.)

Słówka.

może czynić, może wydawać
 drzewo wielkie
 zły, zła, złe
 owoc dobry, owocu dobrego
 (czynić) wydawać owoc
 z drzewa
 dom ich
 poznać dobre drzewo (kogo? co?)
 (nie) widzą ich

oratio mea, orationis meae
 vos fecistis
 illa domus
 spelunca impleta
 latro malus, latronis mali
 impleti sunt Spiritu sancto

modlitwa moja, modlitwy mojej
 wy uczyniliście
 ów dom
 jaskinia napelniona
 zbójca zły, zbójcy złego
 napelnieni zostali Duchem świętym

Uwaga: Należy odróżniać rzeczowniki deklinacji IV. (zakończone na -us) od rzeczowników II. deklinacji (zakończonych także na -us), gdyż w dalszych przypadkach mają inne końcówki.

Cwiczenie. Owoc dobrego drzewa jest dobry, owoce złych drzew są złe. Nie wszystkie drzewa są dobre. Dom nasz jest napelniony dobrymi owocami. Zbójca ma wiele jaskiń.

Arbor bona **quales** (jakich?) fructus facere non potest? Arbor mala **quid** (czego?) facere non potest? Ex malis fructibus **quem** (kogo?) cognoscetis?

Uwaga. Po polsku mówimy: Drzewo rodzi dobre owoce, lecz: drzewo nie rodzi dobrych owoców; w łacinie mamy zawsze przypadek czwarty: Arbor bonos fructus facit, względnie: bonos fructus non facit. (Zobacz podobną uwagę przy ustępie 2).

7. Ciąg dalszy IV. deklinacji.

Pater, in manus Tuas commendo spiritum meum. Navicula Petri operiebatur fluctibus. Iustorum animae in manu Dei sunt. Petrus praecepit ad genua Iesu.

Uwaga. 1 przyp. Dominus Iesus, 2 przyp. Passio Domini nostri Iesu Christi. 3 przyp. Dominus Iesu servire volumus, 4 przyp. Reges Dominum Iesum adoraverunt, 5 przyp. O Domine Iesu Christe! 6 przyp. In Domino Iesu speramus.

Vocabula.

Pater meus, patris mei
 in manus Tuas (4 przyp.)
 commendo filium
 spiritus bonus
 navicula plena
 Petrus et Paulus
 operiebatur

fluctus magnus
 iustus, iusta, iustum
 in manu mea (6 przyp.)
 praecipit ante patrem
 genu meum, genus mei
 ad Petrum (4 przyp.)
 passio passionis
 volumus servire
 rex clarus, regis clari

Słówka.

ojciec mój, ojca mego
 w ręce Twoje
 polecam syna
 duch dobry
 łódź pełna
 Piotr i Paweł
 pokrywał się, zalewał się, pokry-
 wała się
 fala wielka
 sprawiedliwy, -a, -e
 w ręce mojej (gdzie? w czym?)
 upadł przed ojcem
 kolano moje, kolana mego
 do Piotra
 męka
 chcemy służyć
 król sławny, króla sławnego

adoraverunt
speramus

uczcili, uwielbili, oddali hołd
spodziewamy się, pokładamy nadzieję

Uwaga. Przyimki stoją zawsze obok rzeczownika, który wówczas jest w przyp. 4 lub (w przyp. 6 (nigdy w 1, 3 lub 5!)). Zobacz ustęp o przyimkach w części II. pod liczbą 70 i 71.

8. Fides et spes, dies.

(Zob. Część II. pod liczbą 9).

1. Vade in pace, fides tua te
salvum fecit.

2. Quid timidi estis módicae
fidei?

3. Dóminus meus salus et spes
mea.

4. Libera me, Dómine, in die
illa tremenda!

Idź w pokoju, wiara twoja cię
uzdrowiła (zdrowym uczyniła).

Czemu bojaźliwi jesteście (ludzie) małej wiary?

Pan mój zbawieniem i nadzieją moją.

Wybaw mię, Panie w dniu o-wym strasznym!

Vocábula.

Vade! Libera!

pax aeterna, pacis aeternae
fides módica, fidei modicae
te salvum fecit

quid estis tristes

homo timidus, hominis timidi

spes magna, spei magnae

me et te (4 przyp.)

dies illa, dies magna

Słówka.

Idź! Uwolnij!

pokój wieczny, pokoju wiecznego
wiara mała, słaba, wiary słabej
ciebie zdrowym uczyniła, ocaliła,
zbawiła

czemu jesteście smutni?

człowiek bojaźliwy, człowieka bo-
jaźliwego

nadzieja wielka, nadziei wielkiej
mnie i ciebie (kogo? co?)

dzień ów, dzień wielki

Cwiczenie. Wiara jest początkiem pokoju. Wiara zbawiła (= tłumacz: uczyniła zdrowymi) wielu (kogo? co?). Nie jestem bojaźliwy. Ludzie małej wiary są bojaźliwi. Zbawienie moje i nadzieja moja w Panu.

9. Crudelis Herodes. Vir honestus.

Stopniowanie przymiotników (np.: drogi — droższy — najdroższy
carus — carior — carissimus. — Zob. Część II pod liczbą 10).

I. 1. Herodes crudelis erat, ut
céteri antiquorum tyranni;
crudélior, cum Ioannem
Baptistam in víncula con-
iecisset;
crudelissimus vero, cum

Heród był okrutny, jak i inni
starożytnych tyranowie;
okrutniejszym, gdy Jana Chrzc-
ciela do więzienia wtrącił;

najokrutniejszym jednak, gdy

caput eius abscidisset.

2. **Honestus** est, qui pecúniam sibi créditam idóneo témpore reddit;
honéstior, qui eam a raptóribus defendit;
honestíssimus, qui eam a fúribus ablatam ex suo reddit.

Vocábula.

Herodes, Herodis
 crudells tyrannus
 erat
 ut (przysłówek)
 ceteri, ceterae, cetera
 antiquus, antiqua, antiquum
 cum coniecisset
 cum abscidisset
 Ioannes Baptista, Ioannis Baptistae
 vincula, vinculorum (plur.)
 vero (spójnik)
 caput meum, capitis mei
 eius pecunia, eius pecuniae
 honestus, honesta, honestum
 qui
 pecunia crédita
 sibi
 tempus idóneum, témporis idónei
 reddit eam pecuniam (4 przyp.)
 raptor malus, raptoris mali
 defendit pecuniam (4 przyp.)
 a malo raptore
 fur notus, furis noti
 a fúribus ablatu
 reddit ex suo (6 przyp.)

Cwiczenie. Starożytni tyranowie byli okrutni. Złodziej nie oddaje pieniędzy. Uczciwy oddaje powierzone sobie pieniądze. Uwolnij mię od znanego złodzieja!

głowę jego ściał.

- Uczciwym** jest (ten), kto pieniądze sobie powierzone we właściwym czasie oddaje;
uczciwszym (ten), kto ich przed rabusiami broni;
najuczciwszym (ten), kto je przez złodziei zabrane ze swojego oddaje.

Słówka.

Heród, Heroda
 okrutny tyran
 był, była, było
 jak
 inni, inne, wszyscy inni
 starożytny, starożytna, starożytne
 gdy wtracił
 gdy odciał
 Jan Chrzciciel, Jana Chrzciciela
 więzienie
 zaś
 głowa moja, głowy moje
 jego pieniądze, jego pieniędzy
 uczciwy, uczciwa, uczciwe
 który, kto
 pieniądze powierzone
 sobie
 czas stosowny, właściwy, czasu wła-
 ściwego
 oddaje te pieniądze (kogo? co?)
 rabaś zły, rabusia złego
 broni pieniędzy
 przed złym rabusiem
 złodziej znany, złodzieja znanego
 przez złodziei zabrane
 oddaje ze swojego

10. Stellae, luna, sol.

(Część II pod liczbą 11).

II. Pulchrae sunt stellae, quae micant in firmamento coeli, **púlchrior** luna, quae noctis ténebras fugat, **ómnium** autem **lúminum** **pulchérissimus** est sol, qui totam terram illúminat atque calefacit.

Homo hómini simílis est, granum grano simílius, gutta autem álíi guttae simíllima. Somnus mortí simíllimus est.

Vocábula.

luna pulchra, lunae pulchrae
sol spléndidus, solis spléndidi
stellae, quae micant
firmamentum, firmamenti
nox longa, noctis longae
ténebrae noctis
luna fugat ténebras (4 przyp.)

lumen clarum, lúminis clari
autem (spójnik)
ómnium lúminum pulchérrimus

sol, qui illúminat
atque (spójnik)
sol calefacit ómnia
homo notus, hóminis notí
simílis hómini

granum simile grano
gutta guttae (3 przyp.) simílior
simílis álíi (3 przyp.) guttae
somnus iucundus, somni iucundi
mors mea, mortis meae

Słówka.

księżyc piękny, księżycą pięknego
słońce jasne, słońca jasnego
gwiazdy, które błyszczą
sklepienie, utwierdzenie
noc długa, nocy długiej
ciemności nocy (czyje?)
księżyc rozprasza ciemności (kogo?
co?)
światło jasne, światła jasnego
zaś
spomiędzy wszystkich światel naj-
piękniejszy
słońce, które oświeca
i
słońce ogrzewa wszystko
człowiek znany (człowieka znanego)
podobny do człowieka (nie: człowie-
kowi)
ziarno podobne do złarna
kropla do kropli podobniejsza
podobny do innej kropli
sen miły, snu milego
śmierć moja, śmierci mojej.

Uwaga. Słońce jest piękniejsze, niż księżyc = 1) sol pulchrior est, quam (= niż) luna (= 1 przyp.), albo częściej: 2) sol pulchrior est luna (= 6 przyp.).

Takie zwroty, jak: Najpiękniejsza **spomiędzy** gwiazd — tłumaczymy: **stellarum pulchérima**, to znaczy: opuszczamy wyrazy: **spomiędzy**, a: **gwiazd** wyrażamy przez drugi przypadek liczby mnogiej. Na odwrót: Gdy mamy w łacinie III. stopień przymiotnika (lub przysłówka) i obok niego rzeczownik w 2 przypadku liczby mnogiej, wtedy przy tłumaczeniu dodamy przy rzeczowniku wyraz: **spomiędzy**.

11. Hora. Aqua.

(Część II pod liczbą 11).

parvus -- minor — mínimus	mały — mniejszy — najmniejszy
magnus — maior — máximus	wielki — większy — największy

III. Una hora **parva** est pars diei, **minor** est dimidia pars horae. **mínimum** et brevissimum est momentum. **Magna** copia aquae fluit per diem in rivo, **maior** in flúmine, **máxima** et immensa est in mari.

Vocábula.

una hora
 parva pars, parvae partis
 dies longus, diei longi
 dimidia pars
 breve momentum, brevis momenti
 magna copia, magnae copiae
 aqua est necessaria
 aqua fluit per diem
 parvus rivus, parvi rivi
 magnum flumen, magni fluminis
 immensa copia, immensae copiae

In mari et in rivo (6 przyp.)

Cwiczenie. Woda płynie w rzekach i strumykach. Dzień większy, niż godzina, godzina zaś (autem) większa od chwili (= niż chwila). Połowa dnia jest krótsza, niż cały (= totus, -a, -um) dzień. W naszym kraju jest bardzo mała (tłumacz: najmniejsza) ilość wielkich rzek.

Uwaga. Dies — dzień ma rodzaj męski, gdy oznacza czas od wschodu do zachodu, np.: dies longus aut brevis. Gdy oznacza termin, datę, ma rodzaj żeński, np.: dies illa tremenda = ów groźny dzień (sądu ostatecznego).

Słówka.

jedna godzina
 mała część, małej części
 dzień długi, dnia długiego
 połowa (część połówkowa)
 krótka chwila, krótkiej chwili
 wielka ilość, wielkiej ilości
 woda jest potrzebna
 woda płynie przez dzień
 mały potok, małego potoka
 wielka rzeka, wielkiej rzeki
 niezmierzona ilość, niezmierzonej ilości

w morzu i w strumyku (gdzie?)

12. Stopniowanie przymiotników.

(Ciąg dalszy).

bonus — melior — optimus

1. Maria **optimam** partem elegit.
2. Anima **melior** et carior est pars nostri.

3. Ad **maiora** natus sum.

4. Mea **maxima** culpa.

5. Non est servus **maior** domino.

6. Video **meliora** proboque, **deteriora** sequor.

dobry — lepszy — najlepszy.

1. Maria **najlepsza** część obrała.
2. Dusza jest lepszą i cenniejszą częścią nas (= naszej istoty).

3. Do większych (= ważniejszych rzeczy, celów) urodziłem się.

4. Moja **największa** (= bardzo wielka) wina.

5. Nie jest sługa **większy** od pana.

6. Widzę (rzeczy) **lepsze** i uznaję, (a) idę za **gorszymi**.

Uwaga. Zdanie 6 można lepiej wyrazić tak: Widzę i uznaję to, co lepsze, a przecież idę za tym, co gorsze. Rodzaj nijaki liczby mnogiej np.: meliora możemy tłumaczyć albo przez: **rzeczy lepsze**, albo: **to, co lepsze**.

Deteriora = to, co gorsze; jest to rodzaj nijaki liczby mnogiej od: deterior, gorszy.

Vocábula.

Deus Mariam elegit
 melior pars nostri
 ad maiora (4 przyp.) natus
 mea magna culpa
 servus maior, servi maioris
 probóque = et probo
 deteriora sequor

Słówka.

Bóg wybrał Marię
 lepsza część nas (= naszej istoty)
 do większych rzeczy zrodzony
 moja wielka wina
 sługa większy, sługi większego
 i uznaję, i pochwalam
 idę za rzeczami gorszymi, za tym,
 co gorsze

Uwaga. (Cz. II. pod liczbą 12). Ćwicz się w stopniowaniu i odmianie przymiotników na następujących przykładach:

altus mons, alti montis
 mira pulchritudo, mirae pulchritudinis
 ánimus audax, ánimi audacis
 pectus forte, pectoris fortis
 forina élegans, formae elegántis

húmilis domus, húmilis domus
 prudens gubernator, prudentis gubernatoris
 arbor nóbilis, árboris nóbilis

callx plenus, cálicis pleni
 carmen amábile, cárminis amábilis
 causa iusta, causae iustae
 homo mendax, hóminis mendacis

mite cor, mitis cordis
 lana mollis, lanæ mollis

wysoka góra, wysokiej góry
 dziwna piękność, dziwnej piękności
 umysł śmiały, umysłu śmiałego
 pierś dzielna, piersi dzielnej
 kształt wytworny, kształtu wytwornego
 niski dom, niskiego domu
 roztropny kierownik, roztropnego kierownika
 drzewo szlachetne, drzewa szlachetnego
 kielich pełny, kielicha pełnego
 pieśń miła, pieśni miłej
 sprawa słuszna, sprawy słusznej
 człowiek kłamliwy, człowieka kłamliwego
 łagodne serce, łagodnego serca
 wełna miękka, wełny miękkiej

Pamiętać jednak zawsze należy, aby przymiotnik (w każdym stopniu) otrzymał końcówkę **tego samego rodzaju**, jakiego jest rzeczownik, np.: forma élegans — forina elegántior — forma elegantissima; carmen amábile — carmen amabilius — carmen amabilissimum; pectus forte — pectus fortius — pectus fortissimum.

13. Zaimki.

(Część II, liczba 15—19).

1. Non nobis, Dómine, non nobis, sed nómini Tuó da glóriam.
2. Sicut misit me Pater, et ego mitto vos.
3. Qui récipit vos, me récipit,

1. Nie **nam**, Panie, nie **nam**, lecz imieniowi **Twemu** dai chwałę.
2. Jak wysłał **mnie** Ojciec, (tak) i **ja** wysyłam **was**.
3. Kto przyjmuje **was**, **mnie**

et qui me récipit, récipit eum, qui me misit.

4. Qui amat patrem aut matrem plus, quam me, non est me dignus.
5. Quid molesti estis huic mulieri?

6. Qui non est mecum (= cum me), contra me est et qui non colligit mecum, dispergit. 7. Pax tecum (= cum te). Pax vobis. Dominus vobiscum (= cum vobis). 8. Deus omnia, quaecumque voluit, fecit. 9. Quis est iste, cui ventus et mare oboediunt? 10. Vere et tu ex illis es! 11. Inquire tibi aliquem fidelem virum.

Vocábula.

Pater misit me
(Ego) mitto te
Quid molesti estis?
haec mulier, huius mulieris
plus amat patrem
aut ego, aut tu
plus, quam ego
dignus magna laude (6 przyp.)
pater récipit amicum
contra me et te (4 przyp.)
qui colligit et dispergit
quaecumque (licz. mn., rodz. nij.)
Deus voluit et fecit
ventus et mare oboediunt
Iste ex meis amicis est
cui maria oboediunt
vere Tu es Christus!
unus ex illis (6 przyp.)
inquire virum aut mulierem
vir fidelis, viri fidelis
aliquis vir, alicuius viri

necum, tecum, vobiscum, nobiscum

Słówka.

Ojciec posłał mnie
(Ja) posyłam ciebie
Czemu dokuczliwi jesteście?
ta niewiasta, tej niewiasty
więcej kocha ojca
albo ja, albo ty
więcej, niż ja
godzien wielkiej chwały
ojciec przyjmuje przyjaciela
przeciw mnie i tobie
kto zbiera i trwoni (rozprasza)
jakiegokolwiek rzeczy, cokolwiek
Bóg chciał i uczynił
wiatr i morze słuchają, są posłuszne
ten jest z moich przyjaciół
któremu morza są posłuszne
zaprawdę Ty jesteś Chrystusem!
jeden z tamtych, z owych
wyszukaj męża lub niewiastę
mąż wierny, męża wiernego
pewien mąż, pewnego męża (jakiś mąż)
ze mną, z tobą, z wami, z wami

Cwiczenie. Oddajemy (tłumacz: dajemy) chwałę imieniu Boga. Jezus wysłał apostołów. Kochamy Boga więcej, niż ojca, albo matkę. Kto nie jest z nami, jest przeciw nam. Kto jest tym, który gładzi (= tollit) grzechy świata?

Uwaga. Od następnego ustępu nie podaje się słówek osobno po każdym ustępie, należy zatem nieznanych słów szukać w słowniku na końcu książki.

14. Ioannes quis fúerit?

(Część II, liczba 20).

Sacerdotes interrogaverunt ioannem: — Tu quis es? — Ioannes confessus est: Non sum ego Christus. — Quid ergo? Elias es tu? — Et dixit: Non sum. — Propheta es tu? — Et respondit: Non. — Dixerunt ergo ei: — Quis es tu, ut responsum demus his, qui miserunt nos? Quid dicis de te ipso? — Ait: — Ego vox clamantis in deserto.

Uwaga: ut responsum **demus** = **abyśmy dali** odpowiedź (zobacz ust. 45); **de te ipso** (6 przyp.) = o tobie samym (czyli: o sobie samym).

15.

(Ciąg dalszy. Cz. II. L. 20).

1. Quem vidistis pastores?	1. Kogo widzieliście pasterze?
2. Beatus vir, qui timet Dóminum.	2. Szczęśliwy mąż, który boi się Pana.
3. Quis est hic, qui étiam peccata dimittit?	3. Kim jest ten, który nawet grzechy odpuszcza?
4. Beati, qui non viderunt et crediderunt.	4. Błogosławieni, którzy nie widzieli, a uwierzyli.
5. Beati, qui vident, quae vos videtis.	5. Błogosławieni, którzy widzą (to), co wy widzicie.

Cwiczenie. Kto jest szczęśliwy? Kto boi się Pana? Kto odpuszcza grzechy? Którzy ludzie widzą i wierzą? Czy widzisz (= vides-ne) to, co ja widzę?

16. Liczebniki główne (na pytanie: ile?)

(Część II, liczba 13).

1. **Duo** hómines intraverunt in templum, ut orarent: **unus** pharisaeus et **alter** (drugi) publicanus. 2. Samaritanus dedit **duos** denarios stabulário. 3. Quis horum **trium** (z tych trzech) videtur tibi próximus fuisse illi? (być najbliższym dla niego, czyli: jego bliźnim). 4. Post **tres** dies resurgam. 5. De **quinque** páribus et **duobus** píscibus satiavit Dóminus **quinque** **mílla** (5000) hóminum. 6. Ante **sex** dies venit Dóminus in civitatem Ierúsalem. 7. Thomas **unus ex duódecim** (jeden z dwunastu) non erat cum eis, quando venit Iesus. 8. Iudas proiecit in templo **triginta** argénteos.

Uwaga. Post **tres dies** (4 przyp.) — po trzech dniach. **De quinque páribus** (6 przyp.) — z pięciu chlebów. **Ante sex dies** (4 przyp.) — przed sześciu dniami.

17. Liczebniki porządkowe (na pytanie: który z rzędu?)

(Część II, liczba 13).

Anno **quinto décimo** (w roku 15) impérii Tibérii Caësarís... factum est verbum Dómini super Ioannem.

Omnis multitudo filiorum Israel venit in desertum **quinto décimo** die mensis **secundi**, postquam egressi sunt de terra Aegypti.

A **sexta** autem hora ténebrae factae sunt super universam terram usque ad horam **nonam**.

18. Christus Dóminus quo témpore natus sit.

Anno a creatione mundi, quando in principio Deus creavit coelum et terram, **quinquies millésimo centésimo nonagésimo nono** (5199) — a dilúvio vero anno **bis millésimo nongentésimo quinquagésimo séptimo** (2957) — a nativitate Abrahæ anno **bis millésimo quinto décimo** (2015) — ab unctione David in regem anno **millésimo tricésimo secundo** (1032) — hebdomada **sexagésima quinta** iuxta Danielis prophetiam — Olympiade **centésima nonagésima quarta** — ab urbe Roma cõdita **septingentésimo quinquagésimo secundo** — anno impérii Octaviani Augusti **quadragésimo secundo**, toto orbe in pace compósito, **sexta** mundi aetate Iesus Christus, æternus Deus æternique Patris Filius in Bêthlehem Iudæe nascitur ex Maria Virgine factus Homo. (Z „Martyrologium Romanum“).

19. Sum — jestem.

(Część II, liczba 21—28).

1. Vos **estis** sal terrae. 2. Ego **sum** via, véritas et vita. 3. Tu **es** Petrus et super hanc petram aedificabo ecclesiám meam. 4. Nemo **potest** duobus dóminis servire. 5. Simon, qui vocatur Petrus, et Andreas **erant** piscatores. 6. Ubi thesaurus vester **est**, ibi et cor vestrum **erit**. 7. Ibi **erit** fletus et stridor déntium. 8. Sic **erunt** novíssimi (ostatni) primi (pierwszymi) et primi novíssimi (a pierwsi ostatnimi). 9. Deus, propitius **esto** mihi peccatori! 10. Et vos **estote** parati, quia, qua hora non putatis, Filius hóminis véniet. 11. Dómine, si **fuisses** hic, frater meus non **fuisset** mórtuus (nie byłby zmarł). 12. **Fuit** homo inissus a Deo. 13. Et tu **fulisti** cum illo! 14. Quantus tremor **est** futurus!

Cwiczenie. Kto jest solą ziemi? Piotr był rybakiem. A ty czym jesteś? Gdzie jest twój skarb? Kto będzie pierwszym, a kto ostatnim? (w 1 przyp.). Boże, bądź miłościw nam grzesznikom! Bądź przygotowany! Bądźcie przygotowani!

20. Czasowniki. (Praesens, imperfectum I, II, III koniug.)

(Część II, liczba 29, 37, 49).

1. Ad Te **clamamus**, ad Te **suspiramus**. 2. Caeci **vident**, claudi

ambulant, leprosi mundantur. 3. **Beati óculi, qui vident, quae vos videtis.** 4. **Beati, qui audiunt verbum Dei et custódiunt illud.** 5. **Qui ex Deo est, verba Dei audit.** 6. **Redde, quod debes.** (Oddaj, coś winien). 7. **Manducatis panem doloris.** 8. **Stéphanus invocabat Dóminum.** 9. **Dómine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum (abyś wszedł).**

Cwiczenie. Kto woła? Kto wzdycha do Boga? Czy widzi (videt-ne) ślepy? Słuchajcie słów Boga i strzeżcie ich! Święci wzywali imienia Pana. Nie jesteście godni, aby Pan wszedł pod nasz dach.

Cwiczenie. W ustępie 20 zamień osoby, liczby, czasy następująco:

Wyraż w liczbie **pojedynczej** zdania: 1 (wołam), 2 (widzi), 4 (szczęśliwy...), 7 (spożywasz).

Wypowiedz w liczbie **mnogiej** zdania: 5 (są... słuchają), 6 (oddajcie = red-dite), 9 (nie jesteśmy...).

Wyraż w osobie 3 liczby mnogiej zdanie 1 (wołają) i 7 (spożywają).

Zamień czas teraźniejszy na czas **przeszły niedokonany** (imperfectum) w zdaniu 1 (wołaliśmy... wzdychaliśmy), 2, 4, 5 i 7.

21. Futurum koniugacji I i II

(Część II, liczba 32, 41).

Lavabis me et super nivem dealbabor (będę wybielony, Gram. 62). **Docebo iniquos vias Tuas. Coelum et terra transibunt, verba autem mea non praeteribunt.** (trans-co ma imperf.: trans-ibam, futurum: trans-ibo). **Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam et ego resuscitabo eum in novissimo die.**

Cwiczenie. Kto ma usta, mówi, kto ma oczy, widzi. Będziemy widzieć oczami, będziemy dotykać rękami. Jeśli (= Si) będziesz miał zdrowe nogi, będziesz chodził Kiedy (Quando) ziemia przeminie? Kto będzie miał żywot wieczny?

Uwaga. Forma czasu przyszłego (np. będziemy widzieć) składa się w języku polskim z dwóch wyrazów, ale w łacinie w tym wypadku mamy tylko jedno słowo (vidēbimus). Nie można zatem tłumaczyć osobno: będziemy = ērimus i osobno: widzieć = vidēre; byłoby to **wielkim błędem** przeciw poprawności języka łacińskiego.

22. Pharisaeus et publicanus.

I. **Duo hómines ascenderunt** (Gram. L. 43) **in templum, ut orarent** (ustęp 46) **unus pharisaeus et alter publicanus. Pharisaeus stans haec aud se orabat: „Deus, gratias ago Tibi, quia non sum, sicut céteri hominum: raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic**

publicanus. Ieiunio bis in sabbato, decimas de omnium (ze wszystkiego), quae possideo“.

Cwiczenie. Quis ascendit in templum? Illi duo homines qui erant? (kim byli?). Quando (kiedy) ieiunabat phariseus? Quid dabat?

II. Et publicanus a longe stans nolebat nec oculos ad coelum levare, sed percutiebat pectus suum dicens: „Deus, propitius esto mihi peccatori“! Dico vobis: descendit hic iustificatus in domum suam, quia omnis, qui se exaltat, humiliabitur et qui se humiliat, exaltabitur.

Cwiczenie. Levabat-ne publicanus oculos ad coelum? Quid dicebat publicanus? Uter (=Który z nich dwóch) iustificatus descendit? Qui homines exaltabuntur? Num (Czy) exaltabuntur (domyślne: ei = ci), qui ipsi se exaltant?

23. Perfectum coniugacji I, II i IV.

(Część II, liczba 33, 43, 53).

Iudaei lapidaverunt Stéphanum. Non veni vocare iustos, sed peccatores. Beati, qui non viderunt et crediderunt. Quem vidistis, pastores? Quis apparuit in terra? Dic nobis, Maria, quid vidisti in via?

Cwiczenie. Stéphanus a quo (przez kogo?) lapidatus est? (został ukamienowany?). Quem vocat Dóminus? Credís-ne (czy wierzysz), si ipse non vidisti? Ubi (gdzie) apparuit Dóminus?

24. Futurum II (czyli exactum) coniug I, II, IV.

(Część II, liczba 32, 42, 52).

Nisi Dóminus aedificáverit domum, in vanum laboraverunt, qui aedificant eam. Nisi Dóminus custodíerit (custodíverit) civitatem, frustra vígilat (domyślne: is), qui custodit eam. Omnis, qui invocáverit nomen Dómini, salvus erit. Qui autem perseveráverit usque in finem, hic salus erit. Nisi manducáveritis carnem Filii hominis et bibéritis eius sánguinem, non habébitis vitam in vobis.

Cwiczenie. Jeżeli sam (ipse) Pan buduje dom, ludzie (viri) nie pracują na darmo. Pan strzeże państwa naszego (4 przyp.!). Wzywajcie imienia (4 przyp.!) Pana, a będziecie zbawieni. Jeżeli (si) wytrwacie (fut. II.) do końca, będziecie zbawieni.

25. Pastor bonus.

I. Ego sum pastor bonus. Bonus pastor ánimam suam dat pro óvibus suis. Mercenárius autem et qui non est pastor, cuius non sunt oves próprie, videt lupum venientem et dimittit oves et fugit.

Et lupus rapit et dispergit oves, mercenarius autem fugit, quia mercenarius est.

Cwiczenie. Quid pastor bonus dat pro ovibus suis? Quid autem facit mercenarius? Quid lupus dispergit?

II. Ego sum pastor bonus et cognosco oves meas et cognoscunt me meae (domyślnie: oves). Sicut novit me Pater, et ego agnosco Patrem et animam meam pono pro ovibus meis. Et alias oves habeo, quae non sunt ex hoc ovili: et illas oportet me adducere et vocem meam audient et fiet unum ovile et unus pastor.

Cwiczenie. Quid pastor bonus cognoscit? Quem oves cognoscunt? Quid Christus Dominus pro ovibus suis ponit? Num (czy) omnes oves ex uno ovili sunt?

26. Rozkaz, wezwanie, prośba, naleganie, przestroga.

(Cz. II. L. 29, 30, 59, 68).

Laudate, pateri, Dominum, laudate Eum omnes populi! Si diligitis me, mandata mea servate! Vigilate et orate, quia nescitis diem neque horam. Libera me, Domine, de morte aeterna! Rorate, coeli, desuper et nubes pluant (coni. praes.) iustum! In quo (w czym) contristavi te, responde mihi! Laetamini et exsultate! Exsultent iusti! Te collaudet (coni. praes.) omnis spiritus! Ne timeas, Maria! Laudetur Iesus Christus! Nolite iudicare et non iudicabimini, nolite condemnare et non condemnabimini, dimittite et dimittimini, date et dabitur vobis!

Ephphetha (czytaj: éffeta), quod est: adaperire! (bądź otworzony, otwórz się!).

Leprosus: Domine, si vis (jeśli chcesz), potes me mundare (oczyścić). Et extendens Iesus manum tetigit eum dicens: Volo, mundare! (bądź oczyszczony!).

Uwaga. Infinitivus praesentis activi i imperativus praesentis passivi w drugiej osobie są pod względem formy jednakowe, jak wyżej mundare. Należy wtedy zwrócić uwagę, czy w danym wyrażeniu chodzi o rozkaz w związku ze sensem zdania, czy o bezokolicznik (a więc: mundare raz znaczy: oczyścić, drugi raz: bądź oczyszczony).

27. Praesens, imperfectum, futurum I koniugacji III.

(Cz. II. L. 37, 39, 41).

Pacem relinquo (czytaj: relinkwo) vobis, pacem meam do vobis. Nunc dimittis servum Tuum, Domine, secundum verbum Tuum in pace. Non relinquam vos orphanos. In nomine meo daemónia eicient (czytaj: e-icient, nie: ejcient!), linguis loquentur novis, ser-

pentes tollent et si mortíferum quid bíberint, non eis nocebit, super aegros manus imponent. Homo quidam descendebat ab Ierúsalem. Rumpebatur rete eorum.

Ćwiczenie. Pan Jezus nie zostawia nas sierotami (I przyp.). Apostołowie wypędzali złego ducha, mówili nowymi językami, brali węże, wkładali ręce na chorych.

28. Iesus Apóstolis docendi et baptizandi dat potestatem.

Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra. Euntes (idąc) ergo docete omnes gentes baptizantes eos in nómine Patris et Filii et Spíritus Sancti docentes eos servare ómnia, quaecumque (czytaj: kwekumkwe, cokolwiek) mandavi vobis. Et ecce ego vobiscum sum ómnibus diebus usque ad consummationem saeculi.

Ćwiczenie. Quid faciendi (czynienia (czego) potestatem Iesus Apóstolis dedit (dał)? Quem docebant Apóstoli? In cuius nómine (w czym imieniu) baptizabant? Quid servare docebant?

29. Perfectum, plusquamperfectum, futurum exactum koniugacji III.

(Cz. II. L. 42, 43, 45).

Maria óptimam partem elegit, quae non auferetur ab ea (nie zostanie odjęta od niej). Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Quod Deus iunxit, homo non séparet (niech nie rozłącza). Resurrexit, sicut dixit. Herodes occidit multos púeros in Béthlehem. Ioseph accepit púerum et matrem eius nocte et secessit in Aegyptum. Iesus tétigit leprosum. Intellexistis (Czy zrozumieliście) haec omnia? Piscatores descenderunt et lavabant retia. Si quid petiéritis (= petivéritis) Patrem in nómine meo, dabit vobis.

Ćwiczenie. Najlepszą częścią (I przyp.) jest ta, którą wybrała Maria. Pan Jezus wysłał Apostołów. Apostołowie zostali wysłani przez Pana Jezusa (a Dómino Iesu). Nieraz ludzie rozłączają to, co zostało złączone przez Boga. Wiele chłopców (I przyp.) zostało zabitych przez Heroda. Rybacy czyszczą sieci. Sieci są czyszczone przez rybaków.

30. Rozkaz, naleganie, wezwanie, wyrażone przez imperativus w koniugacji III.

(Cz. II. L. 48).

Succurre cadenti, súrgere qui curat (szyk: qui curat súrgere). Illos Tuos misericordes óculos ad nos converte. Salvum fac pópu-

lum Tuum, Dómine (od facio nie ma formy: face, lecz: **fac** — zrób, uczyni, podobnie: duco — **duc**). Deus in adiutórium meum intende! **Deduc** me (zaprowadź mię), Domine, in sémitam mandatorum Tuorum. Surge et áccipe púerum et vade in terram Aegypti! Dico huic: vade! — et vadit, et alii: veni! — et venit, et servo meo: **fac** hoc! — et facit. Pete a me (proś mię), quod vis (o co chcesz), et dabo tibi. Quaérite primum regnum Dei et haec ómnia adiicientur vobis (zostanie wam przydane). Surge, tolle lectum et vade in domum tuam! Vade et tu **fac** similiter! Surge et vade, fides tua te salvum fecit. Rêspice (przejrzyj na oczy), fides tua te salvum fecit. Omnes gentes pláudite mánibus! Pétite et dábitur vobis, quaérite et invenietis, pulsate et aperietur vobis.

31. Rozkaz, próśba, wezwanie, wyrażone przez coniunctivus praesentis.

(Cz. II. L. 38).

Benedicamus (blogosławmy) Patrem et Filium cum sancto Spiritu! **Ne** proicias (czytaj: pro-icias, nie odrzucaj) me a fácie Tua et Spiritum sanctum Tuum **ne** áuferas a me! Benedicat vos omnipotens Deus! Stéphanus dicebat: **Ne** stítuas (nie policz, nie poczytaj) illis hoc peccatum! Magi videntes stellam dicebant: Hoc signum magni regis est, **eamus** et **inquiramus** eum et **offeramus** ei múnera! Ecce ancilla Dómini, fiat mihi secundum verbum tuum! Si quis vult post me venire, ábneget semet ipsum (niech zaprze siebie samego) et tollat crucem suam et **sequatur** me! Orémus, **flectamus** génnua! Leváte!

32. Ioseph revértitur cum Iesu ex Aegypto.

Defuncto Herode (zob. ustęp 37, Ablativus absolutus) ángelus Dómini appáruit in somnis Ioseph (Józefowi) in Aegypto dicens: „Surge et áccipe púerum et matrem eius et vade in terram Israel, defuncti sunt enim, qui quaerebant ánimam púeri“. Qui consurgens accepit púerum et matrem eius et venit in terram Israel.

Ćwiczenie. Cui appáruit in somnis ángelus? Ubi appáruit ángelus Ioseph? Quis defunctus est? Quem accepit Ioseph? Quo (**dokąd**) venit cum eis?

33. Imiesłów czynny i bierny (Participium praes i perfecti).

(Cz. II. L. 35, 47, 55).

1. Accessit ad Iesum múlier,
habens alabastrum unguenti

1. Przystąpiła do Jezusa nie-
wiasta, mająca alabastrowe

pretiosi et effudit super caput ipsius recumbentis.

2. Tunc erit tibi glória coram simul discumbentibus.

3. Vidimus choros angelorum collaudantes Dóminum.

4. Stellam vidimus fulgentem.

5. Vox clamantis in deserto: Parate viam Dómini!

6. Invenietis infantem pannis involutum.

7. Cor contritum et humiliatum non despicias.

8. Stéphanus vidit coelos apertos.

naczynie olejku cennego i wylała (go) na głowę Jego siedzącego (przy stole).

2. Wtedy dostąpisz chwały (będzie ci chwała) wobec siedzących pospół.

3. Widzieliśmy chóry aniołów, wychwalające Pana.

4. Widzieliśmy gwiazdę jaśniejącą.

5. Głos wołającego na puszczy: Głosujcie drogę Pana!

6. Znajdźcie niemowlę pieluszkami owinięte.

7. Sercem skruszonym i upokorzonym nie wzgardzis.

8. Szczepan widział niebiosa otwarte.

Ćwicz się w tworzeniu imiesłowów, np.: niewiasta wylewająca olejki, oczy widzące aniołów, chóry chwalące Pana, błyszcząca gwiazda, głosy wołające, niemowlę owinięte, droga przygotowana, olejek wylany, niebo otwarte, imię pochwalone i t. p.

34. Infinitivus praesentis (Bezokolicznik czynny i bierny).

(Cz. II. L. 36, 56).

Vanum est (Jest rzeczą daremną) vobis ante lucem súrgere. Numquid (czy) potest caecus caecum dúcere? Fódere non váleo, mendicare erubesco. Bonum est confidere in Dómino. Nolite timére eos, qui occidunt corpus, ánimam autem non possunt occidere, sed pótius timete eum, qui potest et ánimam et corpus pérdere in gehennam. Si manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscide eum et próice abs te: bonum tibi est ingredi débilem vel claudum, quam duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem aeternum.

Ćwiczenie. Jaka jest różnica między: mittere — a mitti? dúcere — a duci? pérdere — a perdi? scandalizare — a scandalizari?

Przetłumacz te bezokoliczniki na język polski (np.: posłać — być posłanym).

35. Strona bierna. Passivum.

(Cz. II. L. 58—69).

1. Nuptiae factae sunt in Cana Galilaeae (czytaj: Galile-e), vocatus est autem et Iesus. 2. Confirmata est super nos misericórdia

Tua, Dómine. 3. Beati, qui nunc esuritis, quia saturabimini. 4. Asperges me, Dómine, hyssopo et mundabor, lavabis me et super nivem dealabor. 5. Repleti sunt omnes Spíritu sancto. 6. Samaritanus misericórdia motus est. 7. Inpii ad Te convertentur. 8. Innocentes pro Christo occisi sunt. 9. Verbum caro factum est. 10. Ecce pó-situs est hic in ruinam et in resurrectionem multorum. 11. Velum templi scissum est (perfectum od scindo). 12. Iesus dixit: Ephpheta — et statim apertae sunt aures surdi et solutum est vñiculum linguae eius. 13. Date nobis de óleo vestro, quia lámpades nostrae extinguuntur (czytaj: eksstingwuntur). 14. Venit sponsus et clausa est iánua. 15. Remittuntur tibi peccata.

Cwiczenie. (Zamiana strony czynnej na bierną). Nasycę was — zostaniecie nasyceni **przez mnie** (a me — przyp. 6). Obmyjesz mię — zostanę obmyty przez ciebie. Napelnisz nas Duchem świętym — zostaniemy napelnieni Duchem świętym przez ciebie. Żydzi (Iudaei) zabili Szczepana — Szczepan został zabity przez Żydów.

Uwaga. Velum scissum est — tłumaczymy: zasłona została rozdarta, przedarła się (a nie: jest rozdarta!).

36. Iesus tentatur a diábolo.

I. Ductus est Iesus in desertum a spiritu, ut tentaretur a diábolo. Et cum ieiunasset (= ieiunavisset) quadraginta diebus et 40 nóctibus, póstea esúriit. Et accedens tentator dixit ei: „Si Filius Dei es, dic, ut lápides isti panes fiant“.

Qui (= Et is) respondens dixit: „Scriptum est: Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei“.

Cwiczenie. Quem tentavít diábolus? **Quonam** (Dokąd to) ductus est Iesus? **Quot** (ile) **diebus** (tłumacz: **przez ile dni**) ieiunavit Iesus? Quis accessit ad Iesum? Vivit-ne homo (Czy człowiek żyje) solo pane?

II. Tunc assumpsit (uniósł) Eum diábolus in sanctam civitatem et státuit Eum super pinnáculum templi et dixit Ei: „Si Filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim: „Quia ángelis suis mandavit de te et in mánibus tollent te, ne forte offendas ad lápidem pedem tuum“. Ait illi Iesus: „Rursum scriptum est: Non tentabis Dóminum Deum tuum“.

Cwiczenie. Ublnam (gdzie) státuit Iesum diábolus? Quid mandavit Deus ángelis? Quid Iesus respondit?

III. Iterum assumpsit Eum diábolus in montem excelsum valde et ostendit Ei ómnia regna mundi et glóriam eorum et dixit Ei: „Haec ómnia tibi dabo, si cadens adoráveris me“. Tunc dixit ei

Iesus: „Vade, sáтана, scriptum est enim: Dóminum Deum tuum adorabis et illi soli sérvies“.

Tunc reliquit Eum diábolus et ecce ángeli accesserunt et ministrabant Ei.

Cwiczenie. Qualis (jaka) erat mons, in quem Iesus assumptus est? Quid ostendit diábolus? Quis accessit ad Iesum? Quid faciebant ángeli?

37. Ablativus absolutus (6 przypadek niezależny).

Bardzo często spotykamy w łacinie takie zestawienie wyrazów: *sedente illo, abeúntibus ómnibus, demerso Pharaone, subductis ad terram návibus* — czyli: **imiesłów** (participium praesentis lub perfecti) w **przypadku 6** i **rzeczownik** (względnie zastępujący go **zaimek**) także w **przypadku 6**.

Te dwa wyrazy należą ściśle do siebie, nie są od innych słów zależne (stąd nazwa) i razem stanowią osobną całość, osobną myśl, toteż trzeba je przy tłumaczeniu zestawić razem ze sobą (choćby były rozdzielone od siebie jednym, lub nawet kilkoma wyrazami).

Tłumaczenie polskie może być **trojaki**, jak to wskazują następujące **przykłady**:

I. z participium praesentis:

nihil respondente illo

- a) kiedy ten nic nie odpowiadał (a **nie**: odpowiedział!)
- b) ponieważ ten nic nie odpowiadał
- c) chociaż ten nic nie odpowiadał

deficiente vino

- a) ponieważ wina brakowało
- b) kiedy wina brakowało
- c) **wobec braku** wina

ascendente Iesu in montem

- a) gdy Jezus wstępował na górę (a **nie**: wstąpił!)
- b) **przy wstępowaniu** Jezusa na górę

abeúntibus ómnibus

- a) gdy wszyscy odchodzili (a **nie**: odeszli!)
- b) ponieważ wszyscy odchodzili
- c) **przy odejściu, wobec odchodzenia** wszystkich

sedente Pilato

- a) gdy (ponieważ) Pilat siedział (**nie**: usiadł!)

- b) **wobec tego**, że Pilat siedział

II. z participium perfecti:

convocatis discipulis

- a) kiedy uczniowie zostali zwołani

- b) zwoławszy uczniów

- c) po zwołaniu uczniów

defuncto Herode

- a) kiedy Heród umarł

- b) **po śmierci** Heroda

orto iam sole

- a) kiedy słońce już weszło

- b) już **po wschodzie** słońca

proiectis argenteis

- a) kiedy srebrniki zostały porzucone

- b) porzuciwszy srebrniki

- c) po porzuceniu srebrników

subductis ad terram nāvibus

- a) gdy okręty zostały podciągnięte ku ziemi

- b) podciągawszy okręty ku lądowi

- c) **po podciągnięciu** okrętów ku lądowi

demerso Pharaone

- a) kiedy Faraon został zatopiony

- b) zatopiwszy Faraona

- c) po zatopieniu Faraona

Który sposób tłumaczenia wybrać? — Trzeba próbować sposobów podanych pod a), b) i c), a następnie wybrać ten, który w danym miejscu daje nam najlepsze zrozumienie i zadowolenie pod względem logicznym, a nie sprzeciwia się poprawności języka polskiego.

38. Quis plus diligit?

Duo debitores **erant cuidam faeneratori**: (3 przyp.!) unus de bebat denários quingentos et alius 50.

Non habéntibus illis unde redderent, donavit utrisque.

Quis ergo cum plus diligit?

— Is, cui plus donavit.

Dwóch dłużników **miał pewien lichwiarz**: (1 przyp.!) jeden był winien denarów pięćset, a drugi pięćdziesiąt.

A **ponieważ ci nie mieli** (abl. abs.) skądby oddali (= skąd oddać), darował obydwom.

Któż zatem go więcej miłuje?

— Ten, któremu więcej darował.

Uwaga. *Faeneratori* (3 przyp.) *sunt debitores* (1 przyp.) tłumaczymy: Lichwiarz (1 przyp.) **ma** dłużników (4 przyp.) czyli: w łacinie w 3 przypadku jest wyrażona **ta osoba**, która coś ma, w 1 przypadku **ta rzecz**, którą ona ma, a słowo: **mam** wyrażone jest nie przez zwykle: *habeo*, tylko przez: *est, sunt, erat, erit* i t. p.).

39. Samaritanus misericórdia permotus

I. Homo quidam descendebat ab Ierúsalem in Iéricho et incidit in latrones, qui etiam despoliaverunt eum et **plagis impósitis** (abl. abs.) abiecerunt **semivivo relicto**. 'Accidit autem, ut sacerdos quidam descénderet eadem via et **viso illo** praetériit. Simíliter et levita, cum esset secus (obok) locum et videret eum, pertránsiit.

Uwaga. Nazwy hebrajskie: Ierusalem. Iéricho nie odmieniają się. — Jak przetłumaczyć: *semivivo relicto*? (ustęp 37).

Cwiczenie. Quis descendebat ab Ierúsalem? In quem ille incidit? (Na kogo wpadł — czyli: w czyje ręce wpadł?). Latrones quid fecerunt? Quid imposuerunt illi? Quis descendebat eadem via? Habebant-ne **curam eius** (czy mieli staranie o niego) sacerdotes et levita?

II. Samaritanus autem quidam iter faciens venit secus eum et videns eum misericórdia motus est. Et apprópians alligavit vúlnera eius infundens óleum et vinum et imponens eum in iumentum suum duxit in stábulum et curam eius egit (perf. od: ago). Et áltera die prótulit duos denários et dedit stabulário et ait: „Curam illius habe et quodcumque supererogáveris (wydasz ponadto), ego, cum rediero, reddam tibi“.

Quis horum trium videtur tibi próximus fuisse illi, qui incidit in latrones?

Cwiczenie. Quis misericórdia motus est? Quid iniudit Samaritanus in eius vúlnera? Quómodo (w jaki sposób) duxit eum in stábulum? (wsadził go na swoje zwierzę) Cui dedit denários? Quid a próximo nostro exspectamus? (aby nam pomógł) adiuvó (w nieszczęściu) malum, -i.

40. Liceat-ne censum dare?

I. Abeuntes pharisaei consílium inierunt, ut cáperent Iesum in sermone. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis dicentes: „Magister, scimus, quia verax es et viam Dei in veritate doces et non est tibi cura (zob. ust. 38, uw.) de álquo. Non enim réspicis personam hóminum. Dic ergo nobis, quid tibi videtur: licet censum dare Caésari, an non“?

Cwiczenie. Quem miserunt pharisaei ad Iesum? **Qualem** dixerunt (jakim nazwali) Iesum discipuli eorum? Quid docebat Iesus? Rescipit-ne Iesus personam alicuius?

II. **Cónnita** autem Iesus **nequítia** (zob. ust. 37) eorum ait: „Quid me tentatis, hypócritae? Osténdite (zob. ust. 30) mihi numísma census“! (2 przyp.). At illi obtulerunt ei denárium. Et ait illis Iesus: „Cuius est imago haec et superscriptio“? Dicunt ei: „Caésaris“. Tunc ait illis: „Réddite (ust. 30) ergo, quae sunt Caésaris, Caésari et quae sunt Dei, Deo“!

Cwiczenie. Quid cognovit Iesus in eorum verbis? Quid postulavit (czego żądał) ab eis? Quid obtulerunt illi? Cuius imago et superscriptio erant in denário? **Quidnam** (co) Iesus respondit?

41. **Cum z c o n i u n c t.** = **gdy** (w zdaniu czasowym).

1. **Cum** hómines dormirent, 2. **cum** herba crevisset, 3. **cum** sero factum esset, 4. **cum** Iesus cognovisset nequitiám.

Zdanie, mające na początku słowo: **cum** a orzeczenie w trybie przypuszczającym (zwykle **coniunctivus imperfecti** lub **plusquamperfecti**), daje odpowiedź na pytanie: **kiedy? w jakich okolicznościach?** A więc powyższe przykłady przetłumaczmy: 1. **gdy** ludzie spali, 2. **gdy** ziele urosło, 3. **gdy** się zrobiło późno. 4. **gdy** Jezus poznał złość i t. p.

Uwaga. 1. Łaciński tryb przypuszczający po **cum** tłumaczymy w języku polskim przez **tryb oznajmujący!** (**cum** dormirent — **kiedy** spali, **a nie:** **kiedyby** spali!).

2. Nie mieszać tego **cum** — z **przyimkiem cum** stojącym przy szóstym przypadku, np.: **cum omni milita coelestis exercitus** — z całym zastępem niebieskiego wojska.

A zatem mając w tekście **cum**, należy najpierw ustalić, czy ono ma przy sobie przypadek 6 (wtedy tłumaczymy: **z**), czy też należy je łączyć z orzeczeniem w koniunktywie (wtedy tłumaczymy: **gdy, kiedy**).

42. **Magi Iesum adorant.**

I. **Cum** natus esset Iesus in Bétlehem Iuda in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Ierosólymam dicentes: „Ubi est, qui natus est, rex Iudaeorum? Vidimus enim stellam eius in Oriente et vénimus adorare eum“.

II. Audiens autem Herodes rex turbatus est et omnis Ierosólyma cum illo. Et cóngregans omnes príncipes sacerdotum et scribas pópuli sciscitabatur ab eis, ubi Christus nasceretur. At illi dixerunt ei: „In Bétlehem Iudae; sic enim scriptum est per prophetam: „Et tu, Bétlehem, terra Iuda nequaquam mínima es in principibus Iuda, ex te enim éxiet dux, qui regat pópulum meum Israel“.

Uwaga. Ierosólýmam = do Jerozolimy. Przy nazwach miast na pytanie: **dokąd?** mamy w łacinie **sam** przypadek czwarty (bez: in!).

Cwiczenie. I. Ubi natus est Iesus? Quis tunc (wówczas) erat rex? Quis venit ab Oriente? Quid viderunt Magi in coelo?

II. Quisnam eis verbis turbatus est? Quos homines congregavit Herodes? Quidnam sciscitabatur ab eis? Quid scriptum est per prophetam?

III. Tunc Herodes clam vocatis Magis (zob. ust. 37) diligenter didicit ab eis tempus stellae, quae apparuit eis, et mittens eos in Bethlehem dixit: „Ite et interrogate diligenter de púero, et cum invenéritis, renuntiate mihi, ut et ego véniens adorem eum“. **Qui cum (A kiedy ci) audissent (audivissent) regem, abierunt.** Et ecce stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos usque dum véniens staret supra (locum), ubi erat puer.

IV. Et intrantes domum invenerunt púcrum cum Maria, matre eius, et procidentes adoraverunt eum. Et apertis thesauris suis (ust. 37) obtulerunt ei múnera: aurum, thus et myrrham. Et responso accepto (ust. 37) in somnis, ne redirent ad Herodem, per áliam viam reversi sunt in regionem suam.

Cwiczenie. III. Quem vocavit Herodes? In quam urbem (Do którego miasta) misit Magos? Ubi stella cónstitit?

IV. Quem invenerunt Magi? Quid aperuerunt et obtulerunt? Redierunt-ne Magi ad Herodem? Quare per aliam viam reversi sunt in regionem suam? (ponieważ otrzymali we śnie odpowiedź, aby nie wracali do Heroda).

Uwaga. Jak należy tłumaczyć: apertis thesauris, responso accepto? Jak się nazywa takie zestawienie form? Przypomnij sobie więcej przykładów.

43 Iesus 12 annorum rémanet in templo.

I. Cum factus esset Iesus annorum dúodecim, ascendéntibus illis (ust. 37) Ierosólýmam secundum (według) consuetúdinem diei iesti, consummatisque diebus (ust. 37) cum redirent (ust. 41), remansit puer Iesus in Ierúsalem et non cognoverunt (nie wiedzieli o tym) parentes eius. Existimantes autem illum esse (Sądząc zaś, że on jest) in comitatu, venerunt iter diei et requirebant eum inter cognatos et notos. Et non invenientes regressi sunt in Ierúsalem.

II. Et factum est, post tríduum invenérunt illum in templo sedentem in médio doctorum audientem illos et interrogantem eos. Stupebant autem omnes, qui eum audiebant, super prudéntia et responsis eius. Et videntes admirati sunt. Et dixit mater eius ad illum: „Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus et ego dolentes quaerebamus te“.

Cwiczenie. Quando ascendit Iesus Ierosolymam? Ubi remansit puer Iesus? Ubi requirebant eum Maria et Ioseph? Invenērunt - ne Iesum inter cognatos, an non? (czy nie?).

II. Quando invenerunt puerum? Quid faciebat Iesus in templo? Super qua re (Nad czym, nad jaką rzeczą) stupebant omnes, qui eum audiebant?

Uwaga. Existimantes illum esse in comitatu — Sądząc, że on jest w towarzystwie. Gdy w łacinie przy czasownikach, oznaczających: sądę, myślę, mówię, opowiadam, słyszę i t. p. mamy przypadek 4 (tutaj: illum) i czasownik w bezokoliczniku (tutaj: esse), wtedy tłumacząc na język polski dodajemy spójnik: że (którego w łacinie w tym miejscu nie ma!), a bezokolicznik tłumaczmy przez tryb oznajmujący, a przyp. 4 przez 1.

Audivimus natum esse regem Iudaeorum — słyszeliśmy, że się narodził król żydowski. (Nazywa się to: accusativus cum infinitivo).

III. Et ait ad illos:

„Quid est, quod me quaerebatis?
Nesciebatis, quia in his, quae
Patris mei sunt, oportet me
esse“?

Et ipsi non intellexerunt verbum, quod locutus est ad eos.

Et descendit cum eis et venit Nazareth: et erat subditus illis.

Et mater eius conservabat omnia verba haec in corde suo.

Et Iesus proficiebat sapientia et aetate et gratia apud Deum et homines.

I rzekł do nich:

„Co jest (za przyczyna), żeście mnie szukali? (Czy) nie wiedzieliście, że w tych (rzeczach), które Ojca mego są, trzeba, abym był“?

Ale oni nie zrozumieli słowa, które mówił do nich.

I poszedł z nimi i przybył do Nazaretu: i był im poddany.

A matka jego chowała wszystkie słowa te w sercu swoim.

A Jezus postępował w mądrości i w latach i w łasce u Boga i u ludzi.

Uwaga 1. Oportet me (4 przyp.) esse — trzeba, abym był, oportet nos prudentes esse — trzeba, abyśmy byli roztroprnymi.

Uwaga 2. Locutus est — pochodzi od: loquor — mówię. Zobacz ustęp 51, Deponentia.

44. Ut, ne z coniunct. Zdania celowe.

1. Dómine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum.

2. Exiit edictum, ut describeretur universus orbis.

3. Colligite fragmenta, ne péreant.

4. Illúmina óculos meos, ne quando obdórniam.

Ut = aby, ne = aby nie -- spotykamy na początku tak zwanych zdań celowych, które odpowiadają na pytanie: po co? w jakim celu?

W takim zdaniu w łacinie czasownik znajduje się w trybie

przypuszczającym (coniunctivus praesentis lub imperfecti), w polskim języku zaś w trybie oznajmującym, a więc powyższe przykłady przetłumaczymy:

1. abyś wszedł, 2. aby został spisany, 3. aby nie zginęły, 4. abyśm nie zasnął.

45. Iesus surdum et mutum sanum reddit.

I. Exiens Iesus de finibus Tyri venit per Sidonem ad mare Galilaeae inter médios fines Decapóleos. Et adducunt ej surdum et mutum et deprecabantur eum, ut imponat illi manum. Et apprehendens eum de turba seorsum misit digitos suos in aurículas eius, et exspuens tétigit linguam eius et suspiciens in coelum ingémuit.

II. Et ait illi: Ephphetha, quod est adaperire. Et statim apertae sunt aures eius et solutum est vínculo lingua eius et loquebatur recte. Et praecepit illis, **ne cui** dicerent. Quanto autem eis praecipiebat, tanto magis plus praedicabant et eo ámplius admirabantur dicentes: „Bene ómnia fecit: et surdos fecit audire et mutos loqui“.

Ćwiczenie. De culus finibus (Z czyich granic) éxiit Iesus? Ad quod (do którego) mare venit? Ubi est mare Galilaeae? Quis adductus est ad Iesum? Quonam (dokąd) apprehendit eum de turba? Quid misit in aurículas eius? Quid omnes dicebant de Iesu?

Uwaga. 1. Nazwy przyjęte z języka greckiego zachowują w łacinie końcówki greckie (tu: Decapóleos jest przyp. 2 z końcówką grecką: os).

2. adaperire (imperativus praesentis passivi) = bądź otworzony — lub: otwórz się. Język polski używa częściej strony czynnej, łaciński biernej.

3. **ne cui dicerent** = **aby nikomu nie mówili**. W języku polskim mogą być w jednym zdaniu dwa (trzy i więcej) przeczenia, w łacinie **tylko jedno** (tutaj: ne).

4. W łacinie **nie mówi się**: ut nemo (aby nikt), ani: ne áliquis (aby nikt), natomiast używa się tylko: **ne quis** (aby nikt). Podobnie **nie mówi się**: ut numquam (aby nigdy), lecz: **ne umquam**. Nie mówi się: ne aliquando (aby kiedyś nie...), lecz: **ne quando** (aby kiedyś nie...).

5. fecit surdos audire = sprawił, że głusi słyszą (ust. 43. uw.).

6. loqui -- jest to infin. praesentis od: loquor (mówić). Zobacz ustęp 47: Deponentia. Podobne deponens jest: deprecabantur.

46. Rzeczownik słowny (Gerundium).

(Cz. II. L. 57).

1. Deus, ad adiuvandum me festina.

2. Colligite fragmenta ad comburendum.

3. Potestas dimittendi peccata.

Formy łacińskie utworzone od czasowników z końcówkami:

-ndi (przyp. 2), **-ndo** (przyp. 3 i 6), **-ndum** (przyp. 4) tłumaczymy następująco: **adiuvare** = wspomagać, **ad adiuvandum** — do wspomagania, ku wspomózeniu, **dimittere** = odpuszczać, darować, **potestas dimittendi** — władza odpuszczania, władza darowania i t. p., a więc powyższe przykłady tłumaczymy:

1. Boże, pospiesz się ku wspomózeniu mnie.
2. Pozbierajcie ułamki ku spaleniu (= celem spalenia).
3. Władza odpuszczania grzechów.

Quómodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?
Jakże to może ten dać nam swoje ciało do spożywania?

47. Deponentia. (Czasowniki bez strony czynnej).

I. Jest w łacinie znaczna ilość takich czasowników, które mają tylko formy strony biernej (z końcówkami: -r, -ris, -tur, -mur, -mini, -ntur), a strony czynnej w ogóle nie tworzą. Nazywają się **deponentia**.

Tłumaczymy je zawsze przez stronę czynną, np.:

Miserére (imperat.) mei, Deus	Zmiłuj się nade mną, Boże
Lux est orta	Światło powstało
Regina coeli, lactare! (imperat.)	Królowo nieba, raduj się!
Confíteor Deo omnipotenti	Spowiadam się Bogu Wszechmogącemu
Beati mórtui, qui in Dómino moriuntur	Błogosławieni zmarli, którzy umierają w Panu
Loquebantur váriis linguis	Mówili różnymi językami
Séquare me! (imperat.)	Pójdź za mną!
Christus passus est pro nobis	Chrystus cierpiał za nas.

II. Omnis, qui **confitébítur** me coram hominibus, **confítebor** et ego cum coram Patre meo. Si me **persecuti sunt**, et vos **persequentur**. Dómine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce ália quinque **superlucratus sum**. Omnis, qui credit in me, non **moriétur** in aeternum.

48. Najważniejsze skróty.

I. N. R. I. = Iesus Nazarenus	Napis na krzyżu: Jezus Naza-
Rex Iudaeorum	reński Król Żydów
D. O. M. = Deus Omnípotens	Bóg Wszechmogący Najwyższy
Máximus	
B. M. V. = Beata María Virgo	Najświętsza Maria Panna
SS. C. I. = Sacratíssimum Cor Iesu	(NMP.)
	Najświętsze Serce Jezusa

I. H. S. (z greckiego)
 OO. SS. = Omnium Sanctorum

M. V. = Missa votiva (M. vot.)
 Gl (-oria), Cr (-edo), L (-ectio)

Ev (-angélium), Pf = Praefatio
 Comm (-únio)

coram Ssmo = Sanctissimo

Oct (-ava), Vig (-ília), Ps (-almus)

V (-ersus), R (-esponsórium)

T (-empore) P (-aschali)
 Amen (słowo hebrajskie)
 O (-mnia) A (-d) M (aiorem)
 D (-ei) G (-loriam).

Jezus Chrystus Zbawiciel
 Wszystkich Świętych (uroczystość)

Msza św. wotywna
 Gloria, Credo, Lekcja (we Mszy św.)

Evangelia, Prefacja
 Communio (Modlitwa we Mszy św.)

Przed Najśw. Sakramentem

Oktawa, wigilia, psalm

Wiersz (werset), Odpowiedź (odpowiednik)

W okresie wielkanocnym

Niech się tak stanie.

Wszystko na większą chwałę Bożą.

49. Nazwy świąt.

Nativitas Dómini
 Féria IV. (quarta) cinerum
 Dominica palmarum
 Hebdómada Maior
 Dominica Resurrectionis
 Ascénsio Dómini
 Assúptio B. M. V. (Beatae
 Mariae Virginis)
 Sanctíssima Trínitas
 Festum Córporis Christi
 Festum Omnium Sanctorum

Narodzenie Pana (Jezusa)
 Środa popiołów (= popielcowa)
 Niedziela palmi (= palmowa)
 Wielki Tydzień
 Niedziela Zmartwychwstania
 Wniebowstąpienie Pańskie
 Wniebowzięcie N. M. P.

Przenajświętsza Trójca
 Uroczystość Bożego Ciała
 Uroczystość Wszystkich Świętych.

Nazwy dni tygodnia:

Dominica
 Féria 2 (= secunda)
 Féria 3 (tertia), 4 (quarta)
 Féria 5 (quinta), 6 (sexta)
 Sábbatum
 Hebdómada

Dzień Pański, Niedziela
 Dzień drugi (poniedziałek)
 Dzień 3, 4 = wtorek, środa
 Dzień 5, 6 = czwartek, piątek
 Sobota
 7 dni, tydzień

Nazwy miesięcy przejęto od starożytnych Rzymian:

Ianuárius, Februárius, Mártius	Styczeń, luty, marzec
Aprílis, Máius, Iúníus, Iúlius	Kwiecień, maj, czerwiec, lipiec
September, October, Novem- ber, December	Wrzesień, październik, listopad, grudzień
Mensis, annus, saéculum	Miesiąc, rok wiek (= 100 lat)

Kolory szat liturgicznych:

A. = albus, N. = niger	biały, czarny
R. = ruber, Viol. = violáceus	czerwony, fioletowy
Vir. = víridis	zielony

50. Hierarchia kościelna.

Sua Sánc̄titas Papa, Póntifex Máximus	Jego Świątobliwość Papież, Najwyższy Kapłan
Beatíssimus Pater	Ojciec święty
Epíscopus, Archiepíscopus	Biskup, Arcybiskup
Ordinárius loci	Biskup rządzący daną diecezją
Antistes (2 przyp.: antístitis)	Przewodniczący (tytuł biskupa)
Canónicus, decanus, praelatus	Kanonik, dziekan, prałat (prze- łożony)
Présbyter, sacerdos, diáconus	Kapłan, diakon
alumnus, -i	wychowanek (kleryk)
Abbas (2 przyp.: abbátis), Prior	Opat, przeor
Abbatissa	Przełożona zakonu
Vicárius	Zastępca
Illustríssimus	Jaśnie Oświecony (najjaśniej- szy)
Excellentíssimus	Jego Ekscelencja (najznakomit- szy)
Reverendíssimus	Jego Mość (najczcigodniejszy)

II. Część gramatyczna.

Części mowy.

Wszystkie wyrazy dzielimy na **części mowy**, zależnie od ich znaczenia i formy, a więc: rzeczownik, czasownik, przymiotnik, zaimek, liczebnik, przysłówki, przyimek, spójnik, wykrzyknik.

Rzeczownikiem (substantivum) nazywamy taki wyraz, który oznacza jakąś **rzecz, osobę, zwierzę, roślinę, nazwę, własność, cechę** i t. p., np.: kamień, sędzia, Piłat, ciężar, pobożność.

Rzeczowniki mają **rodzaj** (genus), a mianowicie: **męski** (np. ten **dom**), **żeński** (np. ta **ziemia**), lub **nijaki** (np. to **stworzenie**).

Przestroga. W różnych językach ten sam rzeczownik **nie zawsze ma ten sam rodzaj**, np.

w łacinie: sol spléndidus (rodzaj męski),

w niemieckim: die Sonne (rodzaj żeński),

w polskim: słońce jasne (rodzaj nijaki),

albo: (ten) dom, domus áurea (żeński), das Haus (nijaki).

Dlatego należy zawczasu przyzwyczaić się do innych rodzajów w łacinie, niż w języku polskim i rodzaj rzeczowników **zapamiętać**.

Dla szybszego zorientowania się przy początkowej nauce łaciny w rodzaju danego rzeczownika użyto w tej książce w Części gramatycznej i w Słowniku trzech gatunków czcionek, mianowicie:

litery grubsze oznaczają rzeczowniki rodzaju **męskiego**, np. **vir, puer**;

litery zwykłe oznaczają rzeczowniki rodzaju **żeńskiego**, np. **terra, virgo**;

litery pochyle oznaczają rzeczowniki rodzaju **nijakiego**, np. **mare, tempus**.

Końcówki. Rzeczowniki, czasowniki, przymiotniki, zaimki i liczebniki otrzymują w zdaniu rozmaite **końcówki** (zakończenia) i te dopiero rozstrzygają o znaczeniu wyrazu i przyczyniają się do zrozumienia właściwego sensu zdania; gdy zmienimy końcówkę, zmienia się także i sens zdania. Konieczne jest zatem zestawienie i zapamiętanie wszystkich końcówek wraz z ich znaczeniem.

Dodanie wszystkich możliwych końcówek do wyrazu i tworzenie przez to nowych postaci, czyli **form** tych wyrazów, nazywamy: **odmianą** (rzeczowników, czasowników i t. d.).

Rzeczowniki.

Odmian rzeczowników (czyli deklinacyj) w łacinie jest pięć. Każda ma sześć końcówek w liczbie pojedynczej i sześć w liczbie mnogiej, a formy w ten sposób utworzone nazywamy **przypadkami** (casus).

Uwaga. W języku polskim mamy 7 przypadków.

1. Pierwsza odmiana rzeczowników żeńskich zakończonych na -a czyli A -deklinacja.

Singularis.		Liczba pojedyncza.
1	stātu-a áure-a	posąg złoty (np. stoi)
2	stātu-ae áure-ae	posągu złotego (np. wartość)
3	stātu-ae áure-ae	posągowi złotemu (np. nadać formę)
4	stātu-am áure-am	posąg złoty (np. widzę)
5 o	stātu-a áure-a	o posągu złoty (wykrzyk podziwu)
6	stātu-a áure-a	posągiem złotym (np. ozdobione plac)
Pluralis.		Liczba mnoga.
1	stātu-ae áure-ae	posągi złote (np. są drogie)
2	statu-árum aure-árum	posągów złotych (np. piękne)
3	stātu-is áure-is	posągami złotymi (np. kłaniali się)
4	stātu-as áure-as	posągi złote (np. kupiono)
5 o	stātu-ae áure-ae!	o złote posągi! (wykrzyk podziwu)
6	stātu-is áure-is	posągami złotymi! (np. słynać)

Zapamiętaj: ad stātuam (4 przyp. przy: **ad**) = **do** złotego posągu,
 de státua áurea (6 przyp. przy: **de**) = **o** złotym posągu,
 in statua áurea (6 przyp. przy **in** na pytanie **gdzie?**) = **w** złotym posągu,
 ante stātuam pulchram (4 przyp. przy **ante**) = **przed** pięknym posągiem,
 sine státuís áureís (6 przyp. przy **sine**) = **bez** złotych posągów.

Uwaga. Niektóre imiona wzięte z języków obcych, np. z hebrajskiego, nie zmieniają końcówek w ciągu odmiany, wtedy ze związku z innymi wyrazami trzeba domyśleć się, w którym są przypadku, np.: Ioseph, Ierúsalem, David, Bethlehem, Genezareth, Israel, Melchizedech i t. d.

2. Druga odmiana rzeczowników, czyli O-deklinacja.

A. Rzeczowniki rodzaju męskiego zakończone na -us.

Singularis.			Liczba pojedyncza.
1	médic-us	bon-us	lekarz dobry
2	médic-i	bon-i	lekarza dobrego
3	médic-o	bon-o	lekarzowi dobremu
4	médic-um	bon-um	lekarza dobrego
5 o	médic-e	bon-e!	o lekarzu dobry!
6	médic-o	bon-o	lekarzem dobrym
Pluralis.			Liczba mnoga.
1	médic-i	clar-i	lekarze sławni
2	médic-orum	clar-orum	lekarzy sławnych
3	médic-is	clar-is	lekarzom sławnym (dla lekarzy)
4	médic-os	clar-os	lekarzy sławnych
5 o	médic-i	clar-i!	o lekarze sławni!
6	médic-is	clar-is	lekarzami sławnymi

Uwaga. Zapamiętaj: cum bono medico (6 przyp. przy cum) z dobrym lekarzem, ad claros médicos (4 przyp. przy ad) do sławnych lekarzy, inter claros médicos (4 przyp. przy inter) między sławnymi lekarzami.

3. B. Rzeczowniki rodzaju męskiego zakończone na -er i -r.

Singularis.			Liczba pojedyncza.
1	pŕer	et vir	chłopiec i mąż
2	pŕer-i	et vir-i	chłopca i męża
3	pŕer-o	et vir-o	chłopcui i mężowi (dla chłopca i męża)
4	pŕer-um	et vir-um	chłopca i męża
6	pŕer-o	et vir-o	chłopcem i mężem
Pluralis.			Liczba mnoga.
1	pŕer-i	et vir-i	chłopcy i mężowie
2	puer-órum	et viror-um	chłopców i mężów
3	pŕer-is	et vir-is	chłopcóm i mężóm (dla chłopców i mężów)
4	pŕer-os	et vir-os	chłopców i mężów
6	pŕer-is	et vir-is	chłopcami i mężami

Uwaga. Przypadek 5 rzeczowników ma tę samą formę, co i przypadek 1, a więc: o puer! o chłopcze! o clari viri! o sławni mężowie!

Cwiczenie. Co znaczy: cum viro, cum pŕeris, inter viros et pŕeros, de

viro, a **pūcro** == od chłopca, przez chłopca (także: od lat chłopięcych, od młodości).

4. C. Rzeczowniki rodzaju nijakiego zakończone na -um.

Singularis.		Liczba pojedyncza.
1	<i>peccat-um</i> remiss- um	grzech odpuszczony
2	<i>peccat-i</i> remiss- i	grzechu odpuszczonego
3	<i>peccat-o</i> remiss- o	grzechowi odpuszczonemu
4	<i>peccat-um</i> remiss- um	grzech odpuszczony
6	<i>peccat-o</i> remiss- o	grzechem odpuszczonym
Pluralis.		Liczba mnoga.
1	<i>peccat-a</i> magn- a	grzechy wielkie
2	<i>peccat-orum</i> magn- orum	grzechów wielkich
3	<i>peccat-is</i> magn- is	grzechom wielkim
4	<i>peccat-a</i> magn- a	grzechy wielkie
6	<i>peccat-is</i> magn- is	grzechami wielkimi

Uwaga. Przypadek 5 ma tę samą formę, co i przypadek 1.

Ćwiczenie. Co znaczy: in *peccato*, in *peccatis*, de *peccato*, ad *peccatum*, ob *peccatum* (4 przyp. przy ob) z powodu grzechu.

5. Przymiotniki (Adiectiva).

Są to wyrazy, oznaczające: **przymiot**, **ceche**, **własność** pewnych rzeczy; pytamy się o nie słowami: **jaki? jaka? jakie?** (np. cnotliwy, zimny, ciężkie).

W łacinie mają one końcówki:

-**us** lub -**er** w rodzaju **męskim**, np. *clarus*, *dōminus* (sławny pan, *ruber sanguis* (czerwona krew);

-**a** w rodzaju **żeńskim**, np. *parva insula* (mała wyspa), *aegra ancilla* (chora służąca);

-**um** w rodzaju **nijakim**, np. *clarum templum* (sławna świątynia), *rubrum mare* (czerwone morze).

Przymiotniki te odmieniają się (to znaczy, że mają we wszystkich przypadkach takie końcówki), jak wyżej wymienione rzeczowniki I i II deklinacji, a więc:

w rodzaj **męskim** tak, jak: *médicus* lub *vir* (II dekl.),

w rodzaju **żeńskim** tak, jak: *státua* (I dekl.).

w rodzaju **nijakim** tak, jak: *peccatum* (II dekl.).

Uwaga 1. Pamiętać należy, że przymiotników używamy zawsze razem z jakimś rzeczownikiem (np. mokra gąbka), wskutek tego przymiotnik musi

mieć ten sam rodzaj, co i przynależny rzeczownik (nikt nie powie np.: mokra ręcznik!), a zatem przymiotnik w łacinie musi mieć końcówki tego rodzaju, jaki ma jego rzeczownik, a więc:

coelum excelsum = wysokie niebo, *mundus universus* = cały świat, *stella lúcida* = jasna gwiazda, *ancilla aegra* = chora służąca, *dóminus aeger* = chory pan. lub: *coelum est excelsum* = niebo jest wysokie, *ancilla est aegra* = służąca jest chora. *dóminus aeger est* = pan jest chory.

Uwaga 2. Są jeszcze w łacinie przymiotniki należące do III. deklinacji, o nich jest mowa pod L. 7.

6. III odmiana rzeczowników rodzaju męskiego, żeńskiego i nijakiego t. zw. Deklinacja spółgłoskowa.

Rzeczowniki należące do tej odmiany mają w 1 przypadku liczby pojedynczej **najrozmaitsze końcówki**, jest ich też **najwięcej**. W innych przypadkach mają już końcówki **jednolite**. Tutaj trzeba szczególną zwrócić uwagę na część wyrazu **przed końcówką** (nazywamy tę część: **tematem**), która w ciągu odmiany **nie ulega zmianom**. Poznajemy ją najwyraźniej z **przypadka drugiego**, gdy odrzucimy jego końcówkę *-is*. Bez znajomości tematu (to jest tej **niezmiennej** części wyrazu) nie moglibyśmy utworzyć poprawnych form, ani ich w tekście rozpoznać. Dlatego słowniki podają przy rzeczownikach trzeciej deklinacji także przypadek drugi.

Przy tworzeniu przypadku **pierwszego** (najczęściej przez dodanie *-s*) zachodzą najrozmaitsze zmiany głosowe, a wyraz wskutek tego nieraz nie bardzo jest podobny do tematu, tak, że właściwa postać tematu jest w pierwszym przypadku (nieraz znacznie) zatarta. Natomiast prawidłowy temat występuje wyraźnie w przypadku drugim. (Podobnie jest w języku polskim, np.: *lew* — *lwa*, *imię* — *imienia*, *część* — *czci*, *chrzest* — *chrztu*).

Najpospolitsze **końcówki** rzeczowników III deklinacji w 1 przypadku są następujące:

w **rodzaju męskim**: **-o**, np. *sermo cotidianus* (język codzienny), 2 przyp.: *sermonis cotidiani*, *leo furibundus*, *leonis furibundi* — rozwścieczony lew;

-or: *color pállidus*, *coloris pállidi* — blady kolor;

-er: *venter sanus*, *ventris sani* — zdrowy żołądek, *carcer clausus*, *cárceris clausi* -- zamknięte więzienie;

-os: *flos vernus*, *floris verni* — kwiat wiosenny;

-es: *pes fractus*, *pedis fracti* — noga złamana;

-is: *canis fidus*, *canis fidi* — wierny pies, *pulvis tritus*, *púlveris triti* — starty proch;

-nis: *finis expectatus*, *finis expectati* — oczekiwany koniec;

-uis: *sanguis sacer*, *sánguinis sacri* — święta krew;

w rodzaju żeńskim: -es: *fames satiata, famis satiatae* — głód nasycony;

-is: *vestis pura, vestis purae* — czysta szata, *lis obstinata, litis obstinatae* — uparty proces, *cuspis longa, cúspidis longae* — ostrze długie;

-aus: *laus módica, laudis módicæ* — umiarkowana pochwała;

-bs: *urbs clara, urbis clarae* — sławne miasto;

-rs: *mors praematura, mortis praematurae* — przedwczesna śmierć;

-tas: *voluntas tua, voluntatis tuae* — twoja wola;

-x: *pax sempiterna, pacis sempiternae* — pokój wieczny, *lex necessária, legis necessárie* — potrzebne prawo, *nox atra, noctis atrae* — czarna noc, *nix liquefacta, nivis liquefactae* — śnieg stopniały;

-tus: *virtus spectata, virtutis spectatae* — wypróbowana cnota;

-us. *sus doméstica, suis domésticae* — świnia domowa, *salus futura, salutis futurae* — przyszłe zbawienie;

-do: *consuetudo bona, consuetúdinis bonae* — dobre przyzwyczajenie;

-io, -tio, -sio: *legio Romana, legionis Romanae* — legion rzymski, *consecratio válda, consecrationis váldae* — poświęcenie ważne, *permixtio perspicua, permixtionis perspicuae* — widoczne zmieszanie, *persuasio tímida, persuasionis tímidae* — nieśmiała namowa;

-ns: *mens sana, mentis sanæ* — zdrowa myśl;

w rodzaju nijakim: -e: *mare infestum, maris infesti* — niebezpieczne morze;

-c: *lac concretum, lactis concreti* — zsiadłe mleko;

-l: *mei dulce, mellis dulcis* — słodki miód, *animal marinum, animalis marini* — stworzenie morskie;

-en: *nomen amábile, nóminis amábilis* — słodkie imię;

-ut: *caput cruentatum, cápitis cruentati* — skrwawiona głowa;

-ar: *exemplar praeclarum, exemplaris praeclari* — sławny przykład;

-ur: *robur indómitum, róboris indómiti* — siła niepokonana;

-us: *corpus verum, córporis veri* — prawdziwe ciało, *funus maestum, fúneris maesti* — smutny pogrzeb;

-ma: *aenigma ambíguum, aenígmatís ambígui* — niejasna zagadka.

Uwaga 1. Największa liczba rzeczowników zakończonych na -s ma rodzaj żeński.

Uwaga 2. Kilkadziesiąt rzeczowników (ponad 30) ma wyjątkowo inny rodzaj, niż to wskazuje powyższe zestawienie końcówek. Słownik podaje rodzaj każdego rzeczownika.

Uwaga 3. Wyrazy oznaczające Istoty męskie (t. j. płci męskiej) są zawsze rodzaju męskiego (np. *iudex severus* — surowy sędzia), a wyrazy oznaczające Istoty żeńskie (płci żeńskiej) są rodzaju żeńskiego bez względu na końcówki. (*Genus sexum sequitur* = rodzaj (gramatyczny) idzie za płcią).

Uwaga 4. Pamiętać należy, że różne przypadki tworzymy dodając do tematu różne końcówki z odmiany, ale sam temat nie ulega zmianom, t. zn. nie wolno go ani przekreślać, ani nic z niego ująć, ma wyglądać zawsze tak, jak w przypadku drugim (po odrzuceniu końcówki: -is).

III deklinacja rzeczowników (t. zw. spółgłoskowa).

Singularis — Liczba pojedyncza

Rodzaj męski	Rodzaj żeński
1. <i>homo</i> — człowiek	<i>pars</i> — część
2. <i>hómin-is</i> — człowieka	<i>part-is</i> — części
3. <i>hómin-i</i> — człowiekowi	<i>part-i</i> — części
4. <i>hómin-em</i> — człowieka	<i>part-em</i> — część
6. <i>hómin-e</i> — człowiekiem	<i>part-e</i> — częścią

Rodzaj nijaki

<i>altare</i> — ołtarz	<i>altar-i</i> — ołtarzowi
<i>altar-is</i> — ołtarza	<i>altare</i> — ołtarz
<i>altar-i</i> — ołtarzem	

Uwaga 1. Rodzaj nijaki ma w przypadku 6 końcówkę: -i.

Uwaga 2. Przypadek 5 jest taki sam, jak 1 (np. o *homo!* o człowiecze! o *altare!* o ołtarzu!).

Cwiczenie. De *hómine* — o człowieku, ab *hómine* — od człowieka, przez człowieka, in *hómine* — w człowieku, ex parte — z części, cum parte — z częścią, ad *altare* (4) — do ołtarza, sub *altari* — pod ołtarzem, pro *hómine* — za człowieka.

Pluralls — Liczba mnoga

Rodzaj męski	Rodzaj żeński
1. <i>hómin-es</i> — ludzie	<i>part-es</i> — części
2. <i>hómin-um</i> — ludzi	<i>párt-lum</i> — części
3. <i>homín-ibus</i> — ludziom	<i>párt-ibus</i> — częściom
4. <i>hómin-es</i> — ludzi	<i>part-es</i> — części
6. <i>homín-ibus</i> — ludźmi	<i>párt-ibus</i> — częściami

Rodzaj nijaki

<i>altár-la</i> — ołtarze	<i>altár-ibus</i> — ołtarzom
<i>altár-lum</i> — ołtarzy	<i>altár-la</i> — ołtarze
<i>altár-ibus</i> — ołtarzami	

Uwaga. Przypadek 5 jest równy pierwszemu, np. o *hóminēs!* o ludzie!

Ćwiczenie. Cum *homínibus* — z ludźmi, in *pártibus* — w częściach, w stronach, w okolicach, pro *altáribus* — za ołtarze, w obronie ołtarzy, *hóminēs* — między ludźmi.

Zwróć uwagę, że rzeczowniki rodzaju nijakiego mają jednakowe końcówki w przypadku 1, 4 i 5. W liczbie mnogiej te przypadki mają zawsze końcówkę -a.

7. Przymiotniki III deklinacji mają:

1) albo dwa zakończenia, to jest dla rodzaju męskiego -*is*, dla rodzaju żeńskiego także -*is*, dla rodzaju nijakiego -*e*, np.: *dulcis flos* — słodki kwiat, *dulcis arbor* — słodkie drzewo, *dulce pondus* — słodki ciężar;

2) albo mają w 1 przypadku **jedną** końcówkę **dla wszystkich rodzajów**, np.: *felix servus* — szczęśliwy sługa, *felix aetas* — szczęśliwy wiek, *felix cor* — szczęśliwe serce.

Przy tych przymiotnikach należy pamiętać, że w przypadku 6 liczby pojedynczej mają zawsze końcówkę -*i*, w przypadku 2 liczby mnogiej mają zawsze końcówkę -*ium*, w innych przypadkach mają takie końcówki, jak: *homo*, *pars*, *altare*, np.: *Fortia pectora* — dzielne piersi, *suavi carmine* — miłą pieśnią, *similium puerorum ora* — podobnych chłopców oblicza.

3) Przymiotników mających 3 zakończenia (to jest: dla rodzaju męskiego -*er*, dla żeńskiego -*is*, dla nijakiego -*re*) mamy w III deklinacji 12; jako częściej używane wymieniamy z nich: *acer*, *acris*, *acre* — ostry, *saluber*, *salubris*, *salubre* — zdrowy, *céleber*, *célebris*, *célebre* — sławny.

Uwaga. Należy uważać, aby tych przymiotników nie pomieszać z przymiotnikami II. deklinacji z końcówką -*er*, gdyż tam są inne końcówki, np.: *integer*, *integra*, *integrum* — zdrowy, cały.

8. IV odmiana rzeczowników, czyli U-deklinacja.

Singularis.

Rodzaj męski (i żeński)

1. *fructu-s* *suavis* — owoc słodki
2. *fructu-s* *suavis* — owocu słodkiego
3. *fructu-i* *suavi* — owocowi słodkiemu
4. *fructu-m* *suavem* — owoc słodki
6. *fructu* *suavi* — owocem słodkim

Pluralis.

1. *fructu-s* parci — owoce liche
2. *fructu-um* parcorum — owoców lichych
3. *fruct-ibus* parcis — owocom lichym
4. *fructu-s* parcos — owoce liche
6. *fruct-ibus* parcis — owocami lichymi

Liczba pojedyncza.

Rodzaj nijaki

1. *genu débile* -- kolano słabe
2. *genu-s débilis* — kolana słabego
3. *genu débili* -- kolanu słabemu
4. *genu débile* kolano słabe
6. *genu débili* kolanem słabym

Liczba mnoga.

1. *genu-a* mea — kolana moje
2. *genu-um* meorum — kolan moich
3. *gén-ibus* meis — kolanom moim
4. *genu-a* mea — kolana moje
6. *gén-ibus* flexis -- kolanami zgiętymi

Uwaga 1. Przypadek 5 jest zawsze taki sam, jak pierwszy, np.: o *fructus sapiéntiae* ! -- o owocu mądrości!

Uwaga 2. Rzeczowników rodzaju nijakiego (zakończonych na -u) jest zaledwie kilka; wymieniamy tylko: *cornu* parvum — mały róg, *gelu* frigidum — zimny lód.

Uwaga 3. Tylko pięć rzeczowników z końcówką -us ma rodzaj żeński, np.: *manus dextra et sinistra* — ręka prawa i lewa, *domus aurea* — dom złoty.

9. Odmiana V, czyli E-deklinacja.

Singularis — Liczba pojedyncza.

1. *re-s* própria — rzecz własna
2. *re-i* própriae — rzeczy własnej
3. *re-i* própriae — rzeczy własnej
4. *re-m* própria — rzecz własną
6. *re* própria — rzeczą własną

Pluralis — Liczba mnoga.

1. *re-s* graves — rzeczy ważne
2. *re-rum* grávium — rzeczy ważnych

3. re-bus gráivibus — rzeczom ważnym

4. re-s graves — rzeczy ważne

6. re-bus gráivibus — rzeczami ważnymi

Uwaga 1. Przypadek 5 jest taki sam, jak pierwszy.

Uwaga 2. Do V. deklinacji należy bardzo mało rzeczowników.

Przegląd końcówek w odmianach rzeczowników.

zyp.	I czyli A — dekl.	II czyli O — dekl.	III deklin. spółgłosk.	IV czyli U — dekl.	V czyli E — dekl.
S i n g u l a r i s			L i c z b a p o j e d y n c z a		
1	— a	— us, — r, — um	rozmaite końców.	— us, — u,	— es
2	— ae	— i	— is	— us, — us	— ei
3	— ae	— o	— i	— ui, — u	— ei
4	— am	— um	— em, nijakie jak w 1 prz	— um, — u	— em
5	jak 1	— e, — r, — um	jak 1	jak 1	jak 1
6	— a	— o	— e, — i	— u, — u	— e
P l u r a l i s			L i c z b a m n o g a		
1	— ae	— i, — a	— es, — (i) a	— us, — us	— es
2	— arum	— orum	— um, — (i) um	— uum	— erum
3	— is	— is	— ibus	— ibus	— ebus
4	— as	— os, — a	— es, — (i) a	— us, — us	— es
5	jak 1	jak 1	jak 1	jak 1	jak 1
6	— is	— is	— ibus	— ibus	— ebus

Stopniowaniem przymiotników nazywamy takie formy, jak: wysoki (stopień I), wyższy (stopień II), najwyższy (stopień III):

W łacinie w stopniu II otrzymują przymiotniki końcówkę: **-ior** (na rodzaj męski i żeński) i **-ius** (na rodzaj nijaki) na miejsce końcówki drugiego przypadku.

W III stopniu mają przymiotniki końcówkę: **-issimus**, **-issima**, **-issimum**.

10. Stopniowanie regularne.

Stopień I.

tus — wysoki — alt-I
dulcis — słodki — dulc-is
audax — śmiały — audac-is
piens — mądry — sapient-is

Stopień II.

ált-ior, -ius — wyższy
dúlc-ior, -ius — słodszy
audác-ior, -ius — śmielszy
sapiént-ior, -ius — mądrzejszy

Stopień III.

alt-íssimus, -íssima, -um — najwyższy
dulc-íssimus, -a, -um — najslodszy

audac-issimus, -a, -um — najśmielszy
sapient-issimus, -a, -um — najmądrzejszy

Uwaga. III. stopień tworzymy często przez dodanie słówka: **bardzo**.
altissimus — najwyższy lub: bardzo wysoki, **copiosissimus** — najbogatszy lub:
bardzo bogaty, **sapientissimus** — najmądrzejszy, lub: **bardzo** mądry.

11. Stopniowanie nieregularne.

Stopień I.

1. **fácil-is** — łatwy

Stopień II.

fácil-lor, -lus — łatwiejszy

Stopień III.

fac-illimus, -illima, -illimum — najłatwiejszy, bardzo łatwy

Podobnie otrzymują w III stopniu końcówkę **-illimus, -a, -um** następujące: **difficilis** — trudny, **similis** — podobny, **dissimilis** — niepodobny, **humilis** — niski.

2. Przymiotniki zakończone na **-er**:

Stopień I.

pulcher — piękny
acer — ostry

Stopień II.

púlchr-lor, -lus — piękniejszy
ácr-lor, -lus — ostrzejszy

Stopień III.

pulch-érrimus, -érrima, -érrimum — najpiękniejszy, bardzo piękny
ac-érrimus, ac-érrima, ac-érrimum — najostrzejszy, bardzo ostry

Tak samo: **miser, misérior, misérrimus** — nieszczęśliwy, **tenér, tenérior, tenérrimus** — delikatny, cienki.

3. Różne tematy w każdym stopniu mają:

Stopień I.

bonus — dobry
malus — zły
magnus — wielki
parvus — mały
multi — wielu

Stopień II.

mél-lor, -lus — lepszy
pelor, pelus — gorszy
maior, maius — większy
minor, minus — mniejszy
plures — liczniejszy

Stopień III.

ópt-lmus, -a, -um — najlepszy
pésslmus, -a, -um — najgorszy
máximus, -a, -um — największy
mínimus, -a, -um — najmniejszy
plúrimi, -ae, -a — bardzo wielu

12. Odmiana stopnia II przymiotników.

Przymiotniki w drugim stopniu odmieniają się tak, jak rzeczowniki III odmiany, np. *felicior homo* -- szczęśliwy człowiek, *cum felicior hómīne* -- ze szczęśliwszym człowiekiem.

Przy rodzaju *nijakim* należy pamiętać, że w I przypadku ma końcówkę *-ius*, ale w drugim: *-ioris*, w 3: *-iori*, w 6: *-iore*. W liczbie mnogiej rodzaj *nijaki* ma w przypadku 1: *-iora*, w 2: *-iorum* (zawsze) np.:

frigidius tempus -- zimniejszy czas, *frigidiora témpora* -- zimniejsze czasy, *frigidioré témpore* -- w zimniejszym czasie, *frigidiorum témporum expectatio* -- oczekiwanie zimniejszych czasów.

Trzeci stopień przymiotników odmienia się tak, jak rzeczowniki I i II deklinacji.

13. Liczebniki (to jest wyrazy oznaczające liczby).

Główne na pytanie: ile?

- 1 unus, -a, -um -- jeden
- 2 duo, duae, duo -- dwa
- 3 tres, tria -- trzy
- 4 quattuor -- cztery
- 5 quinque -- pięć
- 6 sex -- sześć
- 7 septem -- siedem
- 8 octo -- osiem
- 9 novem -- dziewięć
- 10 decem -- dziesięć

Porządkowe na pytanie: który z rzędu?

- primus, -a, -um -- pierwszy
- secundus, -a, -um -- drugi
- tertius, -a, -um -- trzeci
- quartus, -a, -um -- czwarty
- quintus, -a, -um -- piąty
- sextus, -a, -um -- szósty
- septimus, -a, -um -- siódmy
- octavus, -a, -um -- ósmy
- nonus, -a, -um -- dziewiąty
- decimus, -a, -um -- dziesiąty

Główne: 11 undecim, 12 duodecim, 13 tridecim, 14 quattuordecim, 15 quindecim, 16 sédecim, 17 septendecim, 18 duo-de-viginti, 19 un-de-viginti (t. zn.: jeden odjęty od dwudziestu), 20 viginti.

Porządkowe: jedenasty undécimus -a -um, 12 duodécimus -a -um, 13 tertius décimus, tertia décima, tertium decimum, 14 quartus décimus -a -um, 15 quintus décimus -a -um, 16 sextus décimus -a -um, 17 séptimus décimus -a -um, 18 duo-de-vicésimus -a -um, 19 un-de-vicésimus -a -um, dwudziesty vicésimus, vicésima, vicésimum.

Główne (na pytanie: ile?)

20 viginti dwadzieścia

Porządkowe (na pytanie: który z rzędu?)

vicésimus -a -um dwudziesty

30 triginta trzydzieści	tricēsimus -a -um trzydziesty
40 quadraginta czterdzieści	quadragēsimus -a -um czterdzieści
50 quinquaginta pięćdziesiąt	quinquagēsimus -a -um pięćdziesiąt
60 sexaginta sześćdziesiąt	sexagēsimus -a -um sześćdziesiąt
70 septuaginta siedemdziesiąt	septuagēsimus -a -um siedemdziesiąt
80 octoginta osiemdziesiąt	octogēsimus -a -um osiemdziesiąt
90 nonaginta dziewięćdziesiąt	nonagēsimus -a -um dziewięćdziesiąt
100 centum sto	centesimus -a -um setny
200 ducenti, ducentae, ducenta	ducentēsimus -a -um dwusetny
300 trecenti, -ae, -a	trecentēsimus -a -um trzechsetny
400 quadringenti, -ae, -a	quadringentēsimus -a -um czterechsetny
500 quingenti, -ae, -a	quingentēsimus -a -um pięćsetny
600 sescenti, -ae, -a	sescentēsimus -a -um sześćsetny
700 septingenti, -ae, -a	septingentēsimus -a -um siedemsetny
800 octingenti, -ae, -a	octingentēsimus -a -um osiemsetny
900 nongenti, -ae, -a	nongentēsimus -a -um dziewięćsetny
1000 mille tysiąc	millēsimus -a -um tysięczny

14. Przysłówki

są to wyrazy odpowiadające na pytanie: **jak? w jaki sposób? jak bardzo?** W łacinie kończą się one na: **-e, -o, -ter, -lter, np.:** altus wysoki — alte wysoko, creber częsty — crebro często, citus szybki — cito szybko, audax śmiały — audacter śmiało, acer ostry — acriter ostro i t. p.

W II stopniu otrzymują przysłówki końcówkę **-ius**, a w trzecim **-issime, -ime, -ērrime, -illime, np.:**

alte wysoko, altius wyżej, altissime najwyżej, bene dobrze, melius lepiej, optime najlepiej, facile łatwo, facillius łatwiej, facillime najłatwiej, crebro często, crebr-ius częściej, creberrime najczęściej (bardzo często), libenter chętnie, libentius chętniej, libentissime najchętniej (bardzo chętnie).

Uwaga: Przysłówki nie odmieniają się (to znaczy: nie mają żadnych przypadków) podobnie, jak i w języku polskim.

Zaimki

t. j. wyrazy, które zastępują rzeczowniki (czyli imiona).

15. Zaimki osobowe

(ja, ty, my, wy).

Singularis — Liczba pojedyncza Pluralis — Liczba mnoga

1. ego ja	nos my
2. mei mnie	nostri nas
3. mihi mi	nobis nam
4. me mnie, mnie	nos nas
6. me mna	nobis nami
tu ty	vos wy
tui ciebie	vestri was
tibi ci, tobie	vobis wam
te cię, ciebie	vos was
te toba	vobis wami

Uwaga: **nostrum** — spomiędzy nas, **vestrum** — spomiędzy was, **me-cum** (= cum me przyp. 6) ze mną, **tecum** — z tobą, **nobiscum** (= cum nobis) z nami, **vobiscum** — z wami. Quis nostrum? kto z nas? pauperrimus ve-strum — najuboższy spomiędzy was.

16. On, ona, ono, oni, one (is, ea, id).

Singularis — Liczba pojedyncza

Rodzaj męski	Rodzaj żeński	Rodzaj nijaki
1. is — on	ea — ona	id — ono
2. eius — jego	eius — jej	eius — jego
3. ei — jemu	ei — jej	ei — jemu
4. eum — go, jego	eum — ją	id — je, ono
6. eo — nim	ea — nią	eo — nim, tym

Pluralis — Liczba mnoga

Rodzaj męski	Rodzaj żeński	Rodzaj nijaki
1. ei lub ii — oni	eae — one	ea — one, te
2. eorum — ich	earum — ich	eorum — ich
3. eis lub ils — im	eis , ils — im	eis , ils — im
4. eos — ich	eas — je	ea — je, te, one
6. eis lub ils — nimi	eis , ils — nimi	eis , ils — nimi

Uwaga 1. Zaimki: **is**, **ea**, **id** tłumaczymy także: **ten**, **ta**, **to**.

Uwaga 2. **Optimus eorum** — najlepszy spomiędzy nich, **humillimae earum** — najpokorniejsze spomiędzy nich. **Cum eo** — z nim lub z tym, **ex eis** —

z tych, ad eum et eam — do niego i do niej, inter eos et eas — pomiędzy nimi i nimi.

17. Zaimek wskazujący:

hic, haec, hoc (ten, ta to).

Singularis — Liczba pojedyncza

Rodzaj męski	Rodzaj żeński	Rodzaj nijaki
1. hic — ten	haec — ta	hoc — to
2. huius — tego	huius — tej	huius — tego
3. huic — temu	huic — tej	huic — temu
4. hunc — tego	hanc — tę	hoc — to
5. hoc — tym	hac — tą	hoc — tym

Pluralis — Liczba mnoga

Rodzaj męski	Rodzaj żeński	Rodzaj nijaki
1. hi — ci	hae — te	haec — te (rzeczy)
2. horum — tych	harum — tych	horum — tych
3. his — tym	his — tym	his — tym
4. hos — tych	has — te	haec — te
5. his — tymi	his — tymi	his — tymi

18. Zaimek wskazujący

ille, illa, illud ów, owa, owo lub: tamten.

Singularis — Liczba pojedyncza

1. ille ów illa owa illud owo
2. illius owego, owej, owego
3. illi owemu, owej, owemu
4. illum owego illam ową illud owo
6. illo owym illa ową illo owym

Pluralis — Liczba mnoga

- illi owi illae owe illa owe
- illorum owych illarum owych
illorum owych
- illis owym
- illos owych illas owe illa owe
- illis owymi

Tak samo odmienia się: iste ten oto, ista ta oto, istud to tutaj.

Locus iste — to miejsce (tutaj), isti homines — ci ludzie.

19. Zaimek względny

qui, quae, quod — który, która, które.

Singularis — Liczba pojedyncza

1. qui który quae która quod które
2. cuius którego, której, którego
3. cui któremu, której, któremu
4. quem którego quam którą quod które

Pluralis — Liczba mnoga

- qui którzy quae które quae które
- quorum których quarum których
quorum których
- quibus którym, którym
- quos których quas które quae które

6. **quo** którym **qua** którą **quo** **quibus** którymi.
którym

Qui, quae, quod tłumaczymy także po polsku: *kto, co* (względne, nie pytajne!).

Zaimek zwrotny: 2. przyp. **sui** — siebie, 3. **sibi** — sobie, 4. **se** — siebie, się, 6. **se** — sobą. (Pierwszego i piątego przypadku nie ma).

Secum (— *cum se*) ze sobą, **inter se** między sobą, **de se** o sobie i t. p.

20. Zestawienie ważniejszych zaimków.

Osobowe: **ego** ja, **tu** ty, **nos** my, **vos** wy, **is** on, **ea** ona, **id** ono.

Wskazujące: **is** ten, **ea** ta, **id** to; **iste, ista, istud** ten oto, ta, to;
ille ów, **tamten, illa** owa, **tamta, illud** owo, **tamto**;
ipse sam, **ipsa** sama, **ipsum** samo;
idem ten sam, **eadem** ta sama, **idem** to samo;
hic ten, **haec** ta, **hoc** to.

Względny: **qui** który, **kto, quae** która, **quod** które, **co**.

Pytajny: **quis?** kto? **quid?** co?
uter? który z dwóch? **utra?** która z nich? **utrum?**
które z nich?

(Uwaga: **uter, -a, -um** odmienia się tak, jak **ille**).

Nieokreślne: **aliquis** ktoś, pewien, jakiś, **aliquid** coś (nieco, trochę);
quidam, quaedam, quoddam niejaki, pewien;
quisque, quaeque, quodque (lub **quidque**) każdy, -a, -e;
uterque, utraque, utrumque każdy z dwóch (o których jest mowa);
nemo nikt, **nullus -a, -um** żaden, **ullus -a, -um** jakikolwiek;
neuter, neutra, neutrum żaden z dwóch, ani jeden, ani drugi.

Dzierżawcze czyli **własnościowe** (t. j. oznaczające własność):
meus mój, **mea** moja, **meum** moje;
tuus twój, **tua** twoja, **tuum** twoje;
suus swój, **sua** своя, **suum** swoje;
(**ejus** jego, jej, jego, **ejus** czyj, czyja, czyje);
noster nasz, **nostra** nasza, **nostrum** nasze;
vester wasz, **vestra** wasza, **vestrum** wasze;
(**eorum** ich, **earum** ich (dla żeńskiego rodzaju);
(**illorum, istorum** owych, tamtych, tych oto);
(**illarum, istarum** (ż. r.) owych, tamtych, tych oto).

Czasowniki (to jest wyrazy, oznaczające czynność).

21. Esse, być.

Praesens — Czas teraźniejszy.

Indicativus — Tryb oznajmujący		Coniunctivus — Tryb przypuszczający	
1. os. sum (ja) jestem	sim	byłbym (teraz)	
2. es (ty) jesteś	sis	byłbyś	
3. est on, ona, ono jest	sit	byłby	
1. sumus (my) jesteśmy	simus	bylibyśmy	
2. estis (wy) jesteście	sitis	bylibyście	
3. sunt (oni) są	sint	byliby	

Uwaga. Ut sim, si simus i t. p. nie tłumaczymy: aby byłbym, jeśli byli-byśmy, lecz: a-bym był, jeśli-byśmy byli, czyli w polskim języku końcówki trybu przypuszczającego; -bym, -byście i t. d. przenosimy do spójnika a-, gdy-, jeśli-, choć- i t. p. i w ten sposób powstają formy: a-byśmy, a-być, gdy-byście, choć-byśmy byli, jeśli-by i t. p.

22. Imperfectum — Czas przeszły niedokonany.

1. era-m byłem, byłam	esse-m	byłbym, byłabym
2. era-s byleś, byłaś	esse-s	byłbyś, byłabyś
3. era-t był, była, było	esse-t	byłby, byłaby, byłoby
1. era-mus byliśmy, byłyśmy	esse-mus	bylibyśmy, były-byśmy
2. era-tis byliście, byłyście	esse-tis	bylibyście, były-byście
3. era-nt byli, były	esse-nt	byliby, byłyby

Uwaga. Ut essem — abym był (wówczas), nisi essetis — gdybyście nie byli (wówczas) — a nie: gdyby nie byłbyście!

23. Czasy przyszłe.

Futurum I.

Cz. przyszły (późniejszy).

1. er-o	będę
2. er-is	będziesz
3. er-it	będzie
1. ér-imus	będziemy
2. ér-itis	będziecie
3. er-unt	będą

Futurum II.

Cz. przyszły (wcześniejszy).

fú-ero	będę (pierwej)
fú-eris	będziesz
fú-erit	będzie
fu-érimus	będziemy
fu-éritis	będziecie
fú-erint	będą

Uwaga. Trybu przypuszczającego w czasie przyszłym I i II nie ma.

24. Perfectum — Czas przeszły dokonany.

Tryb oznajmujący		Tryb przypuszczający	
1. fu-i	byłem, byłam	fú-erim	byłbym, byłabym
2. fu-isti	byłeś, byłaś	fú-eris	byłbyś, byłabyś
3. fu-it	był, była, było	fú-erit	byłby, byłaby
1. fú-imus	byliśmy, byliśmy	fu-érimus	bylibyśmy, byłyby- śmy
2. fu-istis	byliście, byłyście	fu-éritis	bylibyście, byłyby- ście
3. fu-érunt	byli, były	fú-erint	byliby, byłyby

25. Plusquamperfectum — Czas zaprzeszczy.

1. fú-eram	byłem był	fu-íssem	byłbym był
2. fú-eras	byłeś był	fu-ísses	byłbyś był
3. fú-erat	był był	fu-ísset	byłby był
1. fu-erámus	byliśmy byli	fu-issémus	bylibyśmy byli
2. fu-erátis	byliście byli	fu-issétis	bylibyście byli
3. fú-erant	byli byli	fu-íssent	byliby byli

Uwaga 1. Si fússes hic — gdybyś (wówczas) tu był.

Uwaga 2. Sprawa tłumaczenia trybu przypuszczającego (coniunctivus) z języka łacińskiego na polski nie jest rzeczą prostą, gdyż nie zawsze coniunctivus łaciński należy tłumaczyć w języku polskim przez tryb przypuszczający, częściej wypadnie przetłumaczyć przez tryb oznajmujący.

W tym względzie należy odróżnić coniunctivus w zdaniu głównym i coniunctivus w zdaniu pobocznym.

A. Coniunctivus w zdaniu głównym oddajemy w języku polskim także przez tryb przypuszczający.

B. Coniunctivus w zdaniu pobocznym oddajemy w polskim języku najczęściej przez tryb oznajmujący, a tylko w niektórych zdaniach pobocznych (tak zwanych zdaniach warunkowych i przyzwolonych) przez tryb przypuszczający.

26. Rozkaz:

es! bądź! este! bądźcie!

esto! bądźże! niech będzie! estote! bądźcież!

27. Imiesłów:

futurus, futura, futurum — przyszły, czyli:
ten, który ma być, który będzie.

28. Bezokolicznik:

teraźniejszy (Infinitivus praesentis): **esse** — być

przeszły: **fu - isse** — że byłem, że był, że byliśmy i t. d.

przyszły: **futurum esse** — że będę, **futuram esse** — że będę (o rodz. żeńskim), **futuros esse**, **futuras esse**, **futura esse** — że będziemy, że będziecie, że będą.

Cztery odmiany czasowników (czyli konjugacje).

W I odmianie kończą się w 1 osobie na: **-o**, w bezokolicz. **teraź.** na: **-are**.

W II odmianie kończą się w 1 osobie na: **-eo**, w bezokolicz. **teraź.** na **-ere**.

W III odmianie kończą się w 1 osobie na: **-o**, w bezokolicz. **teraź.** na **-ere**.

W IV odmianie kończą się w 1 osobie na **-io**, w bezokolicz. **teraź.** na: **-ire**.

Uwaga. Przy każdym czasowniku jest rzeczą nieodzowną uświadomić sobie (według powyższej tabelki), do której odmiany należy go zaliczyć, to ułatwi nam rozpoznawanie i tworzenie form innych.

29. I odmiana czasowników (czyli A-konjugacja).

Czas teraźniejszy — Praesens.

Indicativus — Tryb oznajmujący

Coniunctivus — Tryb przypuszczający

1. **lev-o** podnoszę

lev-em podnosiłbym

2. **lev-as** podnosisz

lev-es podnosiłbyś

3. **lev-at** podnosi

lev-et podnosiłby

1. **lev-amus** podnosimy

lev-emus podnosilibyśmy

2. **lev-atis** podnosicie

lev-etis podnosilibyście

3. **lev-ant** podnoszą

lev-ent podnosiliby

Uwaga. U **levemus** — abyśmy podnosili, **si leves** — jeśli byś podnosił (a nie: aby podnosili byśmy, jeśli podnosił byś. Zob. 21 uw. 25 uw. 2).

30. Rozkaz — Imperativus.

leva! podnoś! **levate!** podnoście!

31. Czas przeszły niedokonany — Imperfectum.

Indicativus — Tryb oznajmujący

Coniunctivus — Tryb przypuszczający

1. **lev-abam** podnosiłem -łam

lev-arem podnosiłbym -ła-
bym

2. lev-**abas** podnosiłeś -łaś
3. lev-**abat** podnosił -ła -ło

- lev-**ares** podnosiłbyś -łabyś
lev-**aret** podnosiłby -łaby
 -łoby

1. lev-**abamus** podnosiliśmy,
 -łyśmy

- lev-**aremus** podnosilibyśmy -ły-
 byśmy

2. lev-**abatis** podnosiłście,
 -łyście

- lev-**aretis** podnosilibyście -ły-
 byście

3. lev-**abant** podnosili -ły

- lev-**arent** podnosiliby -łyby

Zapamiętaj końcówki: -bam, -bas,
-bat, -hamus, -batis, -bant.

Kończówki: -areni, -ares, -aret,
-aremus, -aretis, -arent.

Uwaga: Si levares -- gdybyś podnosił, ut levaremus — abyśmy podnosili.

Akcent znajduje się stale na przedostatniej zgłosce: levabāmus, levaretis i t. d.

32. Czas przyszły I (Futurum I).

Czas przyszły II (Futurum II).

1. lev-**abo** będę podnosił -ła
2. lev-**abis** będziesz „ „
3. lev-**abit** będzie „ „

- lev-**ávero** podniosę
lev-**áveris** podniesiesz
lev-**áverit** podniesie

1. lev-**ábimus** będziemy podno-
 sili

- lev-**avérimus** podniesiemy

2. lev-**ábitis** będziecie podno-
 sili

- lev-**avéritis** podniesiecie

3. lev-**abunt** będą podnosili

- lev-**áverint** podniosą

Kończówki: -bo, -bis, -bit, -bimus,
-bitis, -bunt.

Zwróć uwagę na **akcent** w os. 1 i 2
w liczbie mnogiej!

Akcent we wszystkich osobach znaj-
duje się na trzeciej zgłosce od końca.

Uwaga: We futurum I i II nie ma trybu przypuszczającego!

33. Czas przeszły dokonany — Perfectum.

Indicativus — Tryb oznajmujący

Coniunctivus -- Tryb przypu-
szczający

1. lev-**avi** podniosłem -am

- lev-**áverim** podniosłbym -ła-
 bym

2. lev-**avisti** podniosłeś -aś

- lev-**áveris** podniosłbyś -ła-
 byś

3. lev-**avit** podniósł -ła -ło

- lev-**áverit** podniósłby -łaby

1. lev-**ávimus** podnieśliśmy -ły-
 śmy

- lev-**avérimus** podnieślibyśmy
 -łybyśmy

2. lev-avístis podnieśliście -ly-
ście
3. lev-avérunt podnieśli, pod-
niosły

Końcówki: -i, -istí, -ití,
-imus, -istis, -erunt.

- lev-avérítis podnieślibyście
-lybyście
lev-áverint podnieśliby -lyby

Końcówki: -crim, -eris, -erit,
-érimus, -éritis, -erint.

34. Czas zaprzeszy — Plusquamperfectum.

Indicativus — Tryb oznajmujący.

1. lev-áveram podniosłem był
2. lev-áveras podniosłeś był
3. lev-áverat podniósł był

1. lev-averámus podnieśliśmy
byli
2. lev-averátis podnieśliście
byli
3. lev-áverant podnieśli byli

Końcówki: -eram, -eras, -erat,
-eramus, -eratis, -erant.

Coniunctivus — Tryb przypu-
szczający

- lev-avissem podniosłbym był
lev-avisses podniosłbyś był
lev-avisset podniósłby był

- lev-avissemus bylibyśmy pod-
nieśli
lev-avissetis bylibyście pod-
nieśli
lev-avissent byliby podnieśli

Końcówki: -issem, -isses, -isset,
-issemus, -issetis, -issent.

Uwaga 1. Uważaj, jak się przesuwają akcent w czasie przeszłym i za-
przeszłym.

Uwaga 2. Zamiast: podniosłbym był można użyć także formy: bylbym
podniósł.

35. Imiesłowy Participia.

Imiesłów współczesny: lev-ans podnoszący, laudans chwala-
jący (im. czynny).

Imiesłów przeszły: lev-atus, -a, -um podniesiony, -a, -e (im.
bierny).

Imiesłów przyszły: lev-aturus, -a, -um mający podnosić, czyli:
ten, który będzie podnosił (im. czynny).

Uwaga. Imiesłów współczesny: levans odmienia się według III deklin-
acji, np. pueri laudantes Dóminum — chłopcy chwalcący Pana, voces lau-
dantium — głosy chwalcących.

36. Bezokoliczniki — Infinitivi.

Bezokolicznik współczesny: lev-are podnosić, laud-are chwalić.

Bezokolicznik przeszły: lev-avisse że podnosiłem, laud-avisse
że pochwaliłem.

Bezokolicznik przyszły: lev-aturum esse (dla rodz. męskiego i nijakiego), lev-aturam esse (dla rodzaju żeńskiego) — że będę podnosił, podnosiła; w liczbie mnogiej: lev-atu^{ros} esse, lev-aturas esse, lev-atura esse — że będziemy podnosili -ły, że będziecie podnosili, że będą podnosili.

Te same końcówki we wszystkich czasach mają czasowniki odmieniające się według koniugacji II, III i IV, **różne są tylko samogłoski przed końcówką**, na te więc samogłoski musimy zawsze zwracać uwagę.

II czyli E-koniugacja. III koniugacja czyli spółgłoskowa.

37. Tryb oznajmujący czasu teraźniejszego —

Indicativus praesentis.

1. m ^ó v-eo	poruszam	cing-o	otaczam, opasuję
2. mov-es	poruszasz	cing-is	otaczasz
3. mov-et	porusza	cing-it	otacza
1. mov-emus	poruszamy	cing-imus	otaczamy
2. mov-etis	poruszacie	cing-itis	otaczacie
3. mov-ent	poruszają	cing-unt	otaczają

Zwróć uwagę na przesuwanie się akcentu!

38. Tryb przypuszczający czasu teraźniejszego —

Coniunctivus praes.

1. m ^ó v-eam	poruszałbym	cing-am	otaczałbym
2. m ^ó v-eas	poruszałbyś	cing-as	otaczałbyś
3. m ^ó v-eat	poruszałby	cing-at	otaczałby
1. mov-eámus	poruszałibyśmy	cing-amus	otaczalibyśmy
2. mov-eatis	poruszałibyście	cing-atis	otaczalibyście
3. m ^ó v-eant	poruszałiby	cing-ant	otaczaliby

39. Tr. oznajmujący cz. przeszłego niedokonanego —

Indic. imperfecti.

1. mov-ébam	poruszałem	cing-ébam	otaczałem
2. mov-ebas	poruszałeś	cing-ebas	otaczałeś
3. mov-ebat	poruszał	cing-ebat	otaczał
1. mov-ebámus	poruszałiliśmy	cing-ebámus	otaczaliśmy
2. mov-ebatis	poruszałiście	cing-ebatis	otaczaliście
3. mov-ebant	porusшали	cing-ebant.	otaczali

40. Tryb przypuszczający czasu przeszł. niedokon.

Coniunctivus imperf.

1. mov-érem	poruszałbym	cing-erem	otaczałbym
2. mov-eres	poruszałbyś	cing-eres	otaczałbyś
3. mov-eret	poruszałby	cing-eret	otaczałby
1. mov-erémus	poruszałibyśmy	cing-erémus	otaczalibyśmy
2. mov-erétis	poruszałibyście	cing-erétis	otaczalibyście
3. mov-érent	poruszałiby	cing-erent	otaczaliby

Uwaga. Akcent w II koniugacji jest zawsze na przedostatniej zgłosce, zaś w III koniugacji jest na trzeciej zgłosce od końca — z wyjątkiem osoby 1 i 2 liczby mnogiej, gdzie akcent jest na przedostatniej zgłosce.

41. Czas przyszły niedokonany — Futurum I (primum).

II koniugacja		III koniugacja	
1. mov-ébo	będę poruszał	cing-am	będę otaczał
2. mov-ébis	będziesz poruszał	cing-es	będziesz otaczał
3. mov-ébit	będzie poruszał	cing-et	będzie otaczał
1. mov-ébumus	będziemy poruszać	cing-émus	będziemy otaczali
2. mov-ébitis	będziecie poruszać	cing-étis	będziecie otaczali
3. mov-ébunt	będą poruszać	cing-ent	będą otaczali

42. Czas przyszły dokonany — Futurum II (exactum).

1. móv-ero	poruszę	cing-ero	otoczę
2. móv-eris	poruszysz	cing-eris	otoczysz
3. móv-erit	poruszy	cing-erit	otoczy
1. mov-érimus	poruszymy	cing-érimus	otoczymy
2. mov-éritis	poruszycie	cing-éritis	otoczycie
3. móv-erint	poruszą	cing-erint	otoczą

Uwaga 1. Akcent jest tutaj stale na trzeciej zgłosce od końca (we wszystkich koniugacjach, a więc u wszystkich czasowników).

Uwaga 2. Futurum II tworzymy od perfectum (zobacz tamże uwagę wstępną), stąd pochodzą rozmaite zmiany tematu (tu: cing-, a nie: cing-).

43. Tryb oznajm. cz. przesz. dokon. — Indicativus perfecti.

Uwaga. Aby mieć utworzyć i rozpoznać wszystkie formy czasownika, trzeba znać jego t. zw. formy zasadnicze, to jest: czas teraźniejszy, przeszły dokonany i imiesłów przeszły (praesens, perfectum, participium perfecti).

Formy te podane w słowniku należy przy każdym czasowniku wyszukać i zapamiętać.

II koniugacja		III koniugacja	
1. mov-i	poruszyłem	cinx-i	otoczyłem
2. mov-isti	poruszyłeś	cinx-isti	otoczyłeś
3. mov-it	poruszył	cinx-it	otoczył
1. móv-imus	poruszyliśmy	cinx-imus	otoczyliśmy
2. mov-istis	poruszyliście	cinx-istis	otoczyliście
3. mov-érunt	poruszyli	cinx-érunt	otoczyli

Uwaga. Zwróć uwagę na przesuwanie się akcentu w tym czasie. Taki akcent mają wszystkie czasowniki.

44. Tryb przypuszczający czasu przesz. dokonanego.

Coniunct. perfecti.

II koniugacja		III koniugacja	
1. móv-erim	poruszyłbym	cinx-erim	otoczyłbym
2. móv-eris	poruszyłbyś	cinx-eris	otoczyłbyś
3. móv-erit	poruszyłby	cinx-erit	otoczyłby
1. mov-érimus	poruszylibyśmy	cinx-érimus	otoczylibyśmy
2. mov-éritis	poruszylibyście	cinx-éritis	otoczylibyście
3. móv-erint	poruszyliby	cinx-erint	otoczyliby

Uwaga. Akcent stale na trzeciej zgłosce od końca u wszystkich czasown.

45. Tryb oznajmujący czasu zaprzeszłego.

Indicativus plusquamperfecti.

1. móv-eram	poruszyłem był	cinx-eram	otoczyłem był
2. móv-eras	poruszyłeś był	cinx-eras	otoczyłeś był
3. móv-erat	poruszył był	cinx-erat	otoczył był
1. mov-erámus	poruszyliśmy byli	cinx-erámus	otoczyliśmy byli
2. mov-erátis	poruszyliście byli	cinx-erátis	otoczyliście byli
3. móv-erant	poruszyli byli	cinx-erant	otoczyli byli

Uwaga. Zwróć uwagę na przesuwanie się akcentu w liczbie pojedynczej i w mnogiej.

46. Tryb przypuszczający czasu zaprzeszłego.

Coniunct. plusquamperfecti.

1. mov-íssem	poruszyłbym był	cinx-íssem	otoczyłbym był
--------------	-----------------	------------	----------------

2. mov-isses	poruszyłbyś był	cinx-isses	otoczyłbyś był
3. mov-isset	poruszyłby był	cinx-isset	otoczyłby był
1. mov-issémus	poruszyliby- śmy byli	cinx-issemus	otoczylibyśmy byli
2. mov-issétis	poruszyliby- ście byli	cinx-issetis	otoczylibyście byli
3. mov-issent	poruszyliby byli	cinx-issent	otoczyliby byli

Uwaga 1. Akcent zawsze na przedostatniej zgłosce.

Uwaga 2. Obok formy: poruszyłbym był używa się także: byłbym poruszył, byliłbyście otoczyli, byłaby poruszyła, byłbyś otoczył i t. p.

47. Imiesłów — Participium.

- a) **współczesny:** mov-ens, -entis poruszający,
cing-ens, -entis otaczający
- b) **przeszły:** mo-tus, -a, -tum poruszony
cinc-tus, -a, -um otoczony
- c) **przyszły:** mo-turus, -a, -um mający poruszać (lub: ten,
który będzie poruszał)
cincturus mający otaczać (ten, który będzie
otaczał).

48. Rozkaz — Imperativus.

Move! poruszaj! mov-ete! poruszajcie! cinge! otaczaj! cín-
g-ite! otaczajcie!

Uwaga. Meménto! pamiętaj! mementóte! pamiętajcie!

Czwarta (czyli i-)konjugacja.

49. Czas teraźniejszy — Praesens.

Indicativus — Tryb oznajmujący		Coniunctivus — Tryb przypuszczający	
1. pún-io	karzę	pún-iam	karalbym
2. pun-is	karzesz	pún-ias	karalbyś
3. pun-it	karze	pún-iat	karalby
1. pun-ímus	karzemy	pun-iámus	karalibyśmy
2. pun-ítis	karzecie	pun-iátis	karalibyście
3. pún-iunt	karzą	pún-iant	karaliby

50. Czas przeszły niedokonany — Imperfectum.

1. pun-iéham	karaleń	pun-irem	karalbyń
2. pun-iébas	karaleś	pun-ires	karalbyś
3. pun-iebat	karal	pun-iret	karalby
1. pun-iebámus	karaliśmy	pun-irémus	karalibyśmy
2. pun-iebatis	karaliście	pun-iretis	karalibyście
3. pun-iebant	karali	pun-irent	karaliby

51. Cz. przyszły niedok. Futurum I.

1. pún-iam	będę karał
2. pún-ies	będziesz karał
3. pún-iet	będzie karał
1. pun-iémus	będziemy karali
2. pun-iétis	będziecie karali
3. pún-ient	będą karali

52. Cz. przyszły dokon. Futurum II.

pun-ivero	ukarzę
pun-iveris	ukarzesz
pun-iverit	ukarzę
pun-ivérimus	ukarzymy
pun-ivéritis	ukarzędzie
pun-iverint	ukarzą

53. Czas przeszły dokonany — Perfectum.

Indicativus — Tryb oznajmujący

1. pun-ivi	ukarałem
2. pun-ivisti	ukarałeś
3. pun-ivit	ukarał
1. pun-ivimus	ukaraliśmy
2. pun-ivistis	ukaraliście
3. pun-ivérunt	ukarali

Coniunctivus Tryb przypuszczający

pun-iverim	ukarałbym
pun-iveris	ukarałbyś
pun-iverit	ukarałby
pun-ivérimus	ukaralibyśmy
pun-ivéritis	ukaralibyście
pun-iverint	ukaraliby

54. Czas zaprzeczły — Plusquamperfectum.

Indicativus — Tryb oznajmujący

1. pun-iveram	ukarałem był
2. pun-iveras	ukarałeś był
3. pun-iverat	ukarał był
1. pun-ivérámus	ukaraliśmy byli
2. pun-ivérátis	ukaraliście byli
3. pun-iverant	ukarali byli

Coniunctivus — Tryb przypuszczający

pun-ivíssem	ukarałbym był
pun-ivísset	ukarałbyś był
pun-ivísset	ukarałby był
pun-ivissémus	ukaralibyśmy byli
pun-ivissétis	ukaralibyście byli
pun-ivissent	ukaraliby byli

55. Imiesłowy — Participia.

- a) **współczesny**: pún-iens, ntis (im. czynny);
- b) **przeszły**: pun-itus, púnita, púnitum ukarany -a -e (im. bierny);
- c) **przyszły**: pun-itúrus -a -um — mający karać, ten, który będzie karał.

56. Bezokoliczniki — Infinitivi.

- a) **współczesny**: pun-íre karać (bezokolicznik czynny);
- b) **przyszły** (czynny): (me) pun-itúrum esse — że (ja) będę karał, (eam) punituram esse — że (ona) będzie karała, (nos) punituros esse — że (my) będziemy karali, (vos) punituras esse — że (wy) będziecie karały, Deum puniturum esse — że Bóg będzie karał i t. d.
- c) **przeszły** (czynny): me pun-ivisse — że ja ukarałem, eam pun-ivisse — że ona ukarała, eos punivisse — że oni ukarali, regem punivisse — że król ukarał, néminem punivisse — że nikt nie ukarał i t. d.

57. Rzeczownik słowny — Gerundium.

Causa pun-iendi — przyczyna karania, ad puniendum — w celu karania, modus in puniendo — miara w karaniu. Ars lev-andi — sztuka podnoszenia, res ad movendum óptimae — rzeczy najlepsze do podnoszenia, tempus cingendi — czas otaczania.

Strona bierna — Passivum.

Wszystkie dotąd omówione formy należały do tak zwanej **Strony czynnej**. Takie wyrażenia, jak: zostałem podniesiony, będę ukarany, zostanemy otoczeni i t. p. zaliczamy do tak zwanej **Strony biernej** — **Passivum**.

Charakterystyczną cechą strony biernej w łacinie są:

- a) **końcówki osobowe**: -r, -ris, -tur; -mur, -mini, -ntur w czasie teraźniejszym, przeszłym niedokonanym i w przyszłym I;
- b) **imiesłów przeszły bierny** w połączeniu z formami słowa sum w czasie przeszłym dokonanym, zaprzyszłym i przyszłym II;
- c) **cechy rozpoznawcze czasów i trybów** (to jest **samogłoski lub sylaby przed końcówką**) są te same, co i w stronie czynnej.

Strona bierna — Passivum.

58. Tryb oznajmujący — Indicativus.

Czas teraźniejszy Praesens.

Koniugacja I (A)	Koniugacja II (E)	Kon. III (spółgł.)
1. lev—or	mów—eor	cing—or
2. lev—aris	mov—érls	cinge—rls
3. lev—atur	mov—étur	cing—itur
1. lev—àmur	mov—émur	cing—imur
2. lev—àmini	mov—émini	cing—imini
3. lev—àntur	mov—entur	cing—untur

Koniug. IV (i)

1. pùn—ior	1. pun—imur
2. pun—iris	2. pun—imini
3. pun—itur	3. pun—iuntur

Znaczenie: jestem podnoszony, poruszany, otaczany, karany i t. d.

59. Tryb przypuszczający cz. teraźniejszego.

Coniunctivus praesentis.

1. lev—er	mów—ear	cing—ar	pùn—iar
2. lev—éris	mov—eàrls	cing—àrls	pun—iàrls
3. lev—étur	mov—eàtur	cing—atur	pun—iatur
1. lev—émur	mov—eàmur	cing—àmur	pun—iàmur
2. lev—émini	mov—eàmini	cing—àmini	pun—iàmini
3. lev—entur	mov—eantur	cing—antur	pun—iantur

Znaczenie: byłbym podnoszony, poruszany, otaczany, karany i t. d.

60. Tryb oznajmujący czasu przeszł. niedokon.

Indicat. imperfecti.

1. lev—àbar	mov—ébar	cing—ébar	puni—ébar
2. lev—abàrls	mov—ebàrls	cing—ebàrls	pun—iebàrls
3. lev—abàtur	mov—ebàtur	cing—ebatur	pun—iebàtur
1. lev—abàmur	mov—ebàmur	cing—ebàmur	pun—iebàmur
2. lev—abàmini	mov—ebàmini	cing—ebàmini	pun—iebàmini
3. lev—abantur	mov—ebantur	cing—ebantur	pun—iebantur

Znaczenie: byłem podnoszony, poruszany, otaczany, karany i t. d.

61. Tryb oznajmujący czasu przeszł. niedokonan.

Coniunctivus imperfecti.

1. lev—àrer	mov—érer	cing—erer	pun—irer
2. lev—arérsl	mov—erérsl	cing—erérsl	pun—lrérsl

3. lev—arétur	mov—erétur	cing—erétur	pun—irétur
1. lev—arémur	mov—erémur	cing—erémur	pun—irémur
2. lev—arémini	mov—erémini	cing—erémini	pun—irémini
3. lev—aréntur	mov—eréntur	cing—eréntur	pun—lréntur

Znaczenie: byłbym podnoszony, poruszany, otaczany, karany i t. d.

62. Czas przyszły niedokonany.

Futurum I (primum).

1. lev—abor	mov—ébor	cing—ar	pun—iar
2. lev—áberis	mov—éberis	cing—éris	pun—iéris
3. lev—ábitur	mov—ébitur	cing—étur	pun—iétur
1. lev—ábimur	mov—ébimur	cing—émur	pun—iémur
2. lev—abimini	mov—ebimini	cing—émini	pun—iémini
3. lev—abúntur	mov—ebúntur	cing—éntur	pun—iéntur

Znaczenie: będę podnoszony, poruszany, otaczany, karany i t. d.

63. Czas przyszły dokonany.

Futurum II (exactum).

lev—atus, levata, levatum	ero	zostanę	podniesiony	—a—e
motus, mota, motum	eris	zostaniesz	poruszony	—a—e
cinctus, cincta, cinctum	erit	zostanie	otoczony	—a—e
punitus, punita, punitum			ukarany	—a—e
levati, levatae, levata	érimus	zostaniemy	podniesieni	—sione
moti, motae, mota	eritis	zostaniecie	poruszeni	—szone
cincti, cinctae, cincta	érunt	zostaną	otoczeni	—czone
puniti, punitae, punita			ukarani	—rane

64. Tryb oznajmujący czasu przeszłego dokonanego.

Indicativus perfecti.

levatus—a—um	sum	zostałem (—am)	podniesiony	—a
motus—a—um	es	zostałeś (—as)	poruszony	—a
cinctus—a—um	est	został (—a)	otoczony	—a —e
punitus—a—um			ukarany	—a —e
levati—a—e—a	sumus	zostaliśmy (ły)	podniesieni	—one
moti—a—e—a	estis	zostaliście (ły)	poruszeni	—one
cincti—a—e—a	sunt	zostali (ły)	otoczeni	—one
puniti—a—e—a			ukarani	—ane

65. Tryb przypuszcz. czasu przeszłego dokonanego.

Coniunctivus perfecti.

levatus—a—um	sim	zostałbym (łabym)	podniesiony	—ona
motus—a—um	sis	zostałbyś (łabyś)	poruszony	—ona
cinctus—a—um	sit	zostałby (łaby)	otoczony	—ona
punitus—a—um			ukarany	—ana

levati—ae—a	{	simus	zostalibyśmy (ły)	{	podniesieni —one
moti—ae—a		sitis	zostalibyście (ły)		poruszeni —one
cincti—ae—a		sint	zostaliby (łyby)		otoczeni —one
puniti—ae—a					ukarani —ane

66. Tryb oznajmujący czasu zaprzeszczonego.

Indicat. plusquamperfecti.

levatus—a—um	{	eram	zostałem był	{	podniesiony
motus—a—um		eras	zostałeś był		poruszony
cinctus—a—um		erat	został był		otoczony
punitus—a—um					ukarany
levati—ae—a	{	eramus	zostaliśmy byli	{	podniesieni
moti—ae—a		eratis	zostaliście byli		poruszeni
cincti—ae—a		erant	zostali byli		otoczeni
puniti—ae—a					ukarani

67. Tryb przypuszczający czasu zaprzeszczonego.

Coniunct. plusquamperfecti.

levatus—a—um	{	essent	zostałbym był	{	podniesiony
motus—a—um		esses	zostałbyś był		poruszony
cinctus—a—um		esset	zostałby był		otoczony
punitus—a—um					ukarany
levati—ae—a	{	essentus	zostalibyśmy byli	{	podniesieni
moti—ae—a		essetis	zostalibyście byli		poruszeni
cincti—ae—a		essent	zostaliby byli		otoczeni
puniti—ae—a					ukarani

68. Rozkaz — Imperativus.

Lev-are! bądź podniesiony, podnieś się! mov-ére! bądź poruszony! cing-ere! bądź otoczony! otocz się! pun-ire! bądź ukarany! lev-ámini! bądźcie podniesieni! podnieście się! mov-émini! bądźcie poruszeni! wzruszcie się! cing-ímini! bądźcie otoczeni! otoczcie się! pun-ímini! zostańcie ukarani!

Rozkaz wyraża się także przez coniunctivus praesentis.

Należy odróżniać rozkaz w liczbie pojedynczej od **bezokolicznika** terażniejszego, który **tak samo** wygląda: levare — podnosić, movere — poruszać itd.

69. Bezokolicznik — Infinitivus

teraźniejszy (bierny): lev-ari być podnoszonym, zostać podniesionym, mov-eri być poruszonym, poruszyć się, cing-i zostać otoczonym, otoczyć się, pun-iri zostać ukaranym.

przeszły (bierny): me lev-atum esse — że zostałem podniesiony,

eam mot-**am** esse — że ona została poruszona, illos cinct-**os** esse — że oni zostali otoczeni.

Perversas **hóminum** iniquitates *dilúvio* olim punitas esse audi-
vi — słyszałem, że przewrotne niegodziwości ludzi **zostały**
niegdyś ukarane potopem.

Servum iam punitum esse tibi nuntio — donoszę ci, że nie-
wolnik został już ukarany i t. p.

70. Przyimki (Praepositiones).

Przyimki są to krótkie wyrazy, które **zawsze** znajdują się **przy** rzeczowniku (lub zaimku), same zaś — wzięte osobno — nie mają znaczenia.

Przyimek jest zawsze związany z określonym ściśle przypadkiem — podobnie, jak w języku polskim. (Np. nikt nie powie: idę z przyjaciel, lub: czytam z książka, lecz: idę z przyjacielem, czytam z książki).

Przypadek związany z przyimkiem oznaczony jest niżej (i w słowniku) liczbą, np. in (4) **viam** — na drogę, in (6) **via** — na drodze.

Przy przyimkach nie spotykamy nigdy przypadku 1, 3 i 5! Najczęściej natomiast mamy przypadek 4 i 6 (przy *causa* i *gratia* (z powodu) przyp. 2).

Przypadek 4 mają przy sobie: **ad** — do, **ante** — przed, **apud** — u, obok, **adversus** — naprzeciw, **circa** i **circum** — około, koło, **contra** — przeciw, **in** — do, ku, w kierunku, **inter** — między, **ob** — z powodu, dla, **post** — po, **praeter** — oprócz, **propter** — z powodu, obok, **per** — przez, **secundum** — według, **trans** — poza, przez, na drugą stronę, **sub** — pod (coś), **super** — nad, na.

Przypadek 6 mają następujące przyimki: **a** lub **ab** — przez, od, **e** lub **ex** — z (czegoś), **de** — od, z (czegoś), **cum** — z (kimś), **sine** — bez, **pro** — za, **in** — w (czymś), **sub** — pod (czymś), **co-
ram** — wobec.

Praktyczne wskazówki do tłumaczenia na język polski.

Zabierając się do tłumaczenia, musimy wiedzieć, od którego słowa zacząć. Zwykle zaczynamy od rzeczownika w **pierwszym przypadku** lub od czasownika, następnie stawiamy pytania służące do bliższego wyjaśnienia dalszych szczegółów, np.: kogo? komu? czym? kiedy? dlaczego? i t. p. i szukamy tych wyrazów, które na postawione pytanie mogą dać wyjaśnienie.

Wyjaśni to następujący przykład: 'Angelus Dómini descendit de coelo et accedens revolvit lápidem et sedebat super eum.

Mamy rzeczownik w pierwszym przypadku: *ángelus* i tłumaczymy: anioł,

następnie pytamy się: co zrobił anioł? — szukamy odpowiedzi w słowie: descendit — zeszedł, zstąpił; dalej pytamy się: z czego zeszedł, skąd zstąpił? w odpowiedzi mamy przyimek z rzeczownikiem: de coelo — z nieba. Pozostał drugi przypadek: Domini po słowie ángelus (na pytanie: czyj anioł?), razem więc tłumaczymy: Anioł Pana zstąpił z nieba. Słowo: et — rozpoczyna nowe zdanie, które podobnie rozważamy i tłumaczymy zaczynając od czasownika: revelvit (bo rzeczownika w pierwszym przypadku nie ma): i odwalił; następnie pytamy się: co odwalił? Odpowiedź jest w czwartym przypadku: lapidem — kamień i t. d. Stąd całe tłumaczenie: Anioł Pański zstąpił z nieba, a następnie odwalił kamień i siedział na nim.

Tablica końcówek w odmianie czasowników.

Strona czynna --- Activum.

Czas Tempus	Tryb Modus	I koniug. (A)	II kon. (E)	III kon.	IV kon. (i)
		Temat: lev-d-	tem: impl-mov-	cing-pell-	pun-oper-
Czas te- raźniejszy	Tryb oznajmujący	1 - o 2 - as 3 - at	- eo - es - et	- o - is - it	- io - is - it
	Indica- tivus	1 - āmus 2 - ātis 3 - ānt	- emus - ētis - ent	- imus - itis - unt	- inus - itis - iunt
Praesens	Tryb przy- puszczający	1 - em 2 - es 3 - et	- eam - eas - ent	- am - as - at	- iam - ias - iat
	Coniuncti- vus	1 - emus 2 - ētis 3 - ent	- eāmus - eātis - eant	- amus - atis - ant	- iāmus - iātis - iant
Czas prze- szły niedok.	Tryb oznajmujący	1 - ābam 2 - ābas 3 - ābat	- ēbam - ēbas - ēbat	- ēbam - ēbas - ēbat	- iēbam - iēbas - iēbat
	Indicati- vus	1 - abāmus 2 - abātis 3 - ābant	- ebāmus - ebātis - ebant	- ebāmus - ebātis - ebant	- iebāmus - iebātis - iebant
Imperfectum	Tryb przy- puszczający	1 - ārem 2 - āres 3 - āret	- ērem - ēres - eret	- erem - eres - eret	- irem - ires - iret
	Coniuncti- vus	1 - arēmus 2 - arētis 3 - ārent	- erēmus - erētis - erent	- erēmus - erētis - erent	- irēmus - irētis - irent
Czas przy- szły niedo- konany	Tryb oznajmujący	1 - ābo 2 - ābis 3 - ābit	- ebo - ebis - ebit	- am - es - et	- iam - ies - iet
Futurum primum	Indicativus	1 - ābimus 2 - ābitis 3 - ābunt	- ēbimus - ēbitis - ēbunt	- emus - ētis - ent	- iēmus - iētis - ient

Trybu przypuszczającego w czasie przyszłym nie ma.

Uwaga. Te końcówki dodaje się do tematu, np. I koniug. lev-o podnosz d-o daję, II koniug. impl-eo napelniam, mov-eo poruszam, III koniug. cing-opasuję, otaczam, pell-o wypędzam, IV koniug. pun-io karzę, oper-io pokrywam

Uwaga 2. Czas teraźniejszy, przeszły niedokonany i przyszły niedokonany (praesens, imperfectum i futurum I) mają wspólny temat.

Czas przeszły dokonany, czas zaprzeczony i zaprzeczony (perfectum, plusquamperfectum i futurum II) mają osobny temat, który podany jest w słowniku przy każdym czasowniku. Czasy te tworzą wszystkie czasowniki jednako (to znaczy: mają jednakowe końcówki) w koniugacji I, II, III i IV.

Dlatego niżej podaje się te końcówki raz tylko dla wszystkich koniugacji.

Czas przeszły dokon. Perfectum		Czas zaprzeczony Plusquamperfectum		Czas zaprzeczony Futurum II (exactum)
Indicativus	Coniunct.	Indicat.	Coniunctiv.	Indicativus
1 — i	— erim	— eram	— issem	— ero
2 — isti	— eris	— eras	— isses	— eris
3 — it	— erit	— erat	— isset	— erit
— imus	— érimus	— erāmus	— issēmus	— érimus
— istis	— éritis	— erātis	— issētis	— éritis
— érant	— erint	— erant	— issent	— erint

Uwaga. Aby utworzyć prawidłowo te czasy, należy najpierw stwierdzić w słowniku, jak dany czasownik przekształca temat w czasie przeszłym okonanym, a następnie dodawać podane wyżej końcówki do tego przekształconego tematu, np.:

od levo	—	perf. lev-āv	— i,	plusp. lev-āv-eram,
od do:	"	ded-i,	"	déd-eram,
od impleo	"	impl-ev-i,	"	impl-év-eram
od móveo	"	mov-i	"	móv-eram
od cingo	"	cinx-i	"	cinx-eram
od pello	"	pé-pul-i	"	pe-púl-eram
od punio	"	pun-iv-i	"	pun-ív-eram
od opério	"	opér-u-i	"	oper-ù-eram
fut. II:		lev-āv-ero		cinx-ero
"		déd-ero		pe-púl-ero
"		impl-év-ero		pun-ív-ero
"		móv-ero		oper-ù-ero

Tryb przypuszczający tychże czasów (Coniunctivus):

perfecti: dé-d-erim, lev-āv-erim, impl-év-erim, móv-erim, cinx-erim, pe-ùl-erim, pun-iv-erim, oper-ù-erim;

plusquamperfecti: de-d-issem, lev-av-issem, mov-issem, impl-ev-issem, inx-issem, pe-pul-issem, pun-iv-issem, oper-u-issem.

Futurum II (podobnie jak i I) trybu przypuszczającego nie tworzy.

Strona bierna Passivum.

Czas Tempus	Tryb Modus	I kon. (A) Tem: lev-, d-	II kon. (E) impl-, mov-	III kon. cing-, pell-	IV kon. (i) pun- oper-
Czas teraźniej- szy	Tryb oznajmu- jący	1 - or 2 - àris 3 - àtur	- eor - éris - étur	- or - eris - itur	- ior - iris - itur
	Indicati- vus	1 - àmur 2 - àmini 3 - àntur	- émur - émini - éntur	- imur - imini - iuntur	- imur - imini - iuntur
	Tryb przypusz- czający	1 - er 2 - éris 3 - étur	- ear - eàris - eàtur	- ar - àris - àtur	- iar - iàris - iàtur
	Coniun- ctivus	1 - émur 2 - émini 3 - éntur	- eàmur - eàmini - eàntur	- àmur - àmini - àntur	- iàmur - iàmini - iàntur
Czas przeszły niedok.	Tryb oznajmu- jący	1 - àbar 2 - abàris 3 - abàtur	- ébar - ebàris - ebàtur	- ébar - ebàris - ebàtur	- iébar - iebàris - iebàtur
	Indicati- vus	1 - abàmur 2 - abàmini 3 - abàntur	- ebàmur - ebàmini - ebàntur	- ebàmur - ebàmini - ebàntur	- iebàmur - iebàmini - iebàntur
	Tryb przypusz- czający	1 - àrer 2 - aréris 3 - arétur	- érer - eréris - erétur	- erer - eréris - erétur	- irer - iréris - irétur
	Coniuncti- vus	1 - arémur 2 - arémini 3 - aréntur	- erémur - erémini - eréntur	- erémur - erémini - eréntur	- irémur - irémini - iréntur
Czas przyszły niedok.	Tryb oznajmu- jący	1 - àbor 2 - àberis 3 - àbitur	- ébor - éberis - ébitur	- ar - éris - étur	- iar - iéris - iétur
	Indicati- vus	1 - àbimur 2 - abimini 3 - abüntur	- ébimur - ébimini - ebüntur	- émur - émini - éntur	- iémur - iémini - iéntur

Trybu przypuszczającego w czasie przyszłym nie ma.

Czas przeszły dokonany, zaprzyszły i zaprzyszły (perfectum, plusquamperfectum i futurum II) składa się z imiesłowu biernego (zobacz w słowniku) i odpowiedniej formy słowa: sum, mianowicie:

Tryb Modus	Czas przeszły dokonany Perfectum	Czas zaprzyszły Plusquamperfectum	Czas zaprzyszły Futurum II (exactum)
Tryb oznajmu- jący	imiesłów np. datus, a, um motus, a, um	sum es est	eram eras erat
Indicati- vus	dati, ae, a pulsi, ae, a	punitus levati	impletus pulsus
Tryb przypusz- czający	datus, a, um motus, a, um opertus	pulsus cinctus punitus	erom eratis erant
	dati, ae, a moti, ae, a operti	pulsi cincti impleti	erimus eritis erunt

Uwaga 1. Zauważ, jak wszędzie powtarzają się te same końcówki, mianowicie: w stronie czynnej: -m (lub -o), -s, -t; -mus, -tis, -nt (tylko w perfectum są nieco odmienne końcówki). Zwróć przy tym uwagę, jakie samogłoski i sylaby stoją przed tymi końcówkami — zależnie od koniugacji.

2. W stronie biernej w czasach pojedynczych (to jest: praesens, imperfectum i futurum I) są końcówki: -r, -ris, -tur; -mur, -mini, -ntur, przed nimi zaś znajdują się samogłoski właściwe dla każdej koniugacji i dla każdego trybu.

3. Po cechach znajdujących się przed końcówkami poznajemy: czasy tryby, nieraz i koniugację, dlatego na tych cechach musimy skupić naszą uwagę.

Uwaga. Układ materiału gramatycznego został podyktowany względami praktycznymi i nie ma pretensji do ścisłości naukowej.

SŁOWNICZEK WYRAZÓW

użytych w CZĘŚCI I.

- 1) Rzeczowniki mają podany przypadek drugi; liczba oznacza deklinację.
- 2) Rodzaj rzeczowników podaje dobór czcionek, mianowicie:
tłusty druk oznacza rzeczowniki rodzaju męskiego,
zwykły druk " " " żeńskiego,
pochyły druk (kursywa) " " nijakiego.
- 3) Przysłotniki, zaimki, liczebniki (odmienne) mają podane końcówki wszystkich rodzajów.
- 4) Czasowniki mają podane: 1. osobę czasu teraźniejszego, bezokolicznik, czas przeszły dokonany strony czynnej, (*praesens, infinitivus, perfectum activi*) i imiestów bierny przeszły (*participium perfecti passivi*); liczba oznacza koniugację.
- 5) Przy przymkach podano w nawiasie liczbę, oznaczającą przypadek, w którym znajduje się rzeczownik (lub zaimek) związany z tym przymkiem.
- 6) Nad samogłoskami podano znaki akcentu.

A

a, ab (przed samogłoską) (6)
od, przy stronie biernej:
przez

ábeo abire ábil (lub **abivi**) **ábitum** 4. odchodzę, przemieszczam

abefíntes partic. praes. poprzedniego: **ábíens** — **abcúntis** odchodzący

abício, -ícere. abíeci, abíectus 3. odrzucam, porzucam, tracę

ablatus — part. perf. pass. **aúfero** zabrany, usunięty, oddalony

ábuego, -negáre, -negátus 1.

odmawiam, zaprzeczam, **se abnegare** zaprzeczyć się

Abraham (odmienia się: 2. **Abrahae**, 3. **-ae**, 4. **-am**) Abraham

abs = **a, ab** przez, od

abscido -cidere -cidi -císus 3. odcinam, obcinam, odejmuję

accedo -cédere, accéssi -cessum 3. przystępuję, zbliżam się

accidit, ut (z **con.**) 3. zdarza się, że, zdarzyło się, że

accipio -cipere -cepi -ceptus 3. przyjmuję, biorę, dostaję, otrzymuję

acútus -a -um ostry
ad (4) do, ku (ad montem ku górze) w celu
adaptério -aperíre -apérui -apértus 4. otwieram, odkrywam
addúco -dúcere dúxi -ductus 3. doprowadzam, przyprowadzam, nakłaniam
adició -icere -iēcí -iēctus 3. do-rzucam, dodaję
adiutórium -tórii 2. pomoc, wspomóżenie
admirór -mirárj -miratus sum 1. podziwiam, dziwię się
adóro -oráre -orávi -oratus 1. modłę się, błagam, uwielbiam, daję pokłon
adúlter -últeri 2. cudzołożnik
aedifico -iicáre- cávi -cátus 1. buduję
aeger, aegra, aegrum chory
Aegyptus -pti Egipt
aetas aetátis 3. wiek, czas
aetérnus -rna -rnum wieczny
ágito -táre -távi -tátus 1. poruszam, uderzam, smagam, pędzę, podburzam
agnóscó -nóscere -nóvi ágnitus 3. uznaję, poznaję, rozpoznaję
ait (od: aio) rzecze, powiada
alabastrum -tri 2. alabaster, puszka alabastrowa, szkatułka
aliquis, áliquid ktoś, coś (od-miana: alicuius -cui -quem -quid -quo)
alius, ália, áliud inny, drugi, obcy, przyp. 2: alius, 3: álii
álligo -ligáre -ligávi -ligátus 1. przywiązuję
álter, áltera, álterum drugi, jeden z dwóch

altitúdo -túdinis 3. wysokość, głębokość
altus, alta, altum wysoki, głęboki
amábilis, amábile miły, wdzięczny
ámbulo -láre -lávi -látum 1. chodzę, przechadzam się
amicus, amíci 2. przyjaciel
amo, amare, amavi, amatus 1. kocham, lubię
ámplius (przysł. 2. stop.) bardziej, dalej, więcej; **eo am-plius** tym więcej, tym bardziej
an czy, czy też
ancilla -cillae 1. służebnica
ángelus -li 2. anioł
ánima -mae 1. dusza, życie
decli
animal -lis 3. stworzenie, zwierzę
ánimus -mi 2. duch, dusza
annus -nni 2. rok; **duódecim annorum sum** mam dwanaście lat
ante (4) przed
antecedó -cédere -cěssi -cěsum 3. idę przodem, poprzedzam
apério -rire -apérui -apértus 4. otwieram, odkrywam
apértus -ta -tum odkryty, otwarty
appáreo- parére -páruí -pári-tum 2. ukazuję się, zjawiam się
apprehéndo -héndere -héndi hěnsus 3. chwytam, biorę, ujmuję
apprópio -piáre -piávi -piátum 1. zbliżam się

apud (4) u, przy; **apud se**
w sobie
aqua, aquae 1. woda
arbor, árboris drzewo
arca, arcae arka, skrzynia
argénteus -tea -teum srebrny;
jako rzeczownik: srebrnik
argéntum -génti 2. srebro
arundo, arúndinis 3. trzcina
ascéndo -céndere -céndi -cén-
sum 3. wstępuję, wchodzę,
idę do góry np. po schodach
aspérgo -pérgerere -pérsi -pér-
sus 3. kropię, skrapiam
ássumo -súmere -súmpsi -súmp-
tus 3. dobieram, przybieram,
zabieram, zanoszę, unoszę
at lecz, tymczasem, natomiast, a
atque i, a do tego, a, a za-
razem
audax, audacis śmiały, odważny
audio, audire, audívi, auditus 4.
słyszę, słucham, wysłuchuję
aúfero, auférre, ábstuli, ablátus
3. zabieram, oddalam, usu-
wam
aurícula -culae 1. małżowina
ucha
auris, auris 3. ucho
aurum, auri 2. złoto
aut albo
autem zaś, lecz, ale, jednak
auxílium -lii 2. pomoc

B

baptizo -izáre -izávi -izátus 1.
chrzczę, potestas **baptizandi**
moc chrzczenia, władza u-
dzielania chrztu
beátus -ta -tum szczęśliwy, bło-
gosławiony
benédico -dicere -dixi -dictus 3.
błogosławię

bene dobrze
béstia, béstiae 1. zwierzę
his dwa razy
bonus, bona, bonum dobry; **bo-**
num tibi est lepiej by ci
było
brevis, breve krótki

C

cado, cádere, cécidi casum 3.
upadam
caecus -a -um ślepy, niewidomy
caelum -i 2. (pisane także: *coe-*
lum) niebo
caesar -ris 3. cesarz
calefácio -fácere -féci -fáctum
3. ogrzewam
calix, cálicis 3. kielich
cánticum -icti 2. pieśń, śpiew
canto -táre -távi -tatum 1. śpie-
wam
capio, cápere, cepi, captus 3.
biore, chwytam, podchwyt-
uję
caput, cápitis 3. głowa
caro, carnis 3. mięso, ciało
causa -sae 1. przyczyna, powód
census -sus 4. oszacowanie,
czynsz, podatek
centésimus -a -um setny
centum (nie odmienia się) sto
(100)
céteri, -rae, -ra inni, wszyscy
inni, **céteri hominum** inni
spomiędzy ludzi
chorus -ri 2. chór, zastęp
cívitas -tátis 3. państwo, gmi-
na, miasto
clam potajemnie, skrycie
clamo -máre -mávi -mátum 1.
wołam
clarus -ra- rum jasny, sławny

claudio claudere clausi clausus

3. zamykam

claudus -da -dum chromy, kulawy

clausus -sa -sum zamknięty

coelum -li 2. niebo; w liczbie

mnogiej **coeli -lorum** niebiosa

coepi -pisse -ptum (ma tylko perf., plpf., fut. II) zaczynam, zacząłem

cognátus -ta -tum krewny

cognosco -noscere -nóvi cóni-tus 3. poznaję, znam

collaúdo -däre -dävi -dátus 1. chwale, wielbię

cólligo -lígere -légi -léctus 3. zbieram, gromadzę

comitátus -tátus 4. orszak, towarzystwo

comméndo -däre -dävi -dátus 1. polecam

compóno -pónere -pósui -pósi-tus 3. układam, porządkuję, uspokajam

condémno -náre -návi -nátus 1. oskarżam, potępiam

condo cóndere cóndidi cón-di-tus 3. składam, zakładam, buduję

conféssus p. confiteor

confido -fidere confisus sum 3. ufam, polegam na kimś

confirmo -märe -mävi -mátus 1. wzmacniam, umacniam, utrwalam

confiteor -téri conféssus sum (depon.) 2. wyznaję, przyznaję się, spowiadałem się

cóngrego -gäre -gävi -gátus 1. zbieram, gromadzę

conicio conicere coniéci coniec-tus 3. rzucam, wrzucam, wtrącam

consérvo -váre -vävi -vátus 1. zachowuję, strzegę, bronię

consilium consilii 2. rada, narada, zgromadzenie

consilium in eo (zob.) urządzam naradę, naradzam się

consuetúdo -túdinis 3. zwyczaj, przyzwyczajenie

consummátio -tionis 3. spełnienie, wykonanie, koniec

consúmimo -märe -mävi -mátus 1. wykonuję, spełniam, kończę

consúrgo -súrgere -surréxi -sur-rectum 3. powstaję, wstaję

contra (4) przeciw, naprzeciw

contristo -täre -tävi -tátus 1. zasmucam, martwię

contritus -ta -tum skruszony, starty

convérto -vérttere -vérti -yér-sus 3. obracam, zwracam, nawracam

copia -ae 1. dostatek, obfitość, ilość, mnóstwo

cor cordis 3. serce

coram (6) wobec, w obliczu, przed

coróna -nae 1. wieniec, korona

corpus córporis 3. ciało

creatio -ationis 3. stworzenie

creátor -toris 3. stwórzyciel, stwórca

credo crédere crédidi créditum 3. wierzę, myślę

creo créare créävi créátus 1. stwarzam, tworzę

cresco créscere crevi cretum 3. rosnę, wzrastam

crudélis -le okrutny, srogi

crux crucis krzyż

cúbitus -ti łokieć

cui 3 przyp. od quis, qui

cuidam 3. przyp. od **quidam** (zob.)
culpa -pae 1. wina
cum (6) razem z (kimś) (przyimek)
cum bez 6. przyp. zaczyna zdanie poboczne — kiedy, gdy, skoro (spójnik)
cura -rae 1. troska, wzgląd, staranie, **cura hóminis** staranie o człowieka
curam ago hóminis mam staranie o człowieka
cura est mihi dbam, staram się
curo curáre curávi curátum 1. troszczę się, staram się, dbam
custódio -díre -dívi -dítus 4. strzegę, pilnuję

D

daemonium -nii 2. zły duch
de (6) o, z (czegoś), spomiędzy
deálbo -báre -bávi -bátus 1. bielę, wybielam
débeo **debére** **débui** **débitum** 2. jestem dłużny, winienem, powinienem
débilis **débile** ułomny, słaby, kruchy
débitor -tóris 3. dłużnik
Decápolis -póleos 3. -poli 4. -polin (według greckiej odmiany) Dekapolis, obszar 10 miast nad górnym Jordanem
décimus -ma -mum dziesiąty
dedít (perf.) zob. **do**
dedúco -dúcere -dúxi -dúctus 3. sprowadzam (na dół), odprowadzam
deféndo -féndere -féndi -fénsus 3. bronię, ochraniam
defúngor -fúngi -fúncus sum

(dep.) 3. ukończyć, spełnić, umrzeć, dokonać
demus (con. praes.) zob. **do**
denárius -rii 2. denar, rzymski pieniądz (wartości około 60 groszy)
dens **dentis** 3. ząb
deórsum z góry na dół
déprecor -cári -cátus sum (dep.) 1. błagam, proszę, wypraszam
descéndo -scéndere -scéndi -scénsus 3. schodzę, zstępuję, odchodzę
describo -scribere -scripsi **scriptus** 3. opisuję, spisuję
desértum -ti 2. puszcza
despicio -spícere -spéxi -spéc-tum 3. lekceważę, gardzę, pogardzam
despólio -liáre -liávi -liátus 1. obrabować, ograbić, obdrzeć
désuper z góry, ponad, powyżej
detérior -rius gorszy
diábolus -li 2. diabeł
dico **dicere** **dixi** **dictum** 3. mówię
didícit (perf.) zob. **disco**
dies **diél** 5. dzień (rodz. męski i żeński)
digitus -ti 2. palec
dignus -gna -gnum godzien; **dignus laude** (6 przyp.) godzien chwały
dilligénter pilnie, zapobiegliwie
diligo -ligere -léxi -léctus 3. kocham
dilúvium **dilúvii** 2. potop
dimidius -dia -dium na pół przedzielony; **dimidia** **pars** połowa

dimitto -mittere -misi missus 3. puszczam, oddalam, odpuszczam, odprowadzam
discipulus -li 2. uczeń
disco discere didici uczę się, pojmuję, dowiaduję się
discumbo -cumbere -cumbi -cumbitum 3. rozłożyć się przy stole według zwyczaju rzymskiego, ucztować
dispargo -porgere -persi -persus 3. rozpraszam, rozrzucam, trwonię
do dare dedi datus 1. daję
doceo docere docui doctus 2. uczę
doctor -toris 3. nauczyciel, doktor
doleo -lere doli 2. boleję, ubolewam; dolentes bolejąc, żalownie
dolor -loris 3. ból, boleść, cierpienie
dominus -ni 2. pan, pan domu, gospodarz
domus domus 4. dom
dono -nare -navi -natus 1. daruję
dormio -mire -mivi -mitum 4. śpię
duco ducere duxi ductus 3. prowadzę
ductus (part. perf.) zaprowadzony
duo duae duo dwa, dwaj, dwie
duodecim dwanaście

E

e = ex (przed samogł.) (6) z (czegoś)
ea plur. od **is, ea, id**
eadem zob. **idem**
eamus (con. praes.) zob. **eo**

ecce oto
ecclesia -siae 1. kościół
effundo -fundere -fudi -fusus 3. wylewam, wysypuję
ego ja
egredior egredi egressus sum (dep.) 3. wychodzę, wyruszam
ei 3. przyp. od **is, ea, id** (zob.)
eicio eicere eieci electus 3. wyrzucam, wypędzam
eius 2. przyp. od **is, ea, id**
electus -a -um wybrany (**eligo**)
elegit perf. od **eligo** (zob.)
eligo eligere elégi electus 3. wybieram
enim bowiem, albowiem
eo przy 2-gim stopniu — tym, np. **eo maior** tym większy
eo ire ii itum 4. idę
eorum 2. przyp. 1. mn. od **is, ea, id**
ergo więc, tedy, zatem, przeto
erubesco -bescere erubui 3. rumienię się, wstydzę się
es jesteś (zob. **sum**)
esse być, **esto** bądźże (zob. **sum**)
est mihi ja mam; **est mihi gloria** mam chwałę, otrzymuję chwałę
esurio esurire 4. łaknę, jestem głodny
etiam także, nawet
euntes idąc idący (part. od **eo**)
ex (6) z (czegoś), pomiędzy
exalto -tare -tavi -tatus 1. wywyższam, podwyższam
excelsus -sa -sum wysoki, wyniosły; **excelsa** (rodz. nij. 1. mn.) wysokość
exeo exire exii exitum 4. wy-

chodzę

exibit, éxiet, éxiit zob. **éxéo**

existimo -imáre -imávi -imátus

1. sądzę, nniemam, uważam, przypuszczam

existis (perf. od **exéo** — zob.)

expécto -ctare -ctavi -ctatus

1. wyglądam, wyczekuję, oczekuję

éxspuo expúiere éxspui -putum 3. wypluć, splunąć

extinguo -inguere extínxi ex-

stinctus 3. gaszę

exsúto -táre -távi -tátum 1.

wyskakuję z radości, wykrzykiwać z radości

exténdo -téndere -téndi -tén-

sum (i **extentum**) 3. wyciągam, rozciągam, rozszerzam

F

fábula -lae 1. bajka, opowieść

fácies faciēi 5. twarz, postać

facio, fácere feci factus 3. czynię

fénerátor -tóris 3. lichwiarz

ferrum ferri 2. żelazo

festus -ta -tum świąteczny, uroczysty

festum festi 2. uroczystość,

fiat (con. praes.) zob. **fio**

fidélis -le wierny

fides fidei 5. wiara, ufność

filius filii 2. syn

finis -nis 3. koniec, granica;

1. mn. **fines** dzierżawy, posiadłości, granice

fio fieri factus sum 3. staję się,

dzieję się, powstaję

firmaniéntum -ti 2. utrwalenie,

umocnienie, sklepienie

fletus fletus 4. płacz

flecto fléctere flexi flexus 3.

zginam

fluctus -tus 4. fala, bałwan

flumen flúminis 3. rzeka

fluo flúere fluxi 3. płynę np.

rzeka (nie: pływam!)

fúdio fódere fodi fossus 3. kopię

forma -mae 1. kształt, postać

forte przypadkiem

fortis forte mocny, dzielny

fragméntum -ti 2. odłamek, ułomek

frater fratris 3. brat

fructus -tus 4. owoc, plon

frustra daremnie

fuierit fuisset fuit zob. **sum**

fúgo fúgere fugi fúgitum 3. u-

ciekam

fugo fugáre -gávi -gátus 1.

rozpędzam, rozpraszam

fúlgeo fulgére iulsi 2. błyszcze,

jaśnieję

fur furis 3. złodziej

futúrus -ra -rum przyszły, ten,

co przyjdzie

futúrus est ma przyjść, przyjdzie

G

Gálilaéa Galiliéae Galilea pół-

nocna część Palestyny

gehénna gehánnac 1. piekło

gens gentis 3. ród, naród

genu genus 4. kolano

glória -riae 1. chwała

granum -ni 2. ziarno

grátia -tiae 1. łaska

gratias ago składam dzięki,

dziękuję

gubernátor -toris 3. kierownik,

sternik, rządcą

gutta guttae 1. kropla

guttur gútturis 3. gardło

H

hábeo hábére hábui hábitus 2.

mam, posiadam, uważam za
co

haec zob. **hic**, **haec** ómnia to
wszystko

hanc zob. **hic**

hebdomada -dae 1. tydzień

herba -bae 1 trawa, ziele

Herodiáni -norum Herodianie
czyli dworzanie króla He-
roda

hic, haec hoc ten, ta to

hic (przysł.) tutaj

his (3. przyp. 1. mn. od **hic**)

homo hóminis 3. człowiek

honéstus -sta -tum uczciwy,
czcigodny, rzetelny

hora **horae** 1. godzina

horum (2. przyp. 1. mn. od **hic**)

huic, huius zob. **hic**

humiliátus -ta -tum pokorny, u-
niżony

humilio -liáre -liávi -liátus 1.
poniżam, upokarzam -

húmilis -le niski

hypócrita -tae 1. obłudnik

hyssopus -pi hyzop, kropidło

I

iánua iánuae 1. drzwi

ibi tam

idem éadem idem ten sam, ta-
ki sam

idóneus -nea -num stosowny,
dogodny, odpowiedni, przy-
datny, właściwy

ieiúnio -náre -návi -nátum 1.
postzczę

Iéricho (nie odmienia się) mia-
sto Jerycho

Ierosólyma -mae 1. lub

Ierúsalem (nie odmienia się)
miasto Jerozolima

ignis, ignis 3. ogień

ille illa illud ów, owa, owo,
tamten

illuminátio -tionis 3. oświece-
nie, światło, objaśnienie, ja-
sność

illúmino -náre -návi -nátus 1.
oświecam, objaśniam

imágo imáginis 3. obraz, po-
stać

imménsus -sa -sum niezmierz-
ony, niezmiernie wielki

immúndus -da -dum nieczysty

impéríum impérii 2. panowanie,
władza naczelna

impius -pia -pium bezbożny

impóno -pónere -pósui -pósitus
3. nakładam, wkładam, wsa-
dzam, umieszczam

impónere plagas alicui dać ko-
muś różgi, wymierzyć karę

in (4) do, ku; (6) w (czyniś), na

incido incidere incidi incásum
3. wpadam, dostaję się

ineo inire inii initum 4. wcho-
dzę (do środka), wkraczam

infans infántis niemowlę, dziecko

infúndo -fúndere -fúdi fúsus 3.
wlewam, nalewam

ingemisco -miscere ingémui 3.
wzdycham, jęczę, ubolewam

ingrédiór ingredi ingréssus sum
3. (dep.) wchodzę, wstępuję,
wkraczam

iniquus -qua -quum niegodzi-
wy, zły

initium initii 2. początek

iniústus -sta -stum niesprawie-
dliwy

innocens -céntis niewinny

**inquíro -quírerere -quisívi -quisí-
tum** 3. wyszukuję, śledzę,
badam

intéllego -légere -léxi -léctum

3. rozumiem, pojmuję, przypuszczam

inténdo -téndere -téndi -tum 3.

napinam, naciagam, pospieszam, dążę

inter (4) między, pomiędzy, w czasie

intérrogo -gáre -gávi -gátus 1. zapytuję

intrábitis iut. od intro

intro -ráre -rávi -rátum 1. wchodzę, wstępuję, wkraczam

invénio -venire -véni -véntum

4. znajduję, spotykam, zastaję

invóco -cáre -cávi -cátus 1. wzywam, przyzywam

invólvo -vólvere -vólvi -volutus 3. owijam, otulam, okrywam

ipse ipsa, ipsum sam, ten właśnie

is ea id ten, ta to

iste ista, istud ten oto, ten-ci

ite imperat. od eo (idźcie!)

iter, itineris 3. droga, podróż

iter facio odbywam podróż

iucúndus -da -dum miły, przyjemny

iúddico -care -cavi -catus 1. sądzę, osądzam, wyrokuję

iugum -gi 2. jarzmo

iumentum -ti 2. bydło, zwierzę juczne

iungo iúngere iunxi iunctus 3. łączę, sprzęgam

iustifico -cáre -cávi -cátus 1. usprawiedliwiam, uważam za usprawiedliwionego

iustus -sta -stum sprawiedliwy

iuxta (4) obok, zgodnie z, według

L

labóro -ráre -rávi -rátum 1.

pracuję, trudzę się, męczę się

lácrima -mae 1. łza

laetor -tári -tátus sum 1. (dep.)

cieszę się, raduję się

lampas lámpadis 3. pochodnia, lampa

lana lanæ 1. wełna

lápido -dára -dávi -dátus 1. kamieniuje

latínus -na -num łaciński

latitúdo -túdinis 3. szerokość

latro latrónis 3. rozbójnik, zbójca

laudo -dára -dávi -dátus 1. chwale

laus laudis 3. chwała, pochwała

lavo -váre -lavi lautus (także

lávere) 1. i 3. myję, kąpię,

zmywam, czyszczę, płuczę

lectus lecti 2. łoże

leprósus -sa -sum trędowaty

levis leve lekki

levita -tae lewita

levo -váre -vávi -vátus 1. podnoszę, sprawiam ulgę

libero -ráre -rávi -rátus 1. uwalniaam, zwalniaam, zbawiam

licet licuit (lub: **licitum est**) wolno jest, godzi się, należy (jest to wyrażenie nieosobowe, t. zn. ma tylko osobę 3. liczby poj.)

lingua linguae 1. język, mowa

locus loci 2. miejsce

longe długo, daleko

longitúdo -tudinis 3. długość

longus longa longum długi

loquor loqui locútus sum 3. (dep.) mówię, rozmawiam

lumen, lúminis 3. światło
lunae lunae 1. księżyc
lupus lupi 2. wilk
lux lucis 3. światło, świtanie,
 dzień

M

magis bardziej, więcej
magister magistrī 2. nauczyciel
magnum magna magnum wiel-
 ki, *maior* większy, *maximus*
 największy
magus magi mag, uczony ze
 Wschodu
maior maius większy; *maiora*
 rzeczy większe, ważniejsze
malus mala malum zły; *peior*
 gorszy; *pessimus* najgorszy
mandatum -ti 2. polecenie, na-
 kaz, przykazanie
mando mandare -davi -datum
 1. polecam, nakazuję
manduco -care -cavi -catum 1.
 spożywam, zjadam
maneo manere mansi mansum
 2. pozostaję, czekam
manus manus 4. ręka
mare maris 3. morze
mater matris 3. matka
maturus -ra -rum dojrzały, do-
 rośli
maximus -ma -mum najwięk-
 szy, bardzo wielki, najwyższy
medicamentum -ti 2. lekarstwo
medius media medium środko-
 wy, *in medio* pośrodku, po-
 śród, pomiędzy
melior melius lepszy (2. sto-
 pień od bonus)
mendax mendacis (przymiot-
 nik) kłamliwy, kłamca
mendico -care -cavi -catum 1.
 żebrzę
mensis -sis 3. miesiąc

mercenarius -narii 2. najemnik
metallum -talli 2. metal
meus mea meum mój moja
 moje
mico micare micui 1. błyskam,
 błyszczyć, świecić
mihi mi, mnie (3. przyp. od *ego*)
mille tysiąc (1000) nie odmie-
 nia się, natomiast liczba
 mnoga: *milium milium milibus*
 tysiące
minus -ma -mum najmniej-
 szy, bardzo mały (3. stopień
 od *parvus*)
minor minus mniejszy (2. sto-
 pień od *parvus*)
mirus -ra -rum dziwny, dziw-
 nie piękny, przedziwny
miser cordia -diae 1. litość, mi-
 łosierdzie
misericors -cordis litościwy,
 miłosierny
mitis mite łagodny
mitto mittere misi missus 3.
 posyłam, wysyłam, rzucam;
digitum mittere włożyć palec
modicus -ca -cum umiarkowa-
 ny, średni, niewielki, mały
molustus -sta -stum uciążliwy,
 przykry, natrętny, dokucz-
 liwy
molustus sum naprzykrzam się,
 dokuczam
mollis molle miękki, łagodny
momentum -ti 2. chwila
mons montis 3. góra
morbus morbi 2. choroba
mori mori mortuus sum 3.
 (dep.) umieram
mors mortis 3. śmierć
mortifer mortifera mortiferum
 zabójczy, zabijający, śmier-
 telny

mórtuus mórtua mórtuum u-
marły
móveo movére movi motus 2.
ruszam, poruszam, wzruszam
motus misericordia zdjęty li-
tością
múlier mulieris 3. kobieta, żona
multitúdo -túdinis 3. mnóstwo,
liczba, ilość
multus multa multum liczny;
liczba mnoga: **multi** wielu
mundo mundáre -dávi -dátus 1.
oczyszczam
munus múnieris obowiązek, dar
mutus -ta -tum niemy
myrrha myrrhae 1. mira

N

naris naris 3. nozdrze; **nares**
narum nos
nascor nasci natus sum 3. (dep.)
rodzę się
nativitas -vitátis 3. narodzenie
natúra natúrae natura, przy-
roda
natus -ta -tum urodzony (zob.
nascor)
navícula -vículae 1. łódź
ne (na początku zdania celo-
wego) aby -- nie (przy cza-
sowniku) **ne quis** aby nikt nie
nec i nie
necessárius -ria -rium po-
trzebny
nemo néminis nikt
nequáquam bynajmniej
neque i nie
néquior néquius gorszy
nequitia -tiae niegodziwość,
złość
nescio nescíre nescívi nescitum
4. nie wiem, nie znam

nisi (na początku zdania wa-
runk.) jeżeli nie, jeśli by nie;
przy con. plusqpf. i imperf.
gdyby ... nie
nivem zob. nix
nix nivis 3. śnieg
nóbilis nóbile sławny, szla-
chetny
nóceo nocére nócui nócítum 2.
szkodzę
noli (przy inf.) nie chciej (zob.
nolo)
nolo nolle nólui nie chcę
nomen nóminis 3. imię
non nie
nonagésimus -ma -mum dzie-
więćdziesiąty
nondum jeszcze nie
nongentésimus -ma -mum dzie-
więćsetny
nonne? czyż nie?
nonus nona nonum dziewiąty
nosco nóscere novi notum 3.
znani, poznaję
noster nostra nostrum nasz
notus nota notum znany zna-
jomy
novi poznałem, znam (zob. no-
sco)
novus nova novum nowy, nie-
znany; **novíssimus -ma -um**
najnowszy, ostatni; **dies no-
víssima** dzień ostateczny
nox noctis 3. noc
nubes nubis 3. chmura
númerus -ri 2. liczba
númisma numismatis 3. pie-
niądź, moneta
numquid czy, czy też
nunc teraz
núptiae nuptiárum 1. (tylko
w liczb. mnogiej) wesele,
gody

O

obdórmio -dormire -mívi -mítum 4. zasypiam, przespać, zaspać
oboédio -díre -dívi -dítum 4. jestem posłuszny, słucham (posłusznie)
obtíneo -tinére -tínui -téntum 2. obejmuję, trzymam, dzierżę, spełniam, sprawuję, osiągam
obtulérunt perf. od **óffero** (zob.)
occido occidere occidi occísus 3. zabijam, wycinam
óccido occidere óccidi occásum 3. zapadani, zachodzę, ginę w walce
óculus óculi oko
odóro -ráre -rávi -rátum 1. czuję (węchem)
offéndo -féndere -féndi -fénsus 3. trącam, uderzam, obrażam, urażam
óffero offérre óbtuli oblatús 3. niosę komuś, przynoszę, ofiaruję
óleum ólei 2. olej
olíva olívae oliwka, drzewo oliwne
olympias olymپیádis olimpiada (t. j. okres czterech lat liczonych według igrzysk olimpijskich w Grecji od roku 776 przed Chrystusem)
omnípotens -poténtis wszechmocny
omnis omne wszystek, każdy, cały, ogólny, wszelki; **omnes** wszyscy
opérío operíre opérui opértus 4. przykrywam, okrywam, zastaniam
opórtet opórtuit (wyrażenie nie-

osobowe w 3. os. licz. poj.) trzeba, należy, wypada; **oportet me esse** trzeba, żebym był; **oportet me adducere** trzeba, żebym przyprowadził, muszę przyprowadzić

óptimus -ma -mum najlepszy (zob. bonus)

orátio oratíonis 3. mowa, modlitwa

orbis orbis 3. okrąg, koło, świat
ordo órđinis 3. porządek, ob-
 rząd

óriens oriéntis wschód (słońca)
ornaméntum -ménti 2. ozdoba
ornátus -ta -tum ozdobiony, uzbrojony, przystrojony

oro oráre orávi orátum 1. proszę, modłę się

órphanus -na -num osierocony
os oris 3. usta, twarz

osténdo osténdere osténdi osténtum 3. pokazuję, wskazuję

ovile ovilis 3. owczarnia

ovis ovis 3. owca

P

palpo palpáre -pávi -pátum 1. (także **palpor -ari -atus sum**) dotykam, czuję dotykiem

panis panis 3. chleb

pannus panni 2. sukno, pieluszka

parátus -ta -tum przygotowany, gotowy, zdecydowany

paréntes parentum rodzice

paro parare paravi parátus 1. przygotowuję, gotuję, przyrządzam, gromadzę, przysposabiam

pars partis 3. część strona

parvus -va -vum mały; **minor** mniejszy; **minimus** najmniejszy

passio passionis 3. męka

pastor pastóris 3. pasterz

pater patris 3. ojciec

pauci paucae pauca (tylko w l. mnog.) kilku, niewielu, mało

pax pacis 3. pokój, spokój

peccátor peccatóris 3. grzesznik

peccátum -ti 2. grzech

pecco peccáre peccávi peccátum 1. grzeszę

pectus pectoris 3. pierś, serce

pecunia -niae 1. pieniądze

peior peius gorszy (zob. **malus**)

per (4) przez, za pośrednictwem, po, wśród

percútio -cútere -cússi -cússum 3. uderzam, przebijam, potrząsam

perdo pérdere pérdidi pérditus 3. gubie, wydaję na zgubę, doprowadzam do zguby, psuję

pereo perire périi pérítum 4. ginę, przechodzę

permóveo -movére -móvi -móvus 2. wzruszam, poruszam;

misericordia permotus zdjęty litością

pérsequor -sequi -secútus sum 3. (dep.) idę za kimś, ścigam, prześladuję

persévero -veráre -rávi -rátum 1. wyrwać (do końca), obstać przy czymś, upierać się

persóna -nae 1. osoba

pertránseo -transíre -tránsii -tránsitum 4. przechodzę, przekraczam, przeszywam, pomijam

pervenio -venire -véni -vén-

tum 4. przychodzę, przybywam, dostaję się

pes pedis 3. noga

péssimus -ma -mum najgorszy (zob. **malus**)

peto pétère petívi petítum 3.

aliquem godzę, uderzam na kogoś; **peto a te** proszę cię

petra petrae 1. skała, opoka

pharisaéus -saéi 2. faryzeusz

pináculum -li 2. ganek

piscátor -tóris 3. rybak

piscis piscis 3. ryba

plaga plagae 1. cios, uderzenie, chłosta

plaudo plaúdere plausi plausum 3. klaskać z radości, triumfować

plenus -na -num pełen; **plenus auro** pełen złota (w łacinie przyp. 6).

pluit (wyrząd. niesobowe) pada deszcz; **nubes pluunt** chmury wylewają deszcz

plúrimi -mac -ma bardzo wielu, najwięcej (zob. **multus**)

plus więcej (zob. **multus**)

pono pónera pónui pónitus 3. kładę, stawiam

pópulus pópuli 2. naród

porta -tae 1. brama

porto portáre -tavi -tatus 1. niośę, noszę, przewożę

pónitus -ta -tum położony (zob. **pono**)

possideo -sidére possédi possés-sum 2. zdobywam, posiadam, obejmuję

post (4) po, za

póstea (=post ea) potem

postquam skoro, kiedy

potest on może (zob. **possum**)

potéstas -tátis 3. władza, moc

póuus raczej
praecípio -cípere -cépi -céptum
 3. polecam, rozkazuje
praédico -cáre -cávi -cátum 1.
 wielbię, chwale
praéparo -paráre -rávi -rátus
 1. przygotowuję, przysposabiam
praetéreo -terire -térii -téritum
 4. przechodzę, mijam, pomijam
pretiosus -sa -sum kosztowny, drogi
primum najpierw, na początku, przede wszystkim
primus -nia -mum pierwszy, najznakomitszy, przedniejszy
princípium -cípui 2. początek
prior prius pierwszy (niż inni), wcześniejszy
pro (6) za, przed, w obronie, zamiast, według, w stosunku do
probo -báre -bávi -bátus 1. pochwalam, potwierdzam, uznaje
procédo -cédere -céssi -céssum
 3. postępuję, występuję, idę przodem, pochodzę
prócido -cídere prócidi 3. upadam na twarz (oddając pokłon)
prófero proférre prótuli prolátus wynoszę, wyjmuję, pokazuję, przytaczam
proficio -ficere -fécj -féctum 3. uzyskuję, dokazuję, osiągam, postępuję
proicio -icere -iéci -iéctus 3. odrzucam, porzucam
prophéta -tae 1. prorok
prephétia -tiae 1. proroctwo
propitius -tia -tium życzliwy, przychylny, miłościwy

próprius -pria -rium własny, swój
propter (4) z powodu, dla, za, przez
proximus -ma -mum najbliższy, sąsiedni, bliźni
prudens -dentis roztropny, mądry
prudéntia -tiae 1. roztropność, biegłość, mądrość
publicánus -ni 2. celnik, dzierżawca dochodów państwowych
puer púeri 2. chłopiec; **a púero** od młodości
pulcher -chra -chrui piękny
pulchritúdo -túdinis 3. piękność
pulso -sare -savi -satum 1. pukam, biję, uderzam
pusillus -li 2. niemowlę, dziecko
puto -tare -tavi -tatum 1. sędzę, myślę, uważam

Q

quadragésimus -ma -mum czterdziesty
quadraginta czterdzieści
quaecúmque zob. quicumque
quaero quaérere quaesívi quaesítum szukam, pytam się
quam (przy II. stopniu przymiotnika lub przysłówka) a niżeli, niż
quando kiedyś, kiedy
quanto (przy II. stopniu przymiotników lub przysłówków) o ile
quantus -ta -tum jak wielki
quartus -ta -tum czwarty
qui quae quod który, za co, jaki
quia ponieważ (w tekstach kościelnych także: że)

**quicúmque quaecúmque quod-
cúmque** ktokolwiek, który-
kolwiek, jakikolwiek
quid? cóż? czemu? jakże?
po co?
quidam quaedam quoddam ktoś,
jakiś, pewien (nieznany)
quidem wprawdzie
quinquagésimus -ma -mum
pięćdziesiąty
quinquaginta (nie odmienia się)
pięćdziesiąt
quinque (nie odmienia się) pięć
quínquies (nie odmienia się)
pięć razy
quintus -ta -tum piąty
quintus décimus, quinta décima,
quntum décinum piętnasty
quis? quid? kto? co? któż?
cóż? co za jeden? jaki?
quisque quaeque quodque każdy
quod (spójnik) bo, ponieważ, że
quómodo? jak? w jaki spo-
sób? jakże?

R

ramus rami 2. gałąź
rapio rápere rápui raptus 3. po-
rywam, zabieram, rabuję
raptor -tórís 3. rabus
recípio -cípere -cépi -céptus 3.
odbieram, odzyskuję, przyji-
muję
recte prosto, dobrze, należycie,
słusznie
**recúmbo -ciúmhere recúbui -cú-
bitum** 3. kładę się, leżę przy
stole przy uczcie zwyczajem
Rzymian
reddo réddere réddidi rédditus
3. oddaje, zwracam, przy-
wracam

rédeo redíre rédii réditum 4.
powracam, przychodzę z po-
wrotem; **redíero** -- futurum
exactum — wróce
regina -nae 1. królowa
régio regiónis 3. okolica, kraj,
strona kraju
regnum -gni 2. królestwo
rego régere rexí rectum 3. kie-
ruję, panuję, rządze
regrédior régredi regréssus
sum 3. (dep.) wracam się, co-
fam się
relictus -ta -tum pozostawiony,
opuszczony (zob. relinquo)
**relinquo -linquere reliqui relíc-
tus** 3. pozostawiam, opu-
szczam
**remáneo -manére -mánsi -mán-
sum** 2. pozostaję
remítto -míttere -mísi -missum
3. odsyłam, odpuszczam
renúntio -tiáre -tiáví -tiátum 1.
oznajmiam, odnoszę, odpo-
wiadam
répleo -plére -plévi -plétus 2.
zapełniam, wypełniam, na-
pełniam
**requíro quírerere -quísivi -quisí-
tum** 3. poszukuję, szukam
**respício -spícere -spéxi -spéc-
tum** 3. oglądam się, patrzę,
mam wzgląd
responsum -si 2. odpowiedź
**resurgo -súrgere -surréxi -sur-
réctum** 3. wstaję, zmartwych-
wstaję
resurréctio -tionis 3. zmar-
twychwstanie
resúscito -táre -táví -tátus 1.
na nowo obudzić, wskresić
rete retis 3. sieć (liczba mnog.
retia

revérto revértere revérti -vér-
sum 3. także: **revértor -ti**
-vérsus sum 3. (dep.) wra-
 cam, powracam
rex regis 3. król
rivus rivi 2. potok
roro roráre -rávi -rátum 1. wy-
 daję rosę
ruína -nac 1. ruina, zagłada,
 nieszczęście
rumpo rúmpere rupi ruptus 3.
 rwę, przerywam, targam
rursus lub **ursum** znowu, po-
 nownie

S

sábbatum -ti 2. sobota, sabat
sacérdos -dotis 3. kapłan
saéculum -li 2. wiek
sal salis 3. sól, mądrość
salus salutis 3. dobro, zbawie-
 nie, ocalenie, ratunek
salvus -va -vum zdrowy, cały,
 nieuszkodzony; **salvum fa-**
cio ratuję, ocalam, zbawiam,
 uzdrawiam
Samaritánus -ni 2. Samaryta-
 nin mieszkaniec Samarii,
 kraju między Judeą a Galileą
sanctus -ta -tum święty
sánguis sanguínis 3. krew
sanus -na -num zdrowy; **sa-**
num reddo uzdrawiam
sapiéntia -tiae 1. mądrość
satio satiáre -tiávi -tiátum 1.
 nasycam, zaspakajam
sáturo -ráre -rávi -rátum 1. na-
 pełniam, nasycam
scandalizo -záre -závi -zátum
 1. gorszę, daję zgorzenie
scindo scindere scidi scissum
 3. łupię, rozrywam, rozdzie-
 ram

scio scire scivi scitum 4. wiem,
 znam
sciscitor -tári -tátus sum 1.
 (dep.) dowiaduję się, wypy-
 tuję się
scissus -sa -sum rozdarty, ro-
 zerwany
scriba -bae 1. pisarz, uczony
scribo scribere scripsi scriptum
 3. piszę
secédo -cédere -cédi -cédsum
 3. ustępuję na bok, odchodzę,
 uchodzę, cofam się
secum ze sobą
secúndum (4) według zgodnie z
secúndus -da -dum drugi, na-
 stępny
seous (4) obok, opodal, przy
sed lecz, ale, a
sédeo sedére sedi sessum 2.
 siedzę
semet — **se** siebie; **semet ip-**
sum = **se ipsum** siebie sa-
 mego
sénita -tae 1. ścieżka
semivívus -va -vum na pół
 żywy
seórsum osobno, oddzielnie, na
 boku
séparo -paráre -parávi -pará-
tus 1. oddzielam, odłączam,
 rozłączam
septem siedem (nie odmienia
 się)
séptimus -ma -mum siódmy
septingéntésimus -ma -mum
 siedemsetny
sequor sequi secútus sum 3.
 (dep.) idę za kimś, postępuję,
 ścigam
sermo sermónis 3. mowa, roz-
 mowa
sero sérere sevi satum 3. sieję

sero (przysłówek) późno
serpens serpēntis 3. wąż (tak-
 że żeń. rodzaj.)
servio -vīre -vīvi -vītum 4.
 służyć
servo -vāre -vāvi -vātus 1. o-
 calam, zachowuję, ratuję,
 chowam, strzegę
servus servi 2. niewolnik, sługa
sex sześć (nie odmienia się)
sextus -ta -tum szósty
si jeżeli; przy con. praes. i
 perf.: jeśliby, jeżeliby; przy
 con. impf. i plusqperf. gdyby
sibi sobie
sic tak
sicut tak, jak, podobnie jak
Sidon -dónis Sydon, miasto we
 Fenicji
signum -ni 2. znak
sim con. praes. od **sum**
similis simile podobny
similiter podobnie, tak samo
simul razem, wspólnie
sit con. praes. od **sum**
sol solis 3. słońce
solus -la -lum sam jeden, sa-
 motny
solvo sōlvēre solvi solūtus 3.
 rozwiązuję, uwalniać
somnus -ni 2. sen
spelunca -cae 1. jaskinia, grot
spes spei 5. nadzieja
spīritus -tus 4. duch, tchnienie
splēndidus -da -dum jasny,
 błyszczący, świetny, oka-
 zały
spōlio -liāre -liāvi -liātus 1.
 obdzieram, łupię, ogałacam,
 rabuję
sponsus -si oblubieniec
stabulārius -lārīi 2. właściciel
 gospody

stābulum -li 2. stajnia, gospoda
stans stantis partic. praes. od
sto (zob.) stojący
statim natychmiast, zaraz
stātuo statūere stātui -tutum 3.
 stawiam, postanawiam, uzna-
 jem, poczytuję za coś
stella -ae 1. gwiazda
sto stare steti statum 1. stoję
stridor -dōris 3. szum, świst,
 szcęk, brzęk
stūpeo stupēre stūpei 2. zdum-
 niewiam się, jestem oszoło-
 miony
suavis suave miły, przyjemny,
 słodki
sūbditus -ta -tum oddany, pod-
 dany
**succūro -cūrrere -cūrri -cur-
 sum** 3. przybiegam, przycho-
 dzę z pomocą, wspomagam,
 przybywam na pomoc
sum esse fui jestem, być, by-
 łem
summus -ma -mum najwyższy,
 ostatni, najznakomitszy
super (4) (na pytanie: dokąd?
 w jakim kierunku?) na, nad,
 ponad; (6) (na pytanie:
 gdzie?) nad, powyżej
superērogo -gāre -gāvi -gātum
 1. wydaję ponad to, oprócz
 tego
superlūcor -crāri -crātus sum
 1. (dep.) zyskuję ponadto, za-
 rabiam prócz tego
superscriptio -tīōnis 3. nadpis,
 napis, tytuł
surdus -da -dum głuchy
**surgo sūrgere surrexi surrēc-
 tum** 3. powstaje, wstaje
**suspicio -spicere -spēxi -spēc-
 tum** 3. spoglądam do góry,
 podejrzewam

suspiro -rāre -rāvi -ratum 1.
wzdycham
suus sua suum swój, własny

T

taléntum -ti 2. talent, suma
pieniężna wysokości około
7000 zł. (u Greków)
tango tângere tétigi tactus 3.
dotykam
tanto (przy II. stopniu) o tyle;
np. **tanto maior** o tyle więk-
szy
tectum -ti 2. dach, dom, mie-
szkanie
templum -li 2. świątynia
tempus tēmporis 3. czas; eo
tēmpore w tym czasie
tēnebrae -brārum (liczby poj.
nie ma) 1. ciemności
tentātor -tōris 3. kusiciel
tento -tare -tavi -tatus 1. pró-
buje, doświadcza, kuszę
terra terrae 1. ziemia
testimōnium -mōnii 2. świa-
dectwo
tétigit perf. od **tango** (dotknął)
thesaurús -ri 2. skarb
thronus -ni 2. tron
thus thuris 3. (także: *tus*) ka-
dzidło
tibi 3. przyp. od **tu** tobie
timeo timére timui 2. boję się,
lękam się
timídus -da -dum bojaźliwy
tollo tollere sústulj sublātus 3.
podnoszę, zabieram, usuwam,
biorę
totus tota totum cały (2. przyp.
totius, 3. przyp. toti — dla
każdego rodzaju)

trado trádere trádidi tráditus
3. wydaję, zdradzam, wrę-
czam, powierzam
**tránseo transire tránsii tránsi-
tum** 4. przechodzę, mijam,
przemijam
transibunt futur. I. od **transeo**
trecénti -tae -ta trzysta
treméndus -da -dum groźny,
budzący grozę
tremor -móris 3. drżenie,
strach
tres tria trzy, trzej
tricésimus -ma -mum (także:
trigésimus) trzydziesty
trídium tridui okres trzech dni
triginta (nie odmienia się) trzy-
dzieści
trium 2. przyp. od **tres** - trzech
tu (tui tibi te) ty
tunc wtedy, wówczas
turba -ae 1. orszak, tłum, gro-
mada
turbo -bāre -bāvi -bātus 1.
mieszam, wprowadzam w za-
mieszanie, niepokoję, wich-
rzę, zakłócam
tus turis (także: *thus*) kadzidło
tuus tua tuum twój
tyrānnus -ni 2. władca, tyran
Tyrus Tyri Tyr, portowe i han-
dlowe miasto w Fenicji

U

ubi (przyst.) gdzie, (spójnik)
gdy, skoro
unctio -tiōnis 3. namaszczenie,
pomazanie
unde skąd, z czego
unguētum -ti 2. maść olejki
univérsus -sa -sum wszystek,
cały, ogólny
unus una unum jeden

usque ciągle, bez przerwy;
usque ad aż do
ut z indic.: jak, gdy; z con.
 praes. lub imperf.: aby, a-
 zeby
utérque útraque utrúmque każ-
 dy z dwóch, obaj, jeden
 i drugi

V

vado vādere vasi vasum 3.
 idę, udaję się
valde bardzo, mocno
vāleo valére válui jestem
 zdrow, jestem mocny, mam
 znaczenie, siłę
vanus vana vanum daremny,
 próżny; **in vanum** nadarmo,
 napróżno
vārius vāria vārium rozmaity,
 różny
vel albo
velum veli 2. zasłona
velut tak jak, jak na przy-
 kład
venio venire veni ventum 4.
 przychodzę, przybywam, i-
 dę, uchodzę
ventūrus -ra -rum partic. fut.
 od **venio**: mający przyjść,
 ten, co przyjdzie, przyszły
verax verācis rzetelny, praw-
 domowny, prawdziwy
verbum -bi 2. słowo
vere prawdziwie, rzeczywi-
 ście, słusznie, zaprawdę
véritas -tātis 3. prawda, praw-
 dziwość
vero zaś, lecz, ale, naprawdę,
 natomiast

verus -ra -rum prawdziwy
vester vestra vestrum wasz
vestis vestire -tīvi -tītum 4.
 odziewam, okrywam
viae viae 1. droga, ścieżka
video vidére vidj visum 2. wi-
 dzę
vidétur mihi zdaje mi się
vígillo -lāre -lāvi -latum 1.
 czuwam, nie śpię
vinculum -li 2. węzeł, więzienie
 (w znaczeniu: więzienie
 jest zwykle pluralis: **víncula**
-lorum)
vinum vini 2. wino
vir viri 2. mąż, mężczyzna
virgo virginis 3. dziewica
 panna
vis 2. os. praes. od **volo**
 chcesz
viso illo (abl. abs.) po jego zo-
 baczeniu, zobaczywszy go,
 na jego widok (zob. video)
vita vitae 1. życie, żywot
vivo vivere vixi victum 3. żyję
vivus viva vivum żywy
vobis (3. lub 6. przyp. od vos)
 wam, wami
vobiscum - cum vobis z wami
voco vocāre -cāvi -cātus 1.
 wołam, wzywam, przyzy-
 wam, zapraszam
volo velle vólui chcę
vos wy (4. przyp. was)
vox vocis 3. głos
vúlnero -rāre -rāvi -rátum 1.
 ranię
vulnus vulneris 3. rana
vult (3. os. praes. od volo) on
 chce

	Str.
24. Futurum II (exactum) kon. I, II, IV	27
25. Pastor bonus	27
26. Rozkaz, prośba, naleganie	28
27. Praesens, imperfectum, futurum I kon. III	28
28. Iesus apostolis docendi et baptizandi potestatem dat	29
29. Perfectum, plusquamperi., fut. ex. kon. III	29
30. i 31. Rozkaz (imperat i con. praes. III kon.)	29
32. Ioseph revertitur cum Iesu ex Aegypto	30
33. Imiesłów czynny i bierny (praes. act., perf. pass.)	30
34. Infinitivus praesentis (act. i pass.)	31
35. Strona bierna — Passivum. (Kon. I, II, III, IV)	31
36. Iesus tentatur a diabolo (perf.)	32
37. Ablativus absolutus	33
38. Quis plus diligit?	34
39. Samaritanus misericordia pernotus	35
40. Liceat-ne censum dare?	35
41. Cum z con. — gdy (zd. czasowe)	36
42. Magi Iesum adorant	36
43. Iesus 12-annorum remanet in templo	37
44. Ut, ne z con. (zd. celowe)	38
45. Iesus surdum et mutum sanum reddit	39
46. Rzeczownik słowny (gerundium)	39
47. Deponentia	40
48. Najważniejsze skróty	40
49. Nazwy świąt, dni, miesięcy, kolory szat liturg.	41
50. Hierarchia kościelna	42

II. CZĘŚĆ GRAMATYCZNA.

Części mowy. Rzeczownik	43
1. I odmiana rzecz. (A-deklin.) statua	44
2. II. odm. rzecz. (O-deklin.) medicus	45
3. „ „ „ puer et vir	45
4. „ „ „ peccatum	46
5. Przymiotniki I i II deklinacji	46
Końcówki i rodzaj rzeczowników III dekl.	47
6. III odm. rzeczowników: homo, pars, altare	49
7. Przymiotniki III deklinacji	50
8. IV deklinacja (U-dekl.) fructus, genu	50

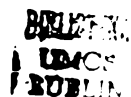
	Str.
9. V odmiana (E-dekl.) res	51
Tabela zakończeń w odmianach rzeczowników	52
10, 11, 12. Stopniowanie przymiotników	52
13. Liczebniki	54
14. Przysłówki (tworzenie i stopniowanie)	55
15. Ego, tu nos, vos	56
16. is, ea, id	56
17. hic, haec, hoc	56
18. ille	57
19. qui	57
20. Zestawienie zaimków	58
21. Sum, sim	59
22. eram, essem	59
23. ero, fuero	59
24. fui, fuerim	59
25. fueram, fuisset	60
26. Rozkaz	60
27. Imiesłów	60
28. Bezokolicznik	60
29. levo, levem	61
30. Rozkaz	61
31. levabam, levarem	61
32. levabo, levavero	62
33. levavi, levaverim	62
34. levaveram, levavisset	63
35. Imiesłów	63
36. Bezokolicznik	63
37. II i III koniugacja: moveo, cingo	64
38. moveam, cingam	64
39. movebam, cingebam	64
40. moverem, cingerem	65
41. movebo, cingam	65
42. movero, cinxero	65
43. movi, cinxi	66
44. moverim, cinxerim	66
45. moveram, cinxeram	66
46. movisset, cinxissem	66
47. Imiesłowy	67
48. Rozkaz	67

IV

49. IV koniug. punio, puniam
50. puniebam, punirein
51. puniam
52. punivero
53. punivi, puniverim
54. puniveram, punivissem
55. Imiesłowy
56. Bezokoliczniki
57. Rzeczownik słowny: puniendi
 Cechy zewnętrzne strony-biernej
58. Strona bierna: levor, moveor, cingor, punior
59. lever, movear, cingar, puniar
60. levabar, movebar, cingebam, puniebam
61. levarer, moverer, cingerer, punirer
62. levabor, movebor, cingar, puniar
63. levatus, motus, cinctus, punitus — ero
64. levatus, motus (i t. d.) sum
65. levatus sim
66. levatus (i t. d.) eram
67. levatus essem
68. Rozkaz
69. Bezokolicznik
70. Przyimki z 4 przyp.
71. Przyimki z 6 przyp.
 Praktyczne wskazówki do tłumaczenia
 Tablice odmiany czasowników

SŁOWNICZEK WYRAZÓW

O. A. M. D. G.

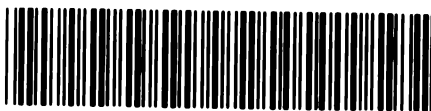

Biblioteka Uniwersyteku
MARII CURIE SKŁODOWSKIEJ
w Lublinie

KIOSK

278966

KA'

1000174490

W TARNOWIE

PLAC KATEDRALNY L. 6.

wysyła:

Ks. W. Orzech, „Śpiew kościelny a szkoła”

odbitka z miesięcznika: „Muzyka w szkole” --

Katowice 1930 r.

Cena 0⁸⁰ zł.

Podaje zasady, według których należy organizować śpiew
młodzieży szkolnej.

*„Życzymy sobie i autorowi, abyśmy taki obraz młodzieży
śpiewającej jak najprędzej w kraju naszym ujrzeli”.*

(Miesięcznik „Hosanna”)

J. Orzech, „Missa Laudate Dominum”

do zborowego śpiewu na 1 głos. Towarzystwo
organowe 3 zł. Głos 0³⁰ zł.

(Cena zniżona).

Naszy tej mogą się nauczyć ze samego słuchania i śpiewu
bez znajomości nut wazyacy.

Ks. W. Orzech, „Prawa lotu ptaków odkryte”

z 6 rycinami.

Tarnów 1936.

Cena 0⁷⁰ zł.

Niewielka ta książeczka podaje w streszczeniu odkryte
przez autora prawa i zasady lotu w przyrodzie, wskazujące
na liczne możliwości nowych konstrukcji lotniczych o więk-
szym bezpieczeństwie, uwagi o locie bezsilnym i t. p.

Dochód na akcję popierania śpiewu liturgicznego.